

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	5
1. Inleiding	9
1.1 Probleemschets	9
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen	12
1.3 Onderzoeksmethoden	13
1.4 Leeswijzer	13
2. Theoretisch kader	15
2.1 Inleiding	15
2.2 Children's Geographies	15
2.2.1 Kinderen in historisch perspectief	15
2.2.2 De ontstaansgeschiedenis van een nieuwe geografiediscipline	16
2.2.3 Huidige ontwikkelingen in Children's Geographies	17
2.2.4 Nederlandse publicaties	18
2.3 Jeugd en de invloed van de wijk	19
2.3.1 Het ecologisch ontwikkelingsmodel	19
2.3.2 De wijk als context voor ontwikkeling	20
2.3.3 Negatieve invloeden uit de wijk	21
2.3.4 Relatie wijkinvloeden, ouders en ruimtelijk gedrag	22
2.4 Jeugd en het gebruik van de wijk	23
2.4.1 Algemene literatuur voor volwassenen	23
2.4.2 De jeugd en vrije tijd	25
2.4.3 Voor welke groepen jeugd is de wijk van belang?	26
2.5 Jeugd en buurtbetrokkenheid	31
2.6 Conceptueel model	32
3. Situatieschets onderzoekswijken: Kanaleneiland en Leidsche Rijn	35
3.1 Inleiding	35
3.2 Kanaleneiland: Een multiculturele wijk in het Zuidwesten van Utrecht	35
3.3 Leidsche Rijn: Een Vinex wijk met een jonge leeftijdsopbouw	39
3.4 Vrijtijdscijfers kinderen en jongeren in Utrecht	42
3.5 Afsluitend	42
4. Onderzoeksmethoden	43
4.1 Inleiding	43
4.2 Jeugdonderzoek: Enkele praktische bezwaren	43
4.3 Dataverzameling kwantitatief: De scholierenenquête	44
4.3.1 Kwantitatieve methode	44
4.3.2 De scholierenenquête	44
4.3.3 De werving van scholen en tijdsplanning	44
4.3.4 Respons en representativiteit	45
4.4 Methode en analyses	47
4.5 Gesprek met focusgroep	48
5. De vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren: Gebruik van voorzieningen	49
5.1 Inleiding	49
5.2 Het gebruik van speelvoorzieningen in of buiten de eigen wijk	49
5.2.1 De frequentie buitenspelen of op straat 'rondhangen'	49
5.2.2 Het gebruik van speelvoorzieningen in de wijk	51
5.2.3 Het gebruik van speelvoorzieningen buiten de wijk	52
5.3.4 Speeltuin of skatepark? Naar welke speelplekken reizen kinderen en jongeren zoal?	56

5.3	Het gebruik van sportvoorzieningen in of buiten de eigen wijk	57
5.3.1	De frequentie sport in de vrije tijd	57
5.3.2	Het gebruik van sportvoorzieningen buiten de wijk	58
5.3.3	Zwembad of sportschool? Naar welke sportvoorzieningen reizen kinderen en jongeren zoal?	61
5.4	Het gebruik van overige vrijetijdsvoorzieningen in of buiten de eigen wijk	61
5.5	Richting het stadscentrum vooral voor jongeren populair	65
5.6	Conclusie	66
6.	De vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren: Sociale contacten	69
6.1	Inleiding	69
6.2	Het sociaal netwerk van vrienden	69
6.2.1	Frequentieverschillen sociaal contact	69
6.2.2	Vrienden in of buiten de eigen wijk?	70
6.3	Het familienetwerk	74
6.4	Ontmoetingen met buurtgenoten	75
6.5	Conclusie	78
7.	De hele dag op stap en betrokken bij de eigen woonbuurt?	79
7.1	Inleiding	79
7.2	Formulering buurtbetrokkenheid	79
7.3	In hoeverre participeren kinderen en jongeren in de eigen buurt?	80
7.4	Relatie tussen activiteiten van kinderen en jongeren en buurtbetrokkenheid	81
7.4.1	Voorzieningengebruik in relatie tot buurtbetrokkenheid	81
7.4.2	Sociale contacten in relatie tot buurtbetrokkenheid	83
7.5	Conclusie	85
8.	Conclusies en aanbevelingen	87
8.1	Inleiding	87
8.2	Conclusie theoretisch kader	87
8.3	Onderzoeksopzet	88
8.4	Niet alle kinderen hebben een breed activiteitenpatroon	89
8.5	Sociale leefwereld speelt zich vooral in de wijk af	90
8.6	Zowel voorzieningen als contacten kunnen de buurtbetrokkenheid beïnvloeden	90
8.7	Aanbevelingen voor beleid	91
8.8	Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	92
9.	Bronvermelding	95
10.	Internet	101
	Bijlage 1: Tekeningen	103
	Bijlage 2: Scholierenenquête	105

Voorwoord

Het onderwerp van deze scriptie is gebaseerd op mijn persoonlijke ervaringen met kinderen en jongeren in diverse krachtwijken van Utrecht door mijn functie als projectbegeleider in het *'Colours of Athletics'* programma van de *Koninklijke Nederlandse Atletiekunie (KNAU)*. Met dit programma wil de Atletiekunie de integratie van allochtone jeugd en hun ouders bevorderen. Sport is zowel om fysieke als sociale redenen een belangrijk onderdeel in het leven van veel schoolgaande kinderen. Toch nemen niet alle kinderen in Nederland in dezelfde mate deel aan georganiseerde sportactiviteiten. Dat is jammer. Vooral omdat veel geld is geïnvesteerd in het aanbieden van sportprogramma's voor de jeugd. Daarnaast valt in de deelname aan activiteiten een tweedeling te bespeuren: Aan de ene kant hebben we steeds vaker te maken met de *'generatie van de achterbank'*, kinderen die van hot naar her worden gesleept voor muziek, sport en andere verantwoorde culturele vrijetijdsbestedingen. Aan de andere kant voltrekt het omgekeerde zich bij veel allochtone leeftijdsgenootjes. In deze gezinnen is meestal geen geld voor clubs of dure uitstapjes. Als gevolg maken ze hun buurt tot speelveld en worden vroeg *'streetwise'* (Karsten e.a., 2001). Deze *'buurthuisgeneratie'* is voor hun vrije tijd aangewezen op wat de buurt te bieden heeft. Maar welk belang hechten deze groepen jeugd aan de wijk waarin ze opgroeien? Deze vraag is bijvoorbeeld bij het aanbieden van sportprogramma's in wijken interessant om te onderzoeken, want onduidelijk is welke groepen kinderen en jongeren op buurtniveau actief (willen) zijn.

Tijdens mijn onderzoek raakte ik verdiept in het ruime aanbod van voorschoolse en naschoolse activiteiten in Utrecht. Utrecht biedt veel vertier voor de jeugd. In de twee onderzoekswijken Kanaleneiland en Leidsche Rijn is met name welzijnsorganisatie Doenja Dienstverlening zeer actief op het gebied van jeugdwerk. Vrijwel dagelijks vinden er meidenclubs, jongensclubs, knutselmiddagen, kookclubs, huiswerkbegeleiding en inloopavonden plaats in de diverse buurthuizen van Kanaleneiland en Leidsche Rijn. Overigens lijkt de *'activiteitenladder'* in Leidsche Rijn iets minder breed te zijn. Doenja Dienstverlening verzorgt bijvoorbeeld geen huiswerkbegeleiding in Leidsche Rijn. Daarnaast wensen jongeren de realisatie van een nieuw buurthuis met meer en leukere activiteiten in Leidsche Rijn.

Voor de totstandkoming van het datamateriaal wil ik een woord van dank richten aan de contactpersonen op de Utrechtse scholen waar ik het onderzoek heb mogen houden: Mevrouw Doreen Rambags, directrice van *'Montessorischool de Arcade'* in Leidsche Rijn, de heer Gert-Jan van Jaarsveld en mevrouw Rianne Kruijt, beiden leerkracht op *'OBS Waterrijk'* in Leidsche Rijn, de heer Hassan Amzir, leerkracht van groep 7/8 van de *'Da Costa school'* in Kanaleneiland en ten slotte mevrouw Claudia Bennink, leerkracht van groep 8 van *'OBS De Panda'* in Kanaleneiland. Daarnaast wil ook de heer Miguel Bellettini, afdelingsleider van de tweede en derde klassen van het *'Via Nova College'* in Leidsche Rijn bedanken. In Kanaleneiland heb ik kunnen vertrouwen op de hulp van mevrouw Brenda Fajr, jongerenwerker van Doenja Dienstverlening, en mevrouw Saloua Lachhab van Ladyfit, een sportschool voor allochtone meiden uit de wijk Kanaleneiland. Voor deze thesis heb ik kinderen en jongeren zelf aan het woord gelaten. Ik spreek mijn grote dankbaarheid uit aan alle jonge mensen die belangeloos tijdens lesuren of thuis in de vorm van huiswerk de vragenlijst hebben ingevuld. Zonder jullie hulp was het niet gelukt!

De totstandkoming van deze onderzoeksthesis was mij ook niet gelukt zonder de steun van de mensen om mij heen. Hiervoor wil ik in de eerste plaats mijn begeleider Ronald van Kempen bedanken, die mij het hele jaar heeft bijgestaan met inhoudelijke kennis en constructieve feedback. Mijn vrienden en vriendinnen voor de gezellige momenten, die zorgden voor de nodige ontspanning in deze drukke periode. En als laatste, mijn lieve ouders voor het volle vertrouwen dat zij in mij hebben.

Renee Wijntjens,

Utrecht, februari 2011.

Samenvatting

Speelt de buurt door de toegenomen welvaart en mobiliteit nog een rol in het dagelijks leven van kinderen en jongeren? Voor welke voorzieningen blijven jeugdigen in de buurt of verlaten ze juist de buurt? Spelen sociale contacten van jeugdigen nog in de eigen buurt af? En zorgen bepaalde activiteiten en jongerenvoorzieningen voor meer buurtbetrokkenheid?

Doelstelling onderzoek

In tegenstelling tot het meest gangbare onderzoek binnen de geografie, bestaat de onderzoeksgroep ditmaal uit ruimtegebruikers die nog niet tot de beroeps en- of- woonmarkt zijn doorgedrongen en waarvan het ruimtelijk gedrag in grote lijnen wordt bepaald door het gezag van volwassenen. Toch mogen zij niet tot een inactieve groep ruimtegebruikers gerekend worden, omdat kinderen en jongeren wel degelijk een tijdruimtepatroon vertonen dat hoewel verschillend van volwassenen in de meeste gevallen zeer actief is (Karsten, 2001).

Kinderen, maar ook jongeren zijn het uitgangspunt in deze thesis en vormen de centrale onderzoeksobjecten. Deze masterthesis heeft tot doel na te gaan of de hedendaagse woonbuurt nog van sterke betekenis is in het leven van respectievelijk kinderen in de leeftijd van 10 tot 12 jaar en jongeren in de leeftijd van 13 tot 16 jaar. Daarnaast gaat deze masterscriptie over de diverse banden die kinderen en jongeren hebben met de buurt waarin ze opgroeien. De buurt is in dit geval de ruimtelijke omgeving en de kinderen vormen de actoren. Het ruimtelijk gedrag van kinderen wordt vaak op lokaal niveau onderzocht. Vooral de veiligheid en leefbaarheid van speelplaatsen en de 'kindvriendelijkheid' van buurten vormen onderwerpen van discussie (Bleeker en Mulderij, 1978; Karsten, 1995; Karsten e.a., 2001; Katz, 2004).

Echter, deze thesis focust zich meer op de vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren in de wijk of daarbuiten omdat vanuit de literatuur wordt verondersteld dat de wijk ook voor jeugdigen aan belang heeft ingeboet (Dieleman, 2000; Karsten e.a, 2001; Holt en Holloway, 2006). Niet alleen volwassenen zijn steeds mobieler geworden, ook jeugdigen overbruggen zonder moeite grote afstanden voor het ondernemen van allerlei dagelijkse activiteiten. Mensen kunnen zich door de vele soorten vervoermiddelen steeds gemakkelijker van de ene plek naar de andere plek verplaatsen. De actieradius van veel gezinnen spreidt zich veelal uit over andere delen van de stad (Marcuse en Van Kempen, 2000). Kinderen en jongeren voor bijvoorbeeld het gebruik van (vrijetijds)voorzieningen en de school niet bij voorbaat aangewezen zijn op de eigen woonbuurt.

Naar verwachting verschilt het belang van de wijk voor verschillende typen jeugdigen. Veel arme kinderen zijn uitgesloten van vrijetijdsvoorzieningen die geld kosten. Hoewel meedoen in de samenleving algemeen beschouwd wordt als een eerste levensbehoefte, hebben sommige groepen kinderen te maken met sociale uitsluiting (Verwey-Jonker Instituut, 2010). Volgens cijfers zijn voornamelijk jeugdigen in achterstandbuurten niet maatschappelijk actief en zitten ze niet op sport, muziek of bijvoorbeeld scouting (Jehoel-Gijsbers, 2009). Door georganiseerde vrijetijdsvoorzieningen worden de ontwikkelingskansen van kinderen in een achterstandspositie vergroot (Dagevos e.a., 2003). Naar verwachting maken armere jeugdigen eerder gebruik van vrijetijdsvoorzieningen in de eigen buurt.

Directe betrokkenheid van kinderen en gezinnen zelf bij de buurt door de deelname aan activiteiten hebben voordelen voor hun sociale participatie (Van Marissing, 2007). Het belang van de wijk wordt vaak onderzocht op basis van sociale contacten en buurtbinding. Dit zijn dimensies van sociale cohesie in wijken (Kearns en Forrest, 2000; Bolt en Torrance, 2005). Daarnaast wordt het belang van de wijk verklaard door de fysieke en sociale gebondenheid van de bewoners aan hun woonbuurt (Van Beckhoven en Van Kempen, 2002). In deze thesis wordt onderzocht welk belang jeugdigen aan de buurt hechten ten aanzien van hun voorzieningengebruik en het onderhouden van sociale contacten. Is de buurt dan nog wel van belang? Het activiteitengebruik wordt onderzocht aan de hand van de volgende voorzieningen: De school, speelvoorzieningen, sportvoorzieningen en culturele- en uitgaansvoorzieningen. Er wordt onderzocht welke voorzieningen een bijdrage leveren aan meer buurtgerichte participatie, met andere woorden, buurtbetrokkenheid.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

De probleemstelling van deze thesis luidt:

Invloed van de woonomgeving op het ruimtelijk gedrag van Utrechtse jeugdigen

In hoeverre is de woonomgeving van invloed op het ruimtelijk gedrag van kinderen en jongeren in Utrechtse woonwijken?

Deze probleemstelling wordt aan de hand van de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. In welke mate maken kinderen en jongeren gebruik van voorzieningen die zich specifiek in de eigen wijk bevinden en voor welke voorzieningen wijken ze uit naar andere delen van de stad? En in hoeverre vallen er verschillen op te merken in het gebruik van voorzieningen tussen jongeren in Kanaleneiland en jongeren in Leidsche Rijn?
2. In welke mate onderhouden kinderen en jongeren sociale contacten in de eigen wijk en daarbuiten? En vallen er verschillen op te merken tussen jongeren in Kanaleneiland en jongeren in Leidsche Rijn?
3. In hoeverre bestaat er een relatie tussen de activiteiten van kinderen en jongeren en de buurtbetrokkenheid?

Onderzoeksmethoden

De resultaten van het onderzoek zijn gebaseerd op de kwantitatieve gegevens van een zelf geconstrueerde scholierenenquête die tussen maart en mei 2010 onder 220 scholieren op scholen in Leidsche Rijn en Kanaleneiland zijn ingevuld. Aan het onderzoek hebben zowel basisschoolkinderen in de leeftijd van 10 tot 12 jaar (groep 7 en 8) meegewerkt als tieners in de leeftijd van 13 tot 16 jaar (2e en 3^e klas VMBO). Naar verwachting hebben jongeren op de middelbare school een grotere actieradius dan basisschoolkinderen (Bronfenbrenner, 2005). De respons op scholen in beide onderzoekswijken lag erg hoog. Enquêtes werden klassikaal ingevuld of als huiswerk opgegeven. Naar verwachting zijn met name basisscholen in veel gevallen een representatieve weergave van de bevolkingssamenstelling in de wijk.

De resultaten

Uit de resultaten van het onderzoek valt te concluderen dat de woonbuurt voor verschillende groepen jeugdigen belangrijk is in het dagelijks leven. Voornamelijk jeugdigen van de basisschool hechten veel belang aan voorzieningen die in de eigen wijk gelegen zijn. Daarnaast maken jeugdigen uit de multiculturele wijk Kanaleneiland vaker gebruik van sport, culturele en maatschappelijke voorzieningen in de eigen buurt dan leeftijdsgenoten uit Leidsche Rijn. Wat betreft het gebruik van speelvoorzieningen doen zich geen verschillen voor tussen Leidsche Rijn en Kanaleneiland. Wel valt op te merken dat jeugdigen in Kanaleneiland sneller toegang hebben tot sportvoorzieningen, buurthuizen en bibliotheken in de eigen buurt dan jeugdigen in Leidsche Rijn. Veel van de voorzieningen in Leidsche Rijn sluiten dan ook niet aan op de wensen van de jeugd. Uit de resultaten valt op te merken dat de jeugd de buurt verlaat wanneer bepaalde voorzieningen niet aanwezig zijn in de eigen wijk (bijvoorbeeld voor het gebruik van basketbalveld, bioscoop, zwembad en skatebaan). Daarnaast zijn jeugdigen in Leidsche Rijn minder aan de eigen buurt gebonden wat betreft de deelname aan culturele vrijetijdsactiviteiten.

Toch vallen er meer overeenkomsten tussen de twee onderzoeksbuurten op te merken dan verschillen. De verschillen tussen de twee buurten moeten dus gezocht worden op het vlak van de persoonlijke kenmerken van kinderen en jongeren. Leeftijd, etniciteit, sekse en sociaaleconomische klasse spelen zoals wordt verwacht op basis van de literatuur nog steeds een rol in het ruimtelijk gedrag van jeugdigen (Karsten, 1995; Karsten e.a., 2001). Zo maken basisschoolkinderen minder snel gebruik van speelvoorzieningen in andere wijken en het stadscentrum dan jongeren op de middelbare school. Leeftijd bepaalt in sommige gevallen de regels die ouders aan hun kinderen opleggen. Op basis van etniciteit doen zich de grootste verschillen voor in het sporten. Sport is voor alle jeugdigen in het onderzoek verreweg de belangrijkste buitenschoolse activiteit. Allochtone meiden in het onderzoek nemen doorgaans minder deel aan sportactiviteiten. Voor allochtone meiden komt daar nog eens bovenop dat ze vrij weinig sporten in andere buurten van de stad. Hetzelfde geldt voor de speelvoorzieningen. Jongens, ongeacht hun etnische afkomst, geven zeer vaak aan op spelplekken te komen in andere buurten van de stad. In veel gevallen wordt deze kans vergroot door de locatie van vrienden en school.

In de tweede onderzoeksvraag werden de sociale contacten van jeugdigen onderzocht. Ook hier bleek het bezoeken van vrienden buiten de buurt onderhevig te zijn aan de leeftijd van het kind en de schoollocatie. Daarmee samenhangend hadden jongeren met een grotere mobiliteit ook vaker vrienden van buiten de eigen

buurt. Dit zijn de jongeren die met het openbaar vervoer of met een scooter naar school gaan. Turkse jeugdigen hadden opvallend weinig vrienden van buiten de buurt. Surinaamse en Antilliaanse jeugdigen hadden daarentegen steeds vaker vrienden in andere buurten en zelfs buiten de stad wonen. Opvallend genoeg hadden jeugdigen in Kanaleneiland meer familieleden in de eigen buurt wonen dan in Leidsche Rijn. Het contact met buurtgenoten was daarentegen sterk afhankelijk van wederom de leeftijd. Basisschoolkinderen gaven aan regelmatig contact te onderhouden met volwassen buurtbewoners dan middelbare schoolscholieren.

Ten slotte werden in de laatste onderzoeksvraag de activiteiten van jeugdigen in relatie gebracht met de buurtbetrokkenheid. Betrokkenheid werd hier berekend als de mate waarin jeugdigen participeren in de eigen buurt. Het participatieniveau wordt hier berekend als de actieve deelname van jeugdigen aan maatschappelijke projecten met als doel de binding met de buurt te vergroten (buurtfeesten, zomerprojecten, etc.). Beide begrippen hangen samen met de sociale cohesie in een buurt. Voor wat betreft het voorzieningengebruik dragen uitsluitend sportvoorzieningen en de moskee bij aan buurtbetrokkenheid. Aangezien het gebruik van de moskee als religieuze buurtvoorziening in Kanaleneiland veel hoger ligt dan in Leidsche Rijn, geldt het effect van deze voorziening in grote lijnen alleen voor Kanaleneiland. Voor de sociale contacten en buurtbetrokkenheid zijn vrienden en familieleden niet zozeer van belang als wel het contact met de overige buurtgenoten. Voor Kanaleneiland geldt dat de sociale afstand tussen buurtgenoten 'uit de eigen groep' minder groot is. De mensen in de buurt kennen elkaar onderling goed. En ook de jeugdige buurtbewoners geven aan tevreden te zijn met de sociale leefbaarheid in de wijk. Goed contact met buurtgenoten heeft dan ook in Kanaleneiland, meer dan in Leidsche Rijn, een positief effect op de buurtbetrokkenheid van jeugdigen.

1. Inleiding

1.1 Probleemschets

In een deel van het onderzoek naar probleemwijken spelen de bewoners een centrale rol omdat zij als actoren de drijvende of juist de ontbrekende kracht in wijken zijn (Pinkster, 2008). Een merendeel van de Nederlandse woonwijken bestaat nagenoeg nooit uit een exact homogene bevolkingssamenstelling. Naast autochtone Nederlanders wonen immers allochtone Nederlanders en ook de differentiatie in leeftijd, inkomen, sekse en levensstijl kan een bonte variatie aan bewoners opleveren. Bij de aanpak van probleemwijken is de laatste jaren veel aandacht uitgegaan naar de positie van de bewoners. Maatschappelijke vraagstukken, zoals het bestrijden van sociaaleconomische achterstanden en het verbeteren van de leefbaarheid in naoorlogse probleemwijken, vormden centrale aandachtspunten op de agenda van menig overheidsorgaan. Speciale zorg ging uit naar de kinderen en jongeren die opgroeien in een kansarme omgeving. Naar verwachting heeft deze groep een grotere kans om tegen maatschappelijke problemen zoals leerachterstand, schooluitval, jeugdwerkloosheid en jeugdcriminaliteit aan te lopen in het leven. Deze groep jeugdigen zou vanwege sociaaleconomische problemen in de wijk de aansluiting met de maatschappij dreigen te missen (programmaministerie Jeugd en Gezin, 2009).

De sociale omstandigheden waarin kinderen en jongeren tegenwoordig opgroeien zijn in de laatste decennia dan ook ingrijpend veranderd. De traditionele besloten buurt waarin moeders de hele dag thuis waren en buurtfiguren als 'tante Mien' en 'ome Cor' de jeugd buitenshuis een beetje in de gaten hielden, is goeddeels verdwenen (Karsten e.a., 2001). De sociale controle in buurten is verminderd en de directe omgeving waarin kinderen opgroeien is anoniemer en minder vertrouwd geraakt. Daarnaast groeien kinderen in Nederland ondanks de maatschappelijke verschuivingen van de laatste jaren steeds vaker in gesegregeerde werelden op (Karsten e.a., 2001; Verwey-Jonker Instituut, 2010). Enerzijds bestaat er een groep kinderen dat opgroeit met tweeverdienende of gescheiden ouders, naar de naschoolse opvang gaat en vervolgens tot laat in de avond met computerspelletjes speelt. Door de toegenomen geografische mobiliteit is de actieradius van deze groep kinderen groot. Deze groep kinderen uit de (hogere)middenklasse staat beter bekend als de 'achterbankgeneratie' (Karsten, 1995). De 'achterbankgeneratie' is een populaire aanduiding geworden voor de groep kinderen met een intensief clubleven. De openbare ruimte buiten de eigen buurt bestaat voor hen uit eilanden die ze met een zekere regelmaat bezoeken: de sportclub, de muziekschool, het jeugdtheater. Daar komen ze kinderen van gelijkgestemde ouders tegen die dezelfde doelen in de opvoeding nastreven. Moderne ouders hechten bijvoorbeeld veel waarde aan de culturele ontwikkeling van hun kind. Een sociale tweedeling dreigt daarmee te ontstaan in de vrijetijdsbesteding van kinderen. Anderzijds komt ook een groep stadskinderen in beeld dat vanwege financiële beperkingen niet de beschikking heeft tot dergelijke, relatief dure, vrijetijds mogelijkheden. Deze groep, de 'buurthuisgeneratie', vertoeft vaker op straat, pleintjes, voetbalkooien en in buurthuizen (Karsten e.a., 2006; Reijndorp, 2004).

In Nederland wordt de ongelijkheid tussen kinderen met verschillende etnische en economische achtergronden als een maatschappelijk probleem aanvaard. Opgroeien in armoede heeft voor kinderen nadelige gevolgen voor wat betreft het onderwijsniveau en de deelname aan culturele en sportactiviteiten (Karsten e.a., 2001). Ongelijkheid heeft naast klasse en etniciteit ook een ruimtelijke component. Sociale ongelijkheden kunnen sterk gerelateerd zijn aan ruimtelijke scheidingen (Bolt en Van Kempen, 2000; Wilson, 1987). Ongelijkheden tussen kinderen zijn soms zichtbaar aanwezig tussen bepaalde wijken in een stad. Jeugdonderzoeksrapport 'Kinderen in Tel' onderzocht de kindvriendelijkheid van Nederlandse gemeenten¹. Ondanks de verbeteringen in het onderwijs, de sociale infrastructuur en de openbare ruimte, bleken de verschillen tussen wijken met kansarme en kansrijke kinderen binnen steden te zijn toegenomen (Verwey-Jonker Instituut, 2010). Ook in de stad Utrecht verschilden de wijken in kindvriendelijkheid. Laagscorende wijken waren Kanaleneiland en Overvecht. Tot de hoogst scorende wijken behoorden Tuindorp en Leidsche Rijn (Verwey-Jonker Instituut, 2010). Kinderen in wijken met een hoge score zouden zich beter ontwikkelen dan kinderen in een wijk met een lage score (Karsten e.a., 2001; Verwey-Jonker Instituut, 2010).

Daarnaast is ook de vrijetijdsbesteding van jongeren in de openbare ruimte een maatschappelijk discussiepunt geworden. Het ruimtelijk gedrag van jongeren kan in sommige gevallen negatieve associaties oproepen bij

1 'Kinderen in Tel' is een jaarlijks onderzoek naar de kindvriendelijkheid van Nederlandse gemeenten. De kindvriendelijkheid van een gemeente hangt af van twaalf indicatoren, zoals: schoolverzuim, jeugdcriminaliteit, achterstandswijken en uitkeringsgezinnen. Samen geven die een beeld van de ontwikkelingskansen van kinderen.

veel buurtbewoners (Karsten e.a., 2001). Toch mag dit laatste punt niet onderschat worden omdat bewoners inderdaad te maken hebben met de negatieve gevolgen van ‘verveelde jongeren’ in de buurt. Jongeren worden als een probleem gezien in de openbare ruimte wanneer hun aanwezigheid en activiteitenpatroon niet wordt geaccepteerd door volwassenen buurtbewoners. Conflicterend gedrag kan in sommige gevallen emotionele reacties in de buurt oproepen. Zowel bij jongeren die zich niet geaccepteerd voelen als bij buurtbewoners die overlast ervaren (Emmelkamp, 2004).

Uit de voorbeelden blijkt dat kinderen en jongeren in buurten onderhevig zijn aan maatschappelijke discussies. In respons op deze feiten vallen ook positieve ontwikkelingen op te merken. De laatste tijd ontstaat er uit maatschappelijke overwegingen steeds vaker aandacht voor kindvriendelijke stadsbuurten (Verwey-Jonker instituut, 2010). In de Nederlandse context spreken we van kindvriendelijke buurten wanneer deze buurten voorzien in gezonde, veilige, sociale en plezierige woonomgevingen (programmaministerie Jeugd en Gezin, 2009).

Stedelijk beleid

“Het uitdragen van een kindvriendelijke stad is geen kinderspel en veronderstelt een voortdurende aandacht voor het kind in alle beleidsdomeinen (VVJ, 2002)”

Achtergrond voor deze masterthesis vormt de toenemende interesse van ministeries en lokale overheden om buurten in Nederland kindvriendelijker te maken². Meer dan ooit staat de positie van kinderen en jongeren in onze samenleving dan ook in de belangstelling, is de publieke opinie wat betreft jeugdzaken verdeeld en speelt de media in op de dikwijls verontrustende cijfers rondom de gezondheid, veiligheid en educatie van kinderen. De Nederlandse overheid heeft zich vanaf het begin van het kabinet Balkenende IV op allerlei manieren sterk gemaakt voor de positie van kinderen, jongeren en gezinnen in de samenleving. Om samenhang in het voorheen versnipperde jeugd – en gezinsbeleid te bewerkstelligen, werd aan het begin van de vorige kabinetsperiode een speciale ministerspost opgericht: het programmaministerie Jeugd en Gezin. De programmaminister voor Jeugd en Gezin, André Rouvoet, werkte hiervoor nauw samen met de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Justitie, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het ministerie van Wonen, Wijken en Integratie.

Alle kinderen en jongeren in Nederland zouden ongeacht culturele achtergrond of handicap evenveel kansen moeten krijgen om zich goed te kunnen ontwikkelen in onze maatschappij. Centraal in het beleidsprogramma stonden vijf voorwaarden voor de goede ontwikkeling van kinderen (programmaministerie Jeugd en Gezin, 2009). Kinderen en jongeren zouden:

- Gezond opgroeien,
- veilig opgroeien,
- een steentje bijdragen aan de maatschappij,
- talenten ontwikkelen en plezier hebben,
- goed voorbereid zijn op de toekomst.

Een bedrag van circa zes miljard euro werd vrijgemaakt om de doestellingen nog tijdens de kabinetsperiode te halen. Een groot deel daarvan ging naar bijvoorbeeld de opvoed- en gezinsondersteuning om in het bijzonder de wachtlijsten in de jeugdzorg te verkleinen. Een bedrag van ongeveer 150 miljoen euro werd geïnvesteerd in projecten om jongeren aan het sporten te krijgen. *“Actieve betrokkenheid bij de samenleving is daarbij net zo belangrijk als een goede educatie”*: stelde het programmaministerie Jeugd en Gezin. Speciale aandacht ging uit naar kinderen en jongeren in multiculturele probleemwijken, veelal wijken met een concentratie aan Turkse en Marokkaanse gezinnen. De ontplooiingskansen voor de jeugd in deze wijken werden lager geschat. Dat zou mede veroorzaakt worden doordat kinderen en jongeren met een allochtone achtergrond buiten schooltijd weinig participeren in verenigingen of clubs (CBS, 2010). Voormalig minister Jeugd en Gezin André Rouvoet zei afgelopen maart 2010 in een reactie op het onderzoeksrapport ‘Kinderen in Tel’ dat volwaardig meedoen in de maatschappij belangrijk is voor de ontwikkeling van kinderen. Volgens de minister komt sociale uitsluiting bij de jeugd niet alleen door armoede maar ook doordat ouders weinig ondernemen, kinderen weinig buiten spelen of opgroeien in een probleemwijk (programmaministerie Jeugd en Gezin, 2010). Daarnaast kan een

² De internationale beweging ‘Child Friendly Cities’ komt voort uit de wereldwijde opvatting dat hoewel op nationaal niveau erkenning is ontstaan voor de rechten van het kind, dit besef nog moet groeien op lokaal niveau (Unicef, 2010). Het is een beweging die zich ook in Nederland richt op kinderen en jongeren in steden, in het bijzonder probleemwijken.

slechte sociale leefbaarheid negatieve gevolgen hebben voor het emancipatieproces van jongeren (RMO, 2008).

Deze beleidsaandacht rondom de kindvriendelijkheid van steden is niet nieuw, maar krijgt de laatste tijd meer dimensies. Voor kinderen en jongeren geldt bijvoorbeeld dat voorzieningen een sterke ontwikkelingsfunctie hebben. De wijkgerichte aanpak van de laatste jaren heeft doen inzien dat het bieden van ontwikkelingskansen, ook voor jeugdigen, op een laag stedelijk niveau begint. In het kader van de herstructurering zijn de voorzieningen in de Nederlandse woonwijken de laatste jaren danig verbeterd en versterkt. Want alleen woningen maken een buurt immers niet compleet, daar zijn ook de juiste voorzieningen voor nodig (WRR, 2005). Kinderopvang, onderwijs, informele zorg en vrijetijdsbesteding worden beschreven als voorzieningen met belangrijke functies binnen de sociale infrastructuur die mensen in staat stellen maatschappelijk volwaardig te functioneren (RMO, 2006). Zo hebben gezinnen met jonge kinderen veel baat bij speelvoorzieningen en voorzieningen met een educatieve of sociale functie. In veel wijken wil men in dat kader naast een Centrum voor Jeugd en Gezin en een Brede School, het aanbod van voor- en vroegschoolse Educatie stimuleren. Deze voorzieningen bieden opvang en educatie voor 0-4 jarigen en stelt ouders in staat aan het werk te kunnen of een opleidingstraject te volgen. Daarnaast is het een voorziening waar alle kinderen uit de wijk opvang- en educatie op maat kunnen krijgen, zodat ze een goede start op de basisschool kunnen maken. Achterstanden in bijvoorbeeld taal worden zo op vroege leeftijd vermeden (Karsten e.a., 2006).

Om te voorkomen dat er een tweedeling ontstaat tussen wijken waarin sommige kinderen in veel gunstigere omstandigheden opgroeien dan anderen zullen investeringen in de opvoeding van kinderen zowel thuis, op school als in de wijk nodig blijven (Verwey- Jonker Instituut, 2010). Welzijnsorganisaties richten zich op problemen die zowel vóór als achter de voordeur schuilen. Een belangrijke rol is daarbij weggelegd voor de maatschappelijke voorzieningen in een wijk (WRR, 2005). Maatschappelijke investeringen worden in Nederlandse probleemwijken gedaan door de bouw van brede scholen, zorgcentra, multifunctionele accommodaties en buurthuizen (Wassenberg en Blokland, 2008). Voorzieningen worden in het Actieplan Krachtwijken aangeduid als hulpmiddelen die in een gemeenschap aanwezig zijn om vorm te geven aan de totale gezinsintegratie (VROM, 2007). De brede school is daarmee zowel een leer -, opvang - als vrijetijdscentrum geworden voor alle leeftijden uit de buurt. In buurtcentra kunnen kinderen uit achterstandssituaties na schooltijd terecht voor meidenclubs, sportlessen, huiswerkklassen en computeren. Activiteiten waar thuis vaak geen geld voor is. Dergelijke wijkvoorzieningen hebben naast een belangrijke ontwikkelingsfunctie voor kinderen ook een ontmoetingsfunctie voor ouders en vrijwilligers uit de buurt gekregen (Karsten e.a., 2006). Kinderen komen bijvoorbeeld niet alleen spelen en leren in een buurtcentrum, ze bouwen ook een band met de buurt op.

Een onbekend onderzoeksveld

Tot aan de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw hadden geografiestudies nauwelijks aandacht voor het ruimtelijk handelen van kinderen (Aitkin, 2001; Aitkin e.a., 2007; Valentine, 2003; Holloway en Valentine, 2000a). Het ruimtelijk gedrag van kinderen werd in grote lijnen bepaald door het gezag van volwassenen. Het ontstaan van de Children's Geographies bracht hier verandering in. De Children's Geographies is vooral in de Britse en Amerikaanse literatuur een algemeen geaccepteerde term geworden voor het onderzoek dat zich bezighoudt met het beschrijven en analyseren van de vele vormen van ruimtegebruik door kinderen (Ansell, 2009). Jeugdigen zouden hun leefomgeving op een andere manier ervaren dan volwassenen dit doen (Ansell, 2009). Kinderen hechten bijvoorbeeld meer aan de belevingswaarde van de openbare ruimte (Holloway en Valentine, 2000b). Pas aan het begin van de jaren negentig betogen buitenlandse onderzoekers dat de invloed van de buurt op de ontwikkeling van een kind onderbelicht was gebleven (Jencks en Mayer, 1990; Aitkin, 2001). In tegenstelling tot het buitenland, is er in Nederland maar sporadisch onderzoek gedaan naar het ruimtegebruik van kinderen en jongeren. Dit heeft vooral te maken met het interdisciplinaire karakter van het onderwerp en de mono- disciplinaire aanpak van veel onderzoek in Nederland (Karsten e.a., 2001). De beschikbare literatuur over het dagelijks leven van jeugdigen is bovendien gefragmenteerd en versnipperd aanwezig. Een deel is bijvoorbeeld in handen van de pedagogiek, maar mist ruimtelijke denkbeelden (Karsten e.a., 2001).

Een aantal zaken over de dagelijkse vrije tijd van de Nederlandse jeugd is echter wel bekend (CBS, 2010). Zo blijkt het veel uit te maken of kinderen en jongeren opgroeien in suburbane middenklasse wijken of in stedelijke probleemwijken (Jencks en Mayer, 1990; Karsten e.a., 2001). Buurtfactoren zouden van invloed zijn op de ontwikkelingsmogelijkheden en het ruimtelijk gedrag van een kind (Leventhal en Brooks-Gunn, 2000; Fauth, 2007; Pinkster en Drooglever Fortuijn, 2009). Verschillen in ruimtelijk gedrag worden dikwijls in

verband gebracht met de vrije tijd van kinderen en jongeren. Maatschappelijke participatiecijfers geven de deelname aan activiteiten in clubverband weer (Goedeels e.a., 2000). De 'achterbankgeneratie' illustreert de groep kinderen met een geografisch breed georiënteerd vrijetijdspatroon (Karsten, 1995). Vooral kinderen uit de middenklasse groeien op deze wijze op. De 'achterbankgeneratie' komt steeds minder op een vanzelfsprekende wijze in aanraking met andere kinderen en volwassenen uit de buurt via het straatleven (Karsten e.a., 2001). De stad herbergt niet alleen de 'achterbankgeneratie', maar ook een grote groep 'buitenkinderen'. Het gaat hier vooral om kinderen, veelal jongens uit allochtone gezinnen, met een lagere sociaaleconomische status. De activiteiten van kinderen en jongeren in een probleemwijk zouden zich vanwege financiële redenen veel meer in de eigen wijk afspelen (Karsten e.a., 2001). Kinderen met verschillende etnische achtergronden zouden naar verwachting andere vrijetijdspatronen hebben dan autochtone kinderen (Karsten e.a., 2001). Vrijwel onbekend in dit soort onderzoek is de relatie tussen het activiteitenpatroon van verschillende groepen jeugd en hun betrokkenheid met de buurt. Want voor welke activiteiten verlaten kinderen en jongeren nu eigenlijk de buurt? En verschilt dit naargelang sekse, leeftijd, etniciteit, sociaaleconomische klasse en woonbuurt?

Dit onderzoek probeert een deel van de leemtes op te vullen. Verder kan dit onderzoek indirect bijdragen aan het huidige jeugdbeleid van Nederlandse gemeenten. Steeds minder voorzieningen voor kinderen en jongeren worden gerealiseerd in hun eigen woonomgeving (Beke, e.a., 1999). Vooral kinderen en jongeren met een mindere mobiliteit ondervinden daar de nadelen van. Gemeenten en welzijnsorganisaties in probleemwijken proberen deze jeugdigen op te vangen, maar worstelen soms met de vraag welke groepen benaderbaar zijn op buurtniveau. Met andere woorden: Welke leeftijdsgroepen en etnische groepen zullen profiteren van een kwalitatief goed voorzieningenaanbod in de eigen woonwijk? Daarnaast is tot nu toe bij het streven naar het verbeteren van de kwaliteit van de stedelijke openbare ruimte slechts op ad hoc basis gekeken naar het gebruik van de openbare ruimte door kinderen (Karsten e.a., 2001; Karsten en Van Kempen 2001). Een belangrijke activiteit van kinderen, buiten spelen, speelt zich immers grotendeels af in het publieke domein: in de woonomgeving, op straat, op speelplekken, in het park. In dit verband is het interessant om op twee manieren naar kinderen en buiten spelen te kijken. Ten eerste als een soort van barometer die de kwaliteit van het openbaar gebied aangeeft. Waar veel kinderen buiten spelen, is het waarschijnlijk veilig en aantrekkelijk. Ten tweede kan het bewerkstelligen van een voor kinderen veilige en aantrekkelijke buitenruimte als een katalysator werken: als kinderen weer buiten gaan spelen, neemt de kans toe dat ook anderen weer op straat komen. Ouders, burens en buurtgenoten raken weer in contact met elkaar (Karsten, 2003)

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

In deze scriptie wordt onderzoek gedaan naar het ruimtelijk gedrag van kinderen en jongeren in twee kinderrijke woonwijken van Utrecht: de VINEX wijk Leidsche Rijn en de probleemwijk Kanaleneiland.

De probleemstelling van deze thesis luidt:

In hoeverre is de woonomgeving van invloed op het ruimtelijk gedrag van kinderen en jongeren in Utrechtse woonwijken?

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende drie deelvragen opgesteld:

- In welke mate maken kinderen en jongeren gebruik van voorzieningen die zich specifiek in de eigen wijk bevinden en voor welke voorzieningen kijken ze uit naar andere delen van de stad? En in hoeverre vallen er verschillen op te merken in het gebruik van voorzieningen tussen jeugdigen in Kanaleneiland en jeugdigen in Leidsche Rijn?
- In welke mate onderhouden kinderen en jongeren sociale contacten in de eigen wijk en daarbuiten? En vallen er verschillen op te merken tussen jeugdigen in Kanaleneiland en jeugdigen in Leidsche Rijn?
- In hoeverre bestaat er een relatie tussen de activiteiten van kinderen en jongeren en de betrokkenheid met de buurt?

Het gebruik van voorzieningen wordt in deze scriptie onderzocht op het vlak van de vrijetijdsbesteding. Voorzieningen hebben naast een ontwikkelingsfunctie ook een belangrijke ontmoetingsfunctie voor kinderen

Invloed van de woonomgeving op het ruimtelijk gedrag van Utrechtse jeugdigen

en jongeren gekregen (Karsten e.a., 2001). De eerste deelvraag richt zich op het gebruik van sport, spel en andere recreatieve of maatschappelijke voorzieningen in of buiten de eigen wijk. Dit zijn activiteiten die kinderen en jongeren ondernemen als ze niet naar school gaan. School bepaalt immers in belangrijke mate het tijdsgebruik van kinderen en jongeren (Sinnaeve e.a., 2004). Het vrijetijdskoncept wordt verder onderverdeeld in formele en non-formele vrijetijdsbesteding, of anders gezegd, vrije tijd binnen en buiten georganiseerd verband. Invulling geven aan die vrije tijd kan op diverse manieren. Sommige groepen kinderen en jongeren reizen vrijwel dagelijks door de stad voor hun vrijetijdsbesteding. Andere groepen vertoeven na schooltijd veel dichterbij huis. In de vrijetijdsbestedingspatronen wordt in dit onderzoek verder gedifferentieerd naargelang leeftijd, sekse, onderwijsrichting, etniciteit en sociaaleconomische klasse.

In de tweede deelvraag wordt de betekenis van de buurt onderzocht op basis van de sociale contacten. De sociale leefwereld bestaat uit het dagelijks contact met vrienden en vriendinnen, familieleden en buurtgenoten. Voorzieningengebruik en sociale contacten bepalen uiteindelijk in de derde deelvraag de mate van buurtbetrokkenheid. Als de buurt van sterke betekenis blijkt te zijn in het leven van een kind, is het ook interessant om te weten in welke mate jongeren zich op oudere leeftijd betrokken voelen bij de buurt waarin ze zijn opgegroeid. Gezien het feit dat jongeren meer mobiel zijn en meer keuzevrijheid hebben dan kinderen, kunnen ze de buurt ook op een bepaalde manier 'ontvluchten' of 'omzeilen'. Dit geeft per slot van rekening niet aan dat de kwaliteit van voorzieningen binnen de eigen wijk slecht is, maar geeft wel antwoord op de vraag wanneer ze kiezen voor hun eigen wijk en wanneer niet. Hetzelfde geldt ook voor de sociale contacten in een wijk. Sommige contacten kunnen tot meer buurtbetrokkenheid leiden dan andere.

In deze thesis wordt voor een belangrijk deel rekening gehouden met het feit dat niet alle kinderen opgroeien onder dezelfde omstandigheden en dat we rekening moeten houden met diverse groepen jeugdigen in onze samenleving.

1.3 Onderzoeksmethoden

Voor deze masterscriptie is voornamelijk gebruik gemaakt van kwantitatieve onderzoeksgegevens. Een klein deel van de gegevens is aangevuld met kwalitatieve gegevens. De kwantitatieve dataset werd verkregen door middel van een scholierenenquête. De enquêtes zijn in de periode maart tot en met mei afgenomen onder ruim 220 kinderen en jongeren op meerdere basisscholen en middelbare scholen in de wijken Leidsche Rijn en Kanaleneiland. Twee wijken met een jonge bewonerssamenstelling, maar met verschillende sociaaleconomische en fysieke kenmerken. Op deze wijze kon een grote groep jeugdigen worden bereikt. Slechts enkele scholieren wisten wegens ziekte of afwezigheid de vragenlijst niet in te vullen.

Het kwalitatieve deel bestaat uit een focusgroep. De kinderen mochten een blanco bestemmingkaart naar eigen interpretatie invullen. De focusgroep was bedoeld om de leefwereld van kinderen beter te leren begrijpen. Hoe ervaren kinderen hun eigen woonomgeving en welke veranderingen zijn daarbij wenselijk? Een deel van de tekeningen is in dit onderzoek opgenomen (zie bijlagen). De kinderen, allen afkomstig van een zondagsschool in de multiculturele wijk Kanaleneiland, varieerde in leeftijd (10-14 jaar), sekse en etniciteit.

1.4 Leeswijzer

Het inleidende hoofdstuk is nu tot een einde gekomen. Vanaf hier zal het onderzoek dieper ingaan op de materie. Als eerste zal in hoofdstuk twee een theoretisch kader geschetst worden van de wetenschappelijke literatuur binnen dit onderzoeksveld, 'The Children's Geographies'. Veel van de literatuur is uit handen van Britse en Amerikaanse geografen en sociologen met een soms feministische achtergrond (Holloway en Valentine, 2000a; Matthews en Limb, 1999; Sibley, 1995). In het theoretisch kader wordt ten slotte een conceptueel model gepresenteerd. Dit model geeft de verschillende verbanden en de context van het onderzoek weer. Het model is in grote lijnen gebaseerd op het ecologisch ontwikkelingsmodel van de Amerikaanse ontwikkelingspsycholoog Bronfenbrenner (1917-2005) (Bronfenbrenner, 1977). Omdat de ontwikkeling van een kind zich niet automatisch voltrekt, maar plaatsvindt in een wisselwerking met de sociale en ruimtelijke omgeving, komen ook theorieën aan bod over de invloed van de wijk.

In hoofdstuk 3 worden de Utrechtse wijken Kanaleneiland en Leidsche Rijn beschreven. Hoewel beide wijken een jonge bewonerssamenstelling kennen, vertonen ze onderling ook veel verschillen met elkaar. In hoofdstuk 4 worden de onderzoeksmethoden beschreven en verantwoord. De resultaten van het onderzoek komen voor het gebruik van voorzieningen aanbod in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 gebeurt dit voor de sociale contacten. Telkens staat de vraag centraal of deze activiteiten in of buiten de buurt plaatsvinden. In hoofdstuk 7 worden

de activiteiten van jeugdigen in verband gebracht met de mate van buurtbetrokkenheid. Ten slotte volgt in hoofdstuk 8 een algemene conclusie. In het laatste hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan voor beleidsdoeleinden en vervolgonderzoek. Kinderen en jongeren kunnen aandachtspunten zijn op de agenda van belangrijke beleidszaken zoals sport, jeugd, zorg en welzijn en leefbaarheid. Maar ook onderwerpen zoals het voorzieningenpakket in wijken hebben een maatschappelijke taak. Bewoners zijn soms ontevreden over de kwaliteit van jeugdvoorzieningen in de wijk (CBS, 2010).

2. Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Kinderen, maar ook jongeren, hebben een zeer actief ruimtegebruik: ze spelen op straat, hangen rond in het winkelcentrum en fietsen iedere dag naar school. Toch is er maar betrekkelijk weinig bekend over het ruimtegebruik van kinderen en jongeren. Children's Geographies, een vrij recente stroming binnen de geografie probeert dit beeld te veranderen en belicht juist de sterke aanwezigheid van jeugdigen in steden en op het platteland. Deze scriptie baseert zich op enkele denkbeelden uit deze stroming. In de eerste paragraaf zal hierdoor een groot deel gaan over de wetenschappelijke bijdrage van de Children's Geographies aan de geografie. In de tweede paragraaf staat de invloed van omgevingsfactoren centraal. Om schematisch weer te geven hoe de actieradius van kinderen groter wordt naarmate ze ouder worden en meer vrijheid genieten, wordt uitleg gegeven over het ecologisch ontwikkelingsmodel van Bronfenbrenner (Bronfenbrenner, 1977). Vanuit dit model wordt de buurt als context van ontwikkeling verder beschreven. Vervolgens wordt in de derde paragraaf bekeken in hoeverre de wijk nog van belang is in het dagelijks leven van kinderen en jongeren. Voor verschillende individuele kenmerken (leeftijd, sekse, etniciteit en sociaaleconomische klasse) worden verwachtingen geschetst ten aanzien van het belang van de wijk. Daarbij komt een aantal facetten aanbod: het gebruik van de openbare ruimte (straat en speelplekken), maatschappelijke wijkvoorzieningen en de omvang van de sociale contacten. De mate van buurtbetrokkenheid staat centraal in de vierde paragraaf. Ten slotte wordt in de laatste paragraaf afgesloten met een conceptueel model. Hierin staan de relaties tussen buurt en kind weergegeven.

2.2 Children's Geographies

Dit deel over de Children's Geographies belicht de opkomst van deze vrij nieuwe onderzoeksdiscipline in binnen- en buitenlandse geografische en sociologische studies. Het ruimtelijk handelen van kinderen en jongeren werd lange tijd niet aangesneden als onderwerp binnen de geografie (Holloway en Valentine, 2000a). Hun ruimt patroon zou immers, zo werd gedacht, in grote lijnen bepaald worden door het ouderlijk gezag en was nauwelijks van betekenis in het 'ruimtelijk landschap' van volwassenen (Ansell, 2009).

2.2.1 Kinderen in historisch perspectief

Een kort historisch en sociologisch onderzoek naar de positie van kinderen leert ons dat de aparte positie die in de moderne, huidige samenleving aan kinderen wordt toegeschreven, niet als vanzelfsprekend kan worden gezien in vergelijking tot een halve eeuw geleden. Als de status van kinderen in historisch perspectief wordt geplaatst dan beschikken kinderen in de moderne samenleving over meer zeggenschap en autonomie dan vroeger (Ariès, 1962; Zelizer, 1985; Cunningham, 1995; James en Prout, 1997; James en James, 2004; Corsaro, 2005).

'Centuries of Childhood' (1962) van Philippe Ariès kan als een historisch referentiepunt beschouwd worden. Het boek markeert een tijdperiode waarin de wetenschappelijke onverschilligheid ten aanzien van kinderen langzaam verdwijnt en plaatsmaakt voor een grotere erkenning van de kindertijd (Aitkin, 2001). De kindertijd wordt vanaf die tijdperiode als een sociale constructie in plaats van biologische constructie gezien (Ariès, 1962; Corsaro, 2005; Holloway en Valentine, 2000a). Ariès verwijst in zijn 'sentiments approach' naar een emotionalisering binnen het gezinsleven: hoge sterftcijfers hadden het leven van een kind vervangbaar gemaakt en er bestond nauwelijks genegenheid of interesse in de ontwikkeling van een kind (Aitkin, 2001). De herkenning en erkenning van het kind en de kindertijd hingen bovendien samen met de ontwikkeling van het gezinsgevoel. Het oude gemeenschapsleven was met de komst van de industriële samenleving verloren gegaan en men was zich in toenemende mate naar binnen gaan keren, tussen de muren van het gezin. In dat gezin staat het kind centraal. Het pre-industriële gezin was een kleine onderneming waarbij sociaal-emotionele en economische structuur sterk verweven waren. Het Victoriaanse tijdperk uit het oude Engeland wordt door Ariès beschreven als de bakermat van het gezin. Moralisten pleitten in deze periode voor de zedelijke hervorming van de samenleving en geloofden in de maakbaarheid van de samenleving. De sociale kwestie aan het einde van de industriële revolutie was niet alleen moraliserend, maar ook bij uitstek pedagogisch. Als het milieu zo bepalend was voor de menselijke ontwikkeling, dan kon de opvoeding daarin een grote rol spelen. De plicht tot onderwijs kwam aan het einde van de industriële revolutie voor elk kind

centraal te staan. Onderwijs aan kinderen zorgde echter ook voor het maatschappelijk afzonderen van kinderen in publieke en private omgevingen omdat onderwijs in principe niet bedoeld was voor volwassenen (Ariès, 1962).

De kindertijd breidde zich in de loop van de twintigste eeuw uit naarmate de opvoeding van kinderen en het ouderlijk gezag belangrijke maatschappelijke onderwerpen werden. Daarnaast vonden er gedurende de eeuw verdere uitbreidingen van kennis en voorzieningen ten dienste van het kind plaats. De geschiedenis van de eerste speeltuinen gaat bijvoorbeeld terug naar het begin van de twintigste eeuw toen in de arbeidersbeweging het idee ontstond dat het goed was om ook aan arme, vaak krap behuise kinderen spelmogelijkheden te bieden (Aitkin, 2001; Aitkin e.a., 2007). De twintigste eeuw wordt dan ook wel 'de eeuw van het kind' genoemd (Bakker e.a., 2006).

2.2.2 De ontstaansgeschiedenis van een nieuwe geografiediscipline

Kinderen hebben in de wetenschappelijke geografie lange tijd niet primair in de belangstelling gestaan (James en Prout, 1997; James en James, 2004). Vaakwel werden kinderen niet opgenomen in toonaangevende sociaalgeografische studies of werd de kindertijd als object ingedeeld bij stromingen die dichter bij de kern van het onderwerp lagen, zoals onderwijs, opvoeding en familiale banden (Brannen en O'Brien, 1995; James en Prout, 1997; Corsaro, 2005). Nadeel is echter dat in pedagogisch onderzoek een kloof gaapte tussen het beperkte fundamentele onderzoek op het gebied van ruimtelijke ontwikkelingen van kinderen en praktisch toegepast onderzoek (Karsten e.a., 2001). Daarnaast is veel van het onderzoek naar het ruimtelijk gedrag van kinderen bekritiseerd om de mono- disciplinaire aanpak en het conceptualiseren van kinderen als incompetent jongvolwassenen (Valentine en Holloway, 2000b). Dat neemt niet weg dat onderzoekers nooit werkten vanuit het perspectief van kinderen alleen had dit vaak een controlerende of protectionistische rol waardoor een zekere hegemonie over het ruimtelijk handelen van kinderen in stand werd gehouden. Als verklaring geven Holloway en Valentine dat academici in zekere mate bevooroordeeld werden door de patriarchale waarden en normen die heersten in de samenleving. De dragende krachten achter het socialisatieproces van kinderen, familie en school kregen daardoor meer wetenschappelijke aandacht dan het kind zelf (Valentine en Holloway, 2000b).

Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig vraagt een groeiende groep Europese en Amerikaanse wetenschappers aandacht voor de relatieve afwezigheid van kinderen in de sociale wetenschappen. De traditionele socialisatietheorie beschreef voorheen vooral het passieve karakter van kinderen. Hun leven zou immers van de buitenkant gevormd worden (Aitkin, 2001; Valentine, 2003). Tot doel hebbend dit beeld te wijzigen, benadrukken de 'new social studies of childhood' dat kinderen eigenhandig gestalte kunnen geven aan de omstandigheden waaronder zij opgroeien (Blaut en Stea, 1969; Bunge en Bordessa, 1975; Ward, 1979). Als tweede houdt de stroming rekening met verschillende vormen van kindertijd. Als de kindertijd een sociaal in plaats van biologisch fenomeen is, variërend van groep, plaats en tijd dan is de constructie van de kindertijd ook onderhevig aan de context van de omgeving (Holloway en Valentine, 2000a). De opkomst van het 'new social studies of childhood' liep parallel aan de feministische kritiek uit die tijd op de heersende sociologische tradities in de wetenschap. Feministische geografen aan het begin van de jaren zeventig zijn van mening dat de inbreng van vrouwen aan het geografisch onderzoek niet alleen verwaarloosbaar klein is maar ook vrijwel genegeerd wordt. Bestaande theoretische stromingen in de geografie waren volgens hen nooit helemaal neutraal van genderverschillen. De kritiek uitte zich op het veelal masculiene of patriarchale karakter van geografische kennis (Massey en McDowell, 1984; De Pater en Van der Wusten, 1996; Skelton en Valentine, 1998).

Vanaf de jaren zeventig verschijnen steeds vaker geografische studies naar de leefomgeving van kinderen en jongeren. Een groep die in postmodern geografisch onderzoek centraal staat als 'anders' maar daarom niet als onbelangrijk (De Pater en Van der Wusten, 1996). In het begin zijn studies rondom jonge mensen in gebouwde omgevingen sterk geconcentreerd op de stedelijke woongebieden. Een grote wetenschappelijke bijdrage wordt onder anderen geleverd door William Bunge's werk over de ruimtelijke onderdrukking van kinderen in Detroit en Toronto (Bunge en Bordessa, 1975). Het onderzoek richtte zich op de 'overlevingskansen' van zwarte kinderen in arme arbeiderswijken. Deze stedelijke focus van Bunge en andere geografen als Blaut en Stea (1969) en McCleary en Blaut (1970) komt voort uit het debat dat destijds gaande is met betrekking tot de kwetsbare leefbaarheid van Amerikaanse binnensteden. Zowel de woningbouw als de leefbaarheid en veiligheid in steden staan zwaar onder druk in deze periode en vooral kinderen hadden daar volgens Bunge

onder te lijden (Holloway en Valentine, 2000a). Leefbaarheid betekende bovenal het centraal stellen van de mens en niet de gebouwde omgeving. Kinderen zouden los van hun ondergeschikte positie een stem moeten krijgen in zaken die hun woonomgeving aangaan (Bunge en Bordessa, 1975).

Klassieke onderzoekers van Children's Geographies (Bunge en Bordessa, 1975; Ward, 1979) komen in de jaren zeventig ook tot nieuwe inzichten wat betreft de cognitieve vaardigheden van kinderen. Jonge mensen zouden de omgeving om zich heen op een andere manier waarnemen dan volwassenen. De klemtoon kwam sterk op participatief (actie)onderzoek te liggen. Dit kwam onder meer tot uiting in het door Kevin Lynch geïnitieerde 'Growing up in Cities'- project uit de jaren zeventig in Amerikaanse steden (Lynch, 1977). Om tot dergelijke inzichten te komen, maakten onderzoekers samen met kinderen gebruik van 'mental mapping'- methoden. Een mentale kaart geeft aan hoe de perceptie van een persoon is van zijn geografische omgeving en de manier waarop hij zijn ruimtelijke omgeving structureert. Op basis van mentale kaarten bewogen de kinderen en jongeren zich op geheel andere wijze door de omgeving dan volwassenen. Dit had bovenal te maken met het gebruik van de leefomgeving (Lynch, 1977). Voor kinderen opereert de buurt als speelterrein, het is daarnaast een wereld die ze als eerste op een zelfstandige manier leren kennen. Voor veel kinderen is de buurt ook de plek waar de school gevestigd is. Op mentale kaarten van schoolgaande kinderen nemen speelplekken, de school en het eigen huis een belangrijke plek in. Bij jongeren spelen ook winkelveorzieningen, vrijetijdsvoorzieningen en de woonlocatie van vrienden een rol (Aitkin, 2001). Punten op mentale kaarten van kinderen en jongeren zijn doorgaans sterk gerelateerd aan belevenissen en spelactiviteiten. Britse geografen onderzochten bijvoorbeeld de mentale kaarten van schoolverlaters. Terwijl de oppervlakten met de plaatsen van de scholen varieerden, vertoonden de mentale kaarten van de verschillende groepen jongeren opmerkelijk overeenkomstige patronen. In die zin ondernemen jongeren ongeveer dezelfde activiteiten in hun dagelijks leven dat gedomineerd wordt door school en vrienden (Gould en White, 1974).

Echter, tot aan de jaren negentig wordt op marginale schaal onderzoek gedaan naar de interactie van kinderen met hun directe leef- en woonomgeving en de invloed op de ontwikkeling hiervan. Enkele klassieke studies wekken de interesse op bij zowel academici in het wetenschappelijk veld als bij stedelijke planners in de praktijk. Het werken met kinderen en jongeren krijgt langzaamaan potentie en erkenning en levert uiteindelijk een basis voor vervolgonderzoek. Het is ook in deze tijdsperiode dat de term Children's Geographies voor het eerst wordt gebruikt (Aitkin, 2001). Voor stedelijke planners betekent de medezeggenschap van kinderen dat ze de gevoelens en opvattingen van jonge stadsbewoners meewegen in hun planningsprocessen. Kinderen en jongeren krijgen vanaf deze periode steeds vaker een stem in zaken die hun leefomgeving aangaan. Er zijn meerdere geografen die pleiten voor de acceptatie van kinderen in de geografie (Burton en Price-Spratlen, 1999; Matthews en Limb, 1999; Mullahey, e.a., 1999). Daarnaast zijn er geografen, planologen en stedenbouwers die de meerwaarde inzien van ruimtelijke plannen waarbij kinderen betrokken worden in de ontwerpfase en het besluitvormingsproces. *"They [children] bring a rich, unique, and extremely important perspective to the planning of our neighborhoods and cities* (James e.a., 1998)." Bijvoorbeeld, via jeugdparticipatie kunnen signalen, ideeën en meningen worden verzameld wanneer voorzieningen in wijken niet goed aansluiten bij de verwachtingen en leefwerelden van kinderen en jongeren (Aitkin, 2001).

Opvattingen uit Children's Geographies sluiten aan op de theoretische ontwikkelingen die zich in de laatste decennia hebben voorgedaan binnen de sociologie en de pedagogiek (Matthews en Limb, 1999). Allereerst wordt het kind steeds vaker beschouwd als 'sociale actor'. Een van de paden in het leven is het opbouwen van belangrijke banden met de eigen (leef)gemeenschap die later van belang kunnen zijn bij het verwerven van een positie in de maatschappij. Kinderen kunnen daarbij als zelfstandige individuen optreden en hoeven in hun handelen niet altijd afhankelijk te zijn van hun omgeving of ouders (Wartofsky, 1983; Corsaro, 2005). Kinderen kunnen de omgeving daarnaast ook beïnvloeden door bijvoorbeeld het toe-eigenen van plekken in de openbare ruimte. Braakliggende stukken grond die als crossbaan worden gebruikt zijn hier een goed voorbeeld van.

2.2.3 Huidige ontwikkelingen in Children's Geographies

Sociale en economische veranderingen en sociaal-politieke interventies vormen de laatste jaren centrale thema's in het sociaalgeografisch onderzoek omtrent jeugdigen (Corsaro, 2005). Ook in deze thesis wordt rekening gehouden met verschillen in ruimtelijk gedrag op basis van individuele achtergrondkenmerken zoals etniciteit, sociale klasse, leeftijd, woonbuurt en opleidingsniveau. Het bestuderen van kinderen vergt een multidisciplinaire aanpak. Niet alleen overlappen de wetenschappelijke velden zich dikwijls binnen deze

discipline ook de kinderen en jongeren zelf zijn niet in 'hokjes te plaatsen'. Holloway en Valentine benadrukken dit door de veelzijdigheid van groepen kinderen en jongeren in de hedendaagse samenleving te belichten: *"Many places, many Childhoods"* (Holloway en Valentine, 2000b). Sociale en geografische aspecten hebben hier een sterke invloed op. Door het toenemend individualisme vervagen de klassieke scheidingen tussen klasse, etniciteit en sekse steeds meer en het onderscheid tussen groepen jongeren wordt daardoor steeds diffuser (Valentine e.a., 2001). Weliswaar beargumenteerd Valentine dat deze categorieën wel nog steeds een grote rol spelen in de identiteitsontwikkeling van jongeren.

2.2.4 Nederlandse publicaties

Britse, Amerikaanse en Scandinavische auteurs hebben lange tijd een voortrekkersrol vervuld in het onderzoek naar kinderen en jongeren. Daar is langzaam verandering in gekomen naarmate ook in Nederland meer belangstelling kwam voor het belang van kindvriendelijke woonomgevingen. In Nederland zet een groep pedagogen in de jaren zeventig en tachtig zich in op het beschrijven van kinderlijke bestaanswijzen (Karsten e.a., 2001). Het leefwereldonderzoek van jongeren is dan nog toebedeeld aan de pedagogiek. Heel bekend en invloedrijk Utrechts onderzoek is 'Kinderen buiten spel', dat een reeks scriptie- en promotieonderzoeken op het gebied van kinderlijke leefwerelden oplevert (Bleeker en Mulderij, 1978). De leefwereld van kinderen zou nauwelijks tot geen invloed hebben op de besluitvorming van de gebouwde omgeving. De druk op de ruimte, en dan vooral in binnensteden, zou de grondprijzen omhoog drijven en maakte van openbare ruimten zonder economisch potentieel winstgevend grond. Daarnaast worden positieve of negatieve beelden van de eigen omgeving wel door kinderen geuit maar worden kinderen letterlijk 'buiten spel' gezet (Bleeker en Mulderij, 1978).

Bij het exploreren van de eigen omgeving blijken kinderen onderscheid te maken tussen 'stomme' en 'leuke' plekken (Oost en Spinnewijn, 1999; Mulderij en Bleeker, 1978). Bij nadere analyse van deze plekken blijkt dat leuke plekken vaak samenhangen met activiteiten die je er kunt ondernemen en andere kinderen die je daar kunt ontmoeten. De gebruikswaarde van de omgeving is voor kinderen erg belangrijk, veel belangrijker dan de esthetische waarde (Hart, 1979; Karsten, 2003). Kinderen verschillen daarmee van veel ruimtelijke vormgevers en andere volwassenen die vandaag de dag juist veel aandacht willen besteden aan de esthetische waarde van de omgeving. Overigens hechten kinderen wel aan schone plekken. Vieze plekken met hondenpoep en zwerfvuil en kapotte speelobjecten worden door kinderen als 'stom' bestempeld (Oost en Spinnewijn, 1999).

De laatste twee decennia is in Nederland vooral Lia Karsten werkzaam op het gebied van Children's Geographies. Ze publiceerde vele artikelen en verscheidene boeken over de veranderende leefwereld van kinderen en jongeren in stedelijke woonmilieus. Onderwerpen die in het bijzonder aan bod komen zijn het gebruik en de toegankelijkheid van openbare ruimten, de veiligheidszorgen van ouders met betrekking tot het zelfstandig bewegen van hun kinderen en de integratie en segregatie van families in stedelijke buurten. In 2004 ronderde zij samen met Carolien Bouw een historische studie af over het veranderende karakter van de kindertijd tussen de jaren vijftig en de huidige tijd (Bouw en Karsten, 2004). De ouders van nu zien vooral het kwetsbare kind terwijl ouders in het verleden meer oog hadden voor het weerbare kind. Deze verschuiving heeft ertoe geleid dat kinderen nauwelijks zonder toezicht van ouders buiten komen. Buitenspelen is veelal georganiseerd spelen geworden (Karsten, 2005). Bijvoorbeeld op speelplaatsen met toezicht of in een groot speelparadijs. De stedelijke ruimte is voor kinderen die nu in de stad wonen minder toegankelijk geworden. In grote steden spelen kinderen nauwelijks meer op straat (Karsten e.a., 2001). Lia Karsten introduceerde het concept van de 'achterbankgeneratie', een begrip dat de groeiende ingewikkeldheid illustreert waarmee kinderen onder de strikte regie van ouders zich in de huidige samenleving verplaatsen. Kinderen worden van hot naar her vervoerd voor een verantwoorde vrijetijdsbesteding. Nederlandse case studies laten zien dat vooral kinderen in de stad en afkomstig uit middenklasse milieus vaak door ouders vervoerd worden. Dienstovereenkomstig laten verschillende groepen kinderen in onze samenleving andere gebruikerspatronen zien (Karsten, 2005) Kinderen uit hogere sociaaleconomische klassen hebben een breder en een meer georganiseerd activiteitenpatroon dan leeftijdsgenoten uit lagere klassen. Bij de 'achterbankgeneratie' is er sprake van meer diversiteit en begeleiding in de naschoolse tijdsbesteding. Kinderen uit deze groep zijn niet alleen gericht op de eigen buurt, maar ook op activiteiten daarbuiten. De laatste groep maakt meer gebruik van de eigen buurt als speelterrein om samen te komen met vrienden (Karsten e.a., 2001).

Wetenschappelijk onderzoek naar het ruimtegebruik van jeugdigen vindt langzaam aan aansluiting bij het sociaal beleid van veel Nederlandse steden en gemeenten. Toch zou de ruimtebehoefte van jonge mensen

vaker een stedelijk beleidspunt moeten zijn (Karsten e.a., 2006; Karsten, 2005). Het is niet alleen goed voor de kinderen, maar ook voor de stad. Nog steeds verlaten veel gezinnen, die het zich kunnen veroorloven de stad. *“Dat gaat ten koste van sociale netwerken, economisch kapitaal en diversiteit van stedelijk leven”* (Bouw en Karsten, 2004).

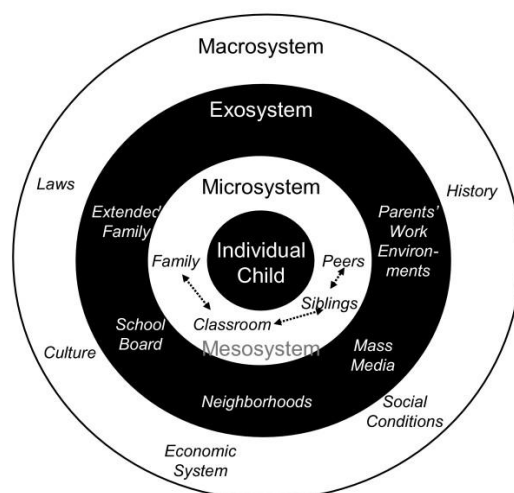
2.3 Jeugd en de invloed van de wijk

Waar in het jeugdonderzoek voornamelijk een rol leek weggelegd te zijn voor de sociologie, pedagogiek en (sociale)psychologie is bij de Children’s Geographies meer aandacht gekomen voor ruimtelijke en sociale scheidingen (Valentine, 2004). Daarnaast vragen diverse onderzoekers zich af wat de invloed van de woonomgeving is op de ontwikkeling van jeugdigen (Leventhal en Brooks-Gunn, 2000; Pinkster en Drooglever, 2009; Karsten, 2005; Musterd e.a., 2003; Van der Laan Bouma-Doff, 2005). En als de buurt van invloed blijkt te zijn, is het ook interessant om te weten in hoeverre kinderen en jongeren zelf nog belang hechten aan de woonbuurt. Verschillende groepen jeugdigen groeien immers onder verschillende omstandigheden op (Valentine, 2004). Meerdere factoren dragen bij aan de ontwikkeling van kinderen en adolescenten. Met inbegrip van individuele kenmerken zijn dit ook factoren die samenhangen met familiebanden, de school en de directe leefomgeving.

2.3.1 Het ecologisch ontwikkelingsmodel

Het ecologisch ontwikkelingsmodel van de Amerikaanse ontwikkelingspsycholoog Bronfenbrenner (1917-2005) geeft weer hoe de leefwereld van kinderen verandert naarmate omgevingssferen meer invloed gaan uitoefenen op het leven van een kind. Er bestaan verschillende niveaus van omgevingssferen, vergelijkbaar met systemen, die ieder de wisselwerking tussen het domein en het kind weergeven. Bronfenbrenner, grondlegger van de ‘The Ecology of Human Development’ (1979), zette de verschillende omgevingssferen en hun onderlinge wisselwerking in een model. In dit model komen naast kindgebonden en oudergebonden factoren ook omgevingsgebonden factoren in beeld (Verhulst e.a., 2007). Het ontwikkelingsmodel tracht de wisselwerking tussen kind en omgeving inzichtelijk te krijgen. Het model beschrijft de verschillende manieren waarop kinderen en jongeren banden opbouwen met mensen en instellingen. Daarbij is de actieradius van activiteiten sterk afhankelijk van de leeftijd van kinderen. Bronfenbrenner gebruikt vier schalen, waarvan het microsysteem, het mesoniveau, het exosysteem en het macroniveau indicatoren zijn voor de omvang van de leefomgeving (Van der Ploeg, 2005):

Figuur 2.1: Bronfenbrenner's ecologisch ontwikkelingsmodel beschrijft de set van milieu-invloeden op een kind.

Bron: Making human Beings Human, Bronfenbrenner, 2005.

- Het **microniveau**: Dit is het meest nabijgelegen niveau van een kind. Het wordt gevormd door het gezin. Het gezin wordt op zijn beurt weer gevormd door de lokale context, zoals school, buurthuis en sportclubs. Vrienden worden ook tot dit omgevingsniveau gerekend.

- Het **mesoniveau**: Op dit niveau gaat het om de onderlinge interacties tussen de verschillende microniveaus die het kind beïnvloeden.
- Het **exoniveau**: Dit intermediaire niveau verwijst naar de formele en informele structuren in een systeem zoals maatschappelijke, economische, religieuze en politieke instellingen. De sociaaleconomische klasse van het gezin speelt hier ook een rol, net zoals de positie van de ouders op de arbeidsmarkt. In feite gaat het om settings waarin het kind niet aanwezig is, maar die het kind via de ouders wel beïnvloeden.
- Het **macroniveau**: Dit niveau staat zeer ver weg van het kind maar is wel van invloed op het kind. Het gaat om gebeurtenissen en ontwikkelingen die zich op nationaal en internationaal niveau voltrekken. Voorbeelden hiervan zijn ideologieën en culturen. Deze niveaus zijn niet strikt van elkaar te scheiden maar lopen in elkaar over en beïnvloeden elkaar (Van der Ploeg, 2005).

Het (ruimtelijk) gedrag van jeugdigen kan volgens de theorie van Bronfenbrenner verklaard worden door naar invloeden uit zowel gezin, school, vriendenkring, buurt en maatschappij te kijken. Het gezin is het eerste opvoedingsdomein waar een kind mee te maken krijgt (Bronfenbrenner, 2005). Het kind ontvangt er liefde en bescherming en leert er vaardigheden, normen en waarden en sociale en culturele regels. Op school, het tweede opvoedingsdomein leert het kind nieuwe sociale en cognitieve vaardigheden. Met deze kennis worden ze sociaal volwassen en economisch zelfstandig. Het derde opvoedingsdomein zijn de vrienden. Samen met hun vrienden kunnen jongeren zich onttrekken aan het gezag van de ouders en experimenteren met ander gedrag (Karsten e.a., 2001). Vrienden zijn vaak een reden voor jongeren om zich zelfstandig te verplaatsen naar andere woonwijken. De buurt is het vierde opvoedingsdomein. Kinderen groeien op in een buurt, gaan er naar school en leren er hun vrienden kennen. De buurt geeft jongeren het gevoel ergens bij te horen en draagt bij aan de vorming van hun identiteit (Hart, 1979; Hazekamp, 1985). Rondhangen op straat is tevens een vorm van experimenteel gedrag dat hoort bij de adolescentiefase (Karsten e.a., 2001). Bronfenbrenner benadrukt in zijn theorie over de schaalniveaus van jeugdigen dat er bij omgevingsinvloeden nooit sprake is van eenrichtingsverkeer, maar dat de verschillende niveaus elkaar beïnvloeden. De omgeving is voor elk kind uniek omdat het kind zelf op een eigen specifieke manier relaties onderhoudt met zijn of haar directe woonomgeving (Bronfenbrenner, 2005). Een groot deel van die ontwikkeling vindt plaats in de woonwijk van een kind.

2.3.2 De wijk als context voor ontwikkeling

Kinderen groeien op in verschillende sociale en ruimtelijke omgevingen. Om het ruimtelijk gedrag van jongeren te kunnen verklaren worden al de ze contexten meegewogen. Het dynamische proces tussen kind, ouders en omgeving wordt het transactionele ontwikkelingsmodel genoemd (Sameroff, 2009). Het model laat zien dat kind, ouders en omgeving (de wijk) in verbinding met elkaar staan en elkaar continu beïnvloeden. De ontwikkeling van het kind wordt daarin gezien als het product van de voortdurende transacties tussen het kind en zijn omgeving. De conformering van gedragsregels - "*mag mijn kind alleen buiten spelen?*" - is bijvoorbeeld het gevolg van de ouders en de sociale context in de buurt (Valentine, 1997). Het ontwikkelingsmodel geeft ook houvast voor het analyseren van opvoedingsvragen en –problemen wanneer de kinderlijke ontwikkeling niet optimaal verloopt. Problemen in de ontwikkeling van een kind kunnen ontstaan door ingrijpende levensgebeurtenissen, het behoren tot een achterstandsgroep of etnische minderheid, familieproblemen, slechte behuizing of woonomgeving of het ontbreken van sociale steun. Een combinatie van zowel sociale als fysieke buurtfactoren zou de ontwikkeling van een kind beïnvloeden (Sameroff, 2009).

Sociale buurtfactoren

Allereerst wordt de buurt als sociale eenheid ervaren door de diverse sociale groepen, netwerken en verbanden (Lupi, 2005). De buurt vormt één van de settings waar kinderen vertrouwd raken met de regels van hun gemeenschap en waarin zij een identiteit ontwikkelen vis-à-vis hun leefgemeenschap (Holloway en Valentine, 2000b; Bronfenbrenner, 2005; Biesta, 2005). Deze identiteit kan de binding met de wijk bepalen (Bolt en Torrance, 2005). Socialisatie is het proces waarbij het kind, bewust en onbewust, de waarden, normen en andere cultuurkenmerken van zijn groep krijgt aangeleerd. Sociale vaardigheden worden in het buiten spelen en de ontmoeting buitenshuis geoefend. Ingelijfd worden in de maatschappij maakt deel uit van de opvoeding (Habermas, 1991; Mathijssen, 1979; Karsten e.a., 2006). In de socialisatietheorie van Mathijssen komen twee benaderingen voor. De eerste neemt de maatschappij tot vertrekpunt. Socialisatie wordt daarin gezien als het sociale proces, via welk individuen (jeugdigen) worden 'ingevoerd' in bestaande sociale systemen (Mathijssen, 1979). De tweede benadering neemt het individu tot vertrekpunt. Socialisatie wordt daarin gezien als het sociale proces waardoor individuen in interactie met de sociale omgeving hun eigen

identiteit ontwikkelen die de basis vormt voor hun sociaal gedrag. In de eerste benadering wordt de context als gegeven beschouwd en is het kind het resultaat van zijn directe omgeving (Mathijssen, 1979; Karsten e.a., 2006). Het kind of de jongere is bij de tweede benadering minder afhankelijk van de sociale context in de buurt.

Invloeden uit de wijk bepalen in die zin de buurtfocus voor wat betreft de vriendengroep van jongens en meiden. In homogene buurten met een gesloten sociaal netwerk is de kans groot dat jeugdigen zich sterk conformeren aan de normen en waarden van andere buurtbewoners (Bauder, 2002). Hun sociaal gedrag kan sterk afhankelijk zijn van de lokale buurtcontext. Er kan sprake zijn van een negatieve socialisering wanneer processen als werkloosheid, spijbelen, agressie en criminaliteit de norm bepalen in een wijk (Beke e.a., 1999).

Fysieke buurtfactoren

Naast sociale factoren kunnen ook fysieke buurtfactoren de ontwikkeling van een kind beïnvloeden. De aard van de kansen in een buurt kunnen gekoppeld zijn aan de infrastructurele opbouw van de buurt. In de 'neighbourhood institutional resource' theorie wordt de kwaliteit en de kwantiteit van fysieke voorzieningen in verband gebracht met de ontwikkeling van het kind (Jencks en Mayer, 1990; Leventhal en Brooks-Gunn, 2000). Voorzieningen die het leren stimuleren zoals bibliotheken en musea zouden een positief effect hebben op de schoolprestaties van scholieren. De aanwezigheid van sociale wijkvoorzieningen zoals buurthuizen, speelplekken, parken en sportverenigingen zouden daarnaast een stimulerend effect hebben op het gedrag van kinderen en jongeren (Sampson en Raudenbusch, 1993; Jonkman e.a., 2006). Op speelplekken en sportvelden leren jeugdigen om te gaan met situaties die leerzaam kunnen zijn voor later. In werkelijkheid zijn het miniatuurweergaven van de volwassen mensenwereld (Karsten e.a., 2001). Tevens is lichaamsbeweging als onderdeel van het lid zijn van een sportvereniging een gezonde uitlaatklep. Uit onderzoek blijkt dat kinderen door naschoolse sportactiviteiten zowel fysiek als mentaal opknappen en weerbaarder worden (Van Bottenburg en Schuyt, 1996). Daarnaast bouwen kinderen sociaal kapitaal op bij verenigingen en leren ze mensen uit verschillende lagen van de samenleving kennen met verschillende etnische achtergronden (Van Bottenburg en Schuyt, 1996; Putnam, 2000). In die zin kan een positieve vrijetijdsbesteding bijdragen aan de fysieke, psychosociale en emotionele ontwikkeling en gezondheid van de jeugd (Leventhal en Brooks-Gunn, 2000).

Steeds vaker is er sprake van een 'vermaatschappelijking' binnen de opvoeding: andere instanties uit de buurt dan het gezin zouden ook een pedagogische taak hebben in het grootbrengen van de jeugd (SCP, 2000). De brede school is een belangrijk voorbeeld, maar ook instellingen als de kinderopvang en het grote aanbod van naschoolse sport- en muziekclubs waar kinderen gebruik van kunnen maken (Karsten e.a., 2001). Daarnaast hebben meer formele sociale instanties zoals welzijnswerk, consultatiebureaus, voor- en vroegschoolse educatie en centra voor jeugd en gezin een belangrijke sociale en opvoedkundige taak in wijken met veel niet-westerseallochtone- en minimagezinnen. Het betreft vooral gezinnen die extra steun kunnen gebruiken tijdens de opvoeding. Een verschijnsel als de brede school is bijvoorbeeld ontstaan om kinderen die niet van huis uit deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten die mogelijkheid wel te bieden. Drijfveer daarbij is de bezorgdheid over de ongelijke kansen van kinderen en de maatschappelijke gevolgen daarvan (Karsten e.a., 2001). Veel hangt af van de wijze waarop kinderen opgroeien en zich tijdens hun jeugd kunnen ontwikkelen. De vrijetijdsbesteding is een belangrijke factor in dit proces (Jehoel-Gijsbers, 2009).

2.3.3 Negatieve invloeden uit de wijk

Hoewel de invloed van de buurt lang niet zo groot is als die van de ouders, school of vrienden kan het wonen in een kansarme woonomgeving de ontwikkeling van jeugdigen belemmeren (Leventhal en Brooks-Gunn, 2000; Holloway en Mulherin, 2004; Pinkster en Drooglever, 2009). In een reeks Amerikaanse studies zijn bijvoorbeeld meerdere verbanden aangetoond tussen het wonen in een achterstandswijk en tegenvallende schoolprestaties, vroegtijdig schoolverlaten, tienerzwangerschappen, jeugddelinquentie en jeugdwerkloosheid (Leventhal en Brooks-Gunn, 2000; Pinkster en Drooglever Fortuijn, 2009). Buurteffecten zouden groter zijn voor middelbare scholieren dan voor basisschoolleerlingen omdat zij vaker zelfstandig buitenshuis zijn of op straat hangen (Ingoldsby en Shaw, 2002). Nederland is momenteel een van de landen waar onderzoekers zich buigen over de vraag welke rol de buurt speelt in de uiteindelijke vorming van kinderen, jongeren en volwassenen (Musterd e.a., 2003; Van der Laan Bouma-Doff, 2005). Nederlandse onderzoekers vragen zich af of buurteffecten zoals die waarneembaar zijn in Amerikaanse steden ook in een Nederlandse context gelden (Musterd e.a., 2003). Musterd e.a. (2003) veronderstellen dat in een Nederlandse context negatieve buurteffecten op het gebied van werk en inkomen deels gecompenseerd worden door het sociale zekerheidsstelsel van de Nederlandse overheid. Daarnaast kan de welvaartstaat ook op buurtniveau de

Invloed van de woonomgeving op het ruimtelijk gedrag van Utrechtse jeugdigen

aanwezigheid van mogelijk buurteffecten beperken. Een gebrek aan sociale instanties van goede kwaliteit zouden negatieve buurteffecten in probleemwijken met veel kinderen en jongeren versterken (Laub en Sampson, 2003). Hoewel dit nog niet is onderzocht, is het denkbaar dat de vergevorderde sociale infrastructuur in Nederlandse probleemwijken bestaand uit een hecht netwerk van brede scholen, welzijnswerk, jongerenwerk, buurthuizen, arbeidscoaches, integratiehulp en huiswerkbegeleiding de kans op buurteffecten doet verkleinen (Pinkster, 2008). Ouders kunnen bij instanties aankloppen voor hulp tijdens de opvoeding, jongeren worden begeleid in het vinden van een baan en kinderen kunnen na schooltijd terecht voor activiteiten. Deze maatschappelijke voorzieningen fungeren als vangnet voor kinderen en jongeren met weinig middelen of stimulans thuis (Karsten e.a., 2001).

Maar of de woonbuurt de ontwikkeling van kinderen en jongeren beïnvloed, blijft onderwerp van discussie (Sampson en Raudenbusch, 1993; Jonkman e.a., 2006). Vooral studies naar het delinquent gedrag van jongeren belichten de mogelijke effecten van de buurt. Wetenschappers zoeken naar verklaringen op buurtniveau omdat het percentage jongeren dat delicten pleegt sterk verschilt per woonbuurt (Rovers, 1997). Hawkins en Catalano (1992) verklaren met hun sociale ontwikkelingsmodel delinquent gedrag vanuit de ontwikkeling van de jongere, de omgeving (buurt) en vanuit onderliggende risicofactoren. Risicofactoren, zoals geringe onderlinge contacten en een negatieve betrokkenheid bij de wijk en haar inwoners, vergroten de kans op delinquent gedrag (Junger-Tas e.a., 2008). Beschermende factoren verkleinen de kans op delinquent gedrag. Beschermende factoren in de wijk kunnen onder anderen specifieke buurtvoorzieningen voor jongeren en vrijetijdsactiviteiten zijn (sport, buurthuis, voetbalvelden, speelplekken en winkels). Deze factoren activeren de jongeren op een positieve wijze. Daarnaast zouden betere schoolprestaties jongeren in kansrijke wijken ervan weerhouden delinquent gedrag te vertonen, terwijl dit niet het geval was voor jongeren in kansarme wijken. De invloed van de buurt op jongeren is in die zin erg sterk in kansarme buurten. Zelfs wanneer jongeren een goede studie volgen, ontlopen ze niet aan de negatieve invloed van andere buurtjongeren (Gerris, 2006).

Bovendien, in een Nederlands onderzoek naar de arbeidsperspectieven van verschillende groepen jongeren, concluderen Van der Klaauw en Van Ours (2003) dat de arbeidsperspectieven van jonge bewoners uit kansarme buurten in negatieve zin worden beïnvloed door hun woonomgeving. Sterke sociale banden binnen de eigen buurt verleenden geen toegang tot succesvolle carrièrenetwerken en verschaffen dikwijls beperkte informatie bij het vinden van een geschikte baan. Oudere autochtone bewoners en allochtone bewoners leken in hun arbeidsperspectieven daarentegen niet door de buurt te worden belemmerd (Van der Klaauw en Van Ours, 2003). Schoolprestaties van kinderen worden dikwijls ook als indicator voor buurteffecten gebruikt (Sykes en Kuyper, 2009). Hoewel vaak wordt verondersteld dat lagere onderwijsresultaten worden beïnvloed door interactie-effecten als etniciteit en sociaaleconomische klasse, liggen de prestaties van kinderen in probleemwijken onder het gemiddelde niveau. Het wonen in een kansarme wijk heeft vooral negatieve effecten voor de onderwijsresultaten van autochtone kinderen in een kansarme buurt (Sykes en Kuyper, 2009). Overigens, scholieren in zwarte wijken zouden niet veel slechter presteren omdat ze allochtoon zijn of in een 'zwarte' wijk wonen. De mindere prestaties hebben vooral te maken met de zwakke sociaaleconomische achtergrond van de ouders (Sykes en Kuyper, 2009). In kansarme wijken proberen welzijnsorganisaties in samenwerking met scholen de leerprestaties van met name niet-westerse allochtone basisschoolkinderen verbeteren. De voor- en- vroegschoolse educatie is bijvoorbeeld in het leven geroepen om achterstanden in taal en lezen al op jonge leeftijd in te halen.

2.3.4 Relatie wijkinvloeden, ouders en ruimtelijk gedrag

Naar verwachting proberen ouders negatieve invloeden uit de wijk voor hun opgroeiende kinderen zoveel mogelijk te beperken door het ruimtelijk gedrag van hun kinderen te beïnvloeden. Ouders in achterstandswijken maken zich bijvoorbeeld zorgen wanneer een negatieve socialisering in de maatschappij het gevolg is van slechte rolmodellen, slechte scholen, vandalisme, foute vrienden of het gebrek aan sociale controle en toezicht op straat (Furstenberg, 1999; Pinkster en Drooglever Fortuijn, 2009). Ook wanneer er nauwelijks sprake is van negatieve buurteffecten, kiezen ouders voor een school buiten de woonwijk. Pinkster en Drooglever (2009) onderzochten in dat kader de ruimtelijke en sociale strategieën van ouders in de Haagse achterstandswijk Hoogvliet. Een negatieve beeldvorming beïnvloedde de regels die deze ouders opstellen voor hun kinderen, de mate waarin ze toezicht houden op de leefwereld (school en vrienden) en de tijdsbesteding (sportclubs en verengingen) van hun kinderen en de mate waarin kinderen zich vrijelijk in de openbare ruimte mogen bewegen (Pinkster en Drooglever Fortuijn, 2009). Met sociale strategieën proberen ouders bijvoorbeeld de vriendenkring van hun kinderen te bepalen, sociale afstand met buurtbewoners te benadrukken en sociale steun te zoeken bij familie en vrienden om hun kinderen in positieve zin te

socialiseren. Turkse gezinnen in de wijk Hoogvliet slaagden opvallend goed in het toepassen van deze laatste strategie en zochten vooral steun bij leden uit de eigen etnische groep bij problemen tijdens de opvoeding (Pinkster en Drooglever Fortuijn, 2009).

Ouders verschillen ten slotte onderling in de mate waarin ze effectief zijn in het opleggen van ruimtelijke en sociale beperkingen. Het zijn vaak de beter opgeleide, autochtone ouders die voor deze strategieën kiezen (Karsten, 2005). Scholen hebben volgens ouders consequenties voor de sociale contacten die kinderen opdoen (Pinkster en Drooglever Fortuijn, 2009). Hetzelfde geldt voor sportverenigingen of clubs buiten de buurt. Ouders hopen in andere buurten positieve invloeden voor hun kinderen te vinden. Negatieve contacten zouden een negatieve socialisering bevorderen (Karsten, 2010). Autochtone ouders in overwegend zwarte wijken kiezen bijvoorbeeld voor in een school in een witte wijk. Vooral hoger opgeleiden wijzen zwarte scholen af omdat zij daar geen 'match' tussen school en thuis denken aan te treffen. Maar ook allochtone ouders kunnen zwarte scholen afwijzen, omdat zij bang zijn dat die scholen niet voldoende niveau voor het Nederlands bieden. Zij zijn echter minder dan autochtone ouders geneigd om ver te reizen (Pinkster en Drooglever Fortuijn, 2009; Karsten, 2005). Daarnaast zijn hoger opgeleide ouders vaker geneigd om de sociale afstand tussen zichzelf en andere buurtbewoners te benadrukken (Pinkster en Drooglever Fortuijn, 2009). Voor lageropgeleide ouders geldt bovendien dat ze over een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt beschikken en op onregelmatige werktijden werken waardoor ze minder thuis zijn om toezicht te houden op hun kinderen. Ook hebben deze ouders minder tijd en middelen om hun kinderen te stimuleren in een waardevolle en leerzame vrijetijdsbesteding.

2.4 Jeugd en het gebruik van de wijk

Op basis van voorgaande literatuurverwijzingen bestaan er aanwijzingen dat de buurt van invloed is op de cognitieve, fysieke en sociale ontwikkeling van kinderen. De buurt kan het kind beïnvloeden. Ouders gebruiken zowel ruimtelijke als sociale strategieën om negatieve invloeden uit de wijk te beperken voor hun kinderen. Maar in hoeverre hecht de jeugd zelf nog belang aan de eigen wijk in het dagelijks leven? Stadsgeografen vragen zich af in hoeverre de wijk nog een rol speelt in het dagelijks leven voor verschillende groepen bewoners in een wijk. De beschikbare literatuur op dit vlak belicht voor een groot deel het belang van de wijk voor volwassen stadsbewoners ten aanzien van dagelijkse buurtcontacten, voorzieningengebruik en emotionele bindingen (Van Beckhoven en Van Kempen, 2002). Voor de jonge stadsbewoners is dit belang voor een groot deel onbekend. Toch kunnen er op basis van vrijetijdsonderzoeken enkele verwachtingen geschetst worden voor de jeugd.

2.4.1 Algemene literatuur buurtbelang voor volwassenen

Van Beckhoven en Van Kempen (2002) verklaren het belang van de wijk aan de hand van fysieke en sociale bindingen met de woonwijk. In de wetenschappelijke literatuur voor volwassenen bestaat er enigszins onduidelijkheid over het belang van de wijk in het dagelijks leven van bewoners. Aan de ene kant omschrijft de literatuur dat het belang van de wijk voor bewoners al sinds de jaren vijftig afneemt (Van Doorn, 1955). Vergaande ontwikkelingen op het gebied van transport, infrastructuur, informatietechnologie en communicatiemogelijkheden hebben het vervoer van goederen, mensen en informatie over grotere afstanden sneller en gemakkelijker gemaakt. Ook opleidingsmogelijkheden hebben mensen steeds minder afhankelijk gemaakt van de fysieke nabijheid van plaatsen (Cresswell, 2004; Wellman, 1999). Verhuisbewegingen hebben ervoor gezorgd dat minder dan enkele decennia terug gezinnen in de directe nabijheid van hun familie wonen. Een groot deel van de hoogopgeleide ouders van nu ('yuppen') zijn als twintiger naar de stad getrokken voor opleidingsmogelijkheden en werkdoeleinden. Familieleden en vrienden wonen dikwijls verspreid over meerdere regio's in het land (Karsten en Van Kempen, 2001). In het algemeen zijn de relatieve afstanden tussen plaatsen kleiner geworden (Marcuse en Van Kempen, 2000). Door het toenemend gebruik van de auto maken bewoners ook steeds makkelijker gebruik van voorzieningen en vrijetijdsactiviteiten op plekken buiten de woonwijk, of zelfs buiten de stad. Mensen lijken daarmee zowel op sociaal als fysiek vlak nauwelijks meer gebonden te zijn aan hun directe woonomgeving (Van Kempen, 2003). Aan de andere kant stellen diverse onderzoekers dat, ondanks de toegenomen actieradius van mensen, hun sociale verbondenheid met de wijk niet of nauwelijks is veranderd. Zeker in tijden van globalisering, zo stellen onderzoekers, gaan mensen op zoek naar de basis, naar plekken waarmee zij zich vereenzelvigen en waar ze 'thuis' kunnen komen (Guest en Wierzbicki, 1999; Forrest en Kearns, 2001; Castells, 2002; Van Kempen, 2003; Bolt en Torrance, 2005).

Het belang van de wijk vertaalt zich door te kijken naar de sociale contacten en de activiteiten die bewoners en jeugdigen ontplooiën in de eigen wijk en daarbuiten. De actieradius van mensen kan de binding met de wijk

bepalen (Musterd e.a., 1999). Voor volwassenen geldt dat indien bewoners voor hun sociale netwerk en gebruik van winkelvoorzieningen sterk gefocust zijn op de eigen wijk, het belang van de wijk voor deze bewoners groot te noemen is.

Het belang van de wijk voor het gebruik van voorzieningen

De mate van fysieke mobiliteit van mensen bepaalt of het noodzakelijk is dat voorzieningen zich nabij de woning bevinden (Forrest en Kearns, 2001). De fysieke mobiliteit wordt beïnvloed door de leeftijd, het inkomen en opleidingsniveau en etniciteit van een persoon (Baldassare, 1983; Snel en Burgers, 2000, Permentier en Bolt, 2006; Van der Gugten e.a., 2000). Ouderen en alleenstaanden hebben doorgaans een sterke behoefte aan lokale buurtwinkels (Völker, 2005). Ook mensen met een lager inkomen of lager opleidingsniveau zijn naar verwachting meer op de eigen wijk gericht dan mensen met een hogere sociaaleconomische status (Musterd e.a., 1999; Botman en Van Kempen, 2001). Voor de eerste groep is de kans groot dat ze niet over een auto beschikken of weinig geld hebben voor het openbaar vervoer. Deze groep bewoners is voor het gebruik van winkel- en vrijetijdsvoorzieningen eerder gebonden aan voorzieningen dicht bij huis. Boodschappen worden bijvoorbeeld binnen de buurt gedaan (Botman en Van Kempen, 2001). Ook de sociale leefwereld speelt zich in grote lijnen binnen de eigen woonwijk af: cafés en verengingen voor ontspanning worden veelal binnen de eigen buurt bezocht (Dekker en Bolt, 2005). Voor huishoudens met een hogere sociaaleconomische status geldt bovendien dat ze een groter financieel draagvlak hebben, welke de keuze beïnvloedt voor het gebruik van meer exclusieve winkels, restaurants en voorzieningen in andere delen van de stad. Karakteristiek vertonen tweeverdienende huishoudens met kinderen dikwijls een zeer actief activiteitenpatroon. Het combineren van werk en gezinstaken zorgt voor een haastig bestaan. Om deze taken te combineren worden meerdere afstanden op een dag afgelegd. Karsten (e.a., 2006) spreekt bijvoorbeeld over het gebruik van de attractieve stad: veel moderne gezinnen met jonge kinderen wonen in suburbane buitengebieden ('de kindvriendelijke Vinex') maar onderhouden een binding aan de stad in een professionele sfeer (werk) en een consumptieve sfeer (winkels, sport, cultuur). Het belang van de wijk voor wat betreft het gebruik van voorzieningen is voor deze groep laag te noemen. Toch geven gezinnen met kinderen vaker aan dat zij de voorzieningen liever in de buurt van de school van de kinderen willen hebben (Karsten e.a., 2006).

Allochtone huishoudens in stedelijke woonwijken maken juist weer veel gebruik van voorzieningen. Vaak gaat het om voorzieningen die alleen in de eigen woonwijk te vinden zijn. Zo wordt er veel waarde gehecht aan het gebruik van specifieke, etnische voorzieningen, zoals theehuizen, Turkse groenteboeren, Marokkaanse bakkers of de moskee (Baldassare, 1983; Permentier en Bolt, 2006). De moskee en de straat zijn tevens belangrijke ontmoetingsplekken voor het onderhouden van sociale contacten in een buurt.

Het belang van de wijk voor het onderhouden van sociale contacten

Behalve voorzieningen, spelen ook contacten in de wijk een belangrijke rol bij het belang van de wijk. Sociale contacten tussen mensen zorgen voor sociale interactie of sociale netwerken (Bolt en Torrance, 2005). Bewoners hoeven voor hun sociale netwerk niet gebonden te zijn aan de eigen wijk. In de huidige samenleving lijken sociale contacten tussen mensen vooral op basis van bepaalde leefstijlen te ontstaan (De Wijs- Mulken, 1999). Hoogopgeleide bewoners en huishoudens met een hoog inkomen zouden op zoek gaan naar mensen met gedeelde interesses en leefstijlen. Sociaal contact tussen bewoners van woonbuurten is beter en intensiever wanneer de bewoners wat betreft leefstijl of sociale kenmerken op elkaar lijken (Bolt en Torrance, 2005). Dit wordt versterkt door de differentiatie aan levensritmes: toevallige ontmoetingen op straat vinden minder vaak plaats. Scheidingen van werk, wonen en recreatie hebben buurten bovendien minder levendig gemaakt. Toevallige ontmoetingen op straat nemen hierdoor af (Völker, 2005). De spreekwoordelijke 'village' (de directe sociale omgeving van een kind of gezin) waarin ouders en buurtbewoners samen verantwoordelijkheid nemen voor het opvoeden en opgroeien van kinderen lijkt daarmee langzaam te verdwijnen (RMO, 2008b). Dat ouders en jeugd behoefte hebben aan een betrokken sociale omgeving blijkt onder andere uit onderzoek van Van Egten (2008). De sociale opvoedomgeving kan bijvoorbeeld medeopvoeder zijn wanneer kinderen buiten ouderlijk toezicht zijn of als ouders een oppas nodig hebben (Blokland, 2008; Van Egten, 2008). Huishoudens met kinderen hechten doorgaans veel belang aan contacten in de wijk.

Ook uit andere onderzoeken blijkt dat huishoudens met kinderen meer sociale contacten in de buurt hebben dan andere huishoudens (Völker en Verhoeff, 1999). Dat heeft enerzijds te maken met de grotere tijdruimtelijke beperkingen waar huishoudens met kinderen mee te maken hebben en anderzijds met ontmoetingen rond kinderdomeinen in de buurt: de school, de speelplaats en de club. Naast jonge gezinnen

en ouderen hebben ook lageropgeleiden en lagere inkomensgroepen vaak meer contacten binnen de buurt dan degenen met een hogere opleiding en een hoger inkomen (Guest en Wierzbicki 1999; Van Kempen, 2003). Geld en een beperkte mobiliteit zijn hier de oorzaken van. Wat sociale contacten in de vrije tijd betreft geldt dat etnische groepen even vaak contact met familie en vrienden hebben, maar dat Turken en Marokkanen vaker contact hebben met buurtgenoten (SCP, 2008). Naar verwachting speelt een groot deel van het sociale leven van allochtone gezinnen zich binnen de wijk af. Deels wordt de sterke buurtfocus van allochtone gezinnen versterkt doordat Turkse en Marokkaanse vrouwen meer aan huis gebonden zijn dan Nederlandse vrouwen (Karsten, 1995). Het rapport 'Maakt de buurt verschil?' (SCP, 2010a) beantwoordt de vraag of de etnische samenstelling van buurten van invloed is op de mate van interetnisch contact tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn: hoe hoger de etnische concentratie in de buurt, hoe minder contact met autochtone Nederlanders. De verklaring hiervoor vinden de onderzoekers echter niet in de samenstelling van de buurt maar veel meer in individuele factoren zoals opleidingsniveau, de beheersing van de Nederlandse taal en migratiegeneratie. Uit onderzoek blijkt dat gezinnen met een Turkse achtergrond voor de socialisering van hun kinderen sterker georiënteerd zijn op het eigen netwerk dan gezinnen met een andere etnische afkomst (Pinkster en Droogleever Fortuijn, 2009).

De vraag hoe sociale integratie en contacten binnen de buurt tot stand komen, is opnieuw actueel geworden in het kader van de aanpak van de stedelijke herstructurering waarbij koopwoningen gebouwd worden in overwegend huurwijken. Gaan de nieuwe kopers en hun kinderen om met de zittende huurbewoners? Verschillende studies zijn hier niet erg optimistisch over (Blokland-Potters, 1998; Kleinhans e.a., 2000; Van Beckhoven en Van Kempen, 2002). Nieuwe bewoners blijken in hun sociale contacten vooral gericht op gelijkgestemden. Opvattingen over hoe kinderen op te voeden en over hoe kinderen met elkaar dienen om te gaan, blijken bij het contact tussen ouders in een buurt van cruciaal belang (Karsten en Kroese, 2003). Deze opvattingen mogen niet te veel uit elkaar lopen en blijken meer samen te hangen met een vergelijkbare sociaaleconomische status dan met eenzelfde etnische afkomst (Karsten en Kroese, 2003). Dat kan betekenen dat allochtone ouders uit de middenklasse op dezelfde lijn zitten als autochtone ouders uit de middenklasse. Beide groepen maken zich in een onderzoek van Karsten zorgen over de slechte opvoedingspraktijken in de rest van de buurt en besluiten hun kind niet alleen buiten te laten spelen. Zij trekken echter wel veel met elkaars kinderen op. Als ouders onvoldoende gelijkgestemde andere ouders kennen in de eigen buurt, treedt al snel het discours 'van de straat' naar voren (Karsten en Kroese, 2003).

2.4.2 De jeugd en vrije tijd

De tijd waarover kinderen en jongeren dagelijks beschikken gaat hoofdzakelijk op aan persoonlijke verzorging (daar valt slapen ook onder), bijbaantjes of onderwijs, reizen, huishoudelijk werk en zorgtaken. Wat resteert, is vrije tijd. Activiteiten in de vrije tijd kunnen zich afspelen op relationeel vlak, zoals het bezoeken van familieleden of het afspreken met vrienden. Er bestaan ook activiteiten die deels of geheel buitenshuis plaatsvinden en die alleen kunnen plaatsvinden als er ook de juist voorzieningen gecreëerd worden. Het laatste is bijvoorbeeld het geval bij activiteiten die zich afspelen rond de vrijetijdsbesteding van jongeren, zoals sporten, uitgaan, het maken van plezier en rondhangen.

Waar brengen jongeren hun vrije tijd door?

Zoals af te leiden valt uit de activiteiten die jongeren vaak doen in hun vrije tijd (computeren, 'gamen', 'chatten', lezen en knutselen), brengen kinderen en jongeren hun vrije tijd voornamelijk binnenshuis door, zeker tijdens het schooljaar. In de 'Landelijke Jeugdmonitor 2010' stelt 43,6 procent van de jongeren (12 tot 15 jarigen) dat ze hun vrije tijd voornamelijk thuis doorbrengen (SCP, 2010b).

Daartegenover vertoeft 20,5 procent meestal buitenshuis (eigen straat, buurtplein, sportvereniging) en 35,9 procent is even vaak thuis als buitenshuis. Slechts een kleine minderheid verplaatst zich 10 km of verder voor hun vrijetijdsbesteding (Goedeels e.a., 2000). Andere onderzoeken geven een gelijklopend beeld van de plaatsen waar jongeren hun vrije tijd doorbrengen, namelijk vooral binnenshuis: zowel thuis, op de eigen kamer als bij vrienden thuis (Van der Spek en Noyon, 1993; Goedeels e.a., 2000). Op de tweede plaats komen de sportclubs en op de derde plaats andere jeugdverenigingen. In sommige gevallen bepaalt de locatie van een activiteit dan ook of de jongeren er wel of geen gebruik van maken. Als het te ver weg is, dan is het dure kaartje voor de bus een grote drempel. Deze drempel is echter niet onoverkomelijk, als vrienden er ook naartoe gaan of de activiteit erg geliefd is, dan hebben de jongeren de kosten er wel voor over (Goedeels e.a., 2000).

Met wie brengen jongeren hun vrije tijd door?

Uit literatuur en onderzoek blijkt dat vrienden voor kinderen en jongeren heel belangrijk zijn (Van der Spek en Noyon, 1993; Karsten e.a., 2001). Heel wat onderzoek richt zich dan ook op de vriendengroep van jongeren. Meer dan 50 procent brengt zijn of haar vrije tijd door met een groepje vrienden en nog eens 37 procent met zijn of haar beste vriend. Maar ook met broers, zussen, ouders en overige familieleden brengen jongeren vrije tijd door (CBS, 2010b). De school is een belangrijke plaats waar vrienden elkaar ontmoeten. Dit is zeker het geval voor jongere kinderen op de basisschool: bij ongeveer drie kwart van de 11-12-jarigen is de school de belangrijkste ontmoetingsplaats (Van der Spek en Noyon, 1993). Ook voor meisjes en havo/vwo-scholieren is de schoolomgeving een belangrijke plaats om vrienden te ontmoeten. Jongeren zien elkaar ook frequent bij hen thuis of bij vrienden thuis (Goedeels e.a., 2000). Jongeren ontmoeten hun vrienden verder binnen het georganiseerd vrijetijdsaanbod (sportclub, muziekvereniging en buurthuizen) of in het commerciële uitgaansleven. Tot slot is ook de publieke ruimte erg belangrijk als ontmoetingsplaats. Vooral jongens en jongeren uit lagere klassen zoeken elkaar op in parken, op pleinen en op straat (Karsten e.a., 2001; Valentine, 2004).

Daarnaast blijkt dat jongeren veel belang hechten aan contacten met volwassenen en bij afwezigheid van zulke contacten dit als een tekort ervaren (De Winter en Kroneman, 1998). Jongeren missen soms de aanwezigheid van volwassen buurtbewoners die op informele wijze een oogje in het zeil houden, passanten en andere jongeren aanspreken op niet-acceptabel gedrag en ingrijpen bij verdachte activiteiten. Daarnaast gaat voor de jeugd niet helemaal op wat voor volwassenen wel geldt: wat niet in de buurt is, wordt elders gehaald (Karsten e.a., 2001). Spontaan afspreken met vriendjes of buiten spelen, is niet iets waar kinderen gewoonlijk ver voor reizen.

2.4.3 Voor welke groepen jeugd is de wijk van belang?

Anno 2010 is het nog steeds de vraag of kinderen en jongeren liever in de eigen buurt blijven of juist verder weg willen trekken. De gedachte dat vrijetijdsbesteding en ruimtegebruik in een postmoderne samenleving worden bepaald door verschillen in smaak en stijl blijken daarmee niet altijd op te gaan. Welke voorzieningen en contacten op buurtniveau van belang zijn in de vrije tijd hangen van een aantal kenmerken af. Deze kunnen net zoals bij volwassenen samenhangen met persoonsgebonden en omgevingskenmerken (Karsten, 1995; Karsten e.a., 2001).

Leeftijd

Allereerst kan leeftijd sterk van invloed zijn op het belang van de wijk. Waar een jonger kind vooral beïnvloed wordt door het gezin en de basisschool, wordt naarmate het kind ouder wordt de invloed van activiteiten in omliggende wijken groter (Sampson en Laub, 1993). Daarnaast is de buurtcontext in de vroege levensjaren nog gebonden aan de restricties en mogelijkheden van de ouders. Zo bepalen ouders in grote mate waar buiten gespeeld mag worden, welke school bezocht wordt en met welke vriendjes gespeeld mag worden. Kinderen tot 10 jaar vertoeven doorgaans dicht bij huis en worden ook vaker gehaald en gebracht door de ouders (Karsten e.a., 2001). Buitenshuis in de publieke ruimte zijn vooral kinderen van 6 tot 12 jaar actief. Deze groep hecht veel belang aan de woonbuurt als speeldomein en bezoekt met regelmaat speeltuinen, voetbalveldjes en grasvelden in de buurt van het ouderlijk huis (Karsten e.a., 2001). Een merendeel van deze groep blijkt meestal niet verder dan 200 meter van huis te spelen (Visser, 1991). Kinderen zijn daarbij soms zeer creatief in het gebruik van de openbare ruimte: ze trekken hun eigen paden, lopen door de modder, negeren afrasteringen of hangen op de hoek van de straat (Karsten e.a., 2001). Kinderen die veel buitenspelen voelen zich vrij en kennen bij wijze van spreken alle hoeken van de buurt.

Buitenspelactiviteiten hebben ook consequenties voor de sociale contacten van kinderen in een buurt. Op veel speelplekken ontmoet een vaste groep kinderen uit de buurt elkaar regelmatig (Valentine, 2004). Zij vormen een sociaal netwerk waarbij de speelplek het centrale ontmoetingspunt in de buurt is. In die zin is de buitenspelruimte een belangrijke factor in het ontstaan en vooral het onderhouden van sociale netwerken van kinderen en ouders. Jonge kinderen die op speelplekken dicht bij huis spelen hebben in vergelijking ook meer vriendjes en vriendinnetjes uit de eigen buurt (Bleeker en Mulderij, 1978; Karsten e.a., 2001). Voor oudere kinderen en adolescenten zijn openbare speelplekken in de buurt minder van belang (Visser, 1991). Toch blijkt uit recente cijfers iets meer dan de helft van scholieren in de leeftijd van 13 tot 17 jaar dagelijks op straat in de eigen buurt rond te hangen (Gemeente Amsterdam, 2010). Vooral jongens tot een jaar of 15 hebben nog sterk de behoefte aan plekken in de eigen buurt om buiten te spelen, daarna neemt de behoefte af (Karsten, 1995).

Een tweede ankerpunt in het leven van kinderen is de school. Bij het verlaten van de basisschool verandert dikwijls ook de actieradius van kinderen: de middelbare school ligt op grotere afstand van het ouderlijk huis en ook de sociale leefwereld breidt zich uit. Vriendjes wonen steeds meer in andere delen van de stad. Tevens kunnen andere bezigheden en interesses in deze levensfase ten koste van het buiten spelen gaan. Vriendschappen, relaties, uitgaan en winkelen krijgen prioriteit en beïnvloeden daarmee de reikwijdte van ruimtelijke activiteiten (Karsten, 2006; Van der Linden en Dijkman, 1989). Echter wijzen onderzoeken in Engeland er op dat jongeren hun vertier toch nog steeds in de eigen buurt zoeken, omdat de meeste jongeren hun vriendschappen in de directe omgeving hebben (Hendry e.a., 1993; Smith, 1987; Pearce, 1996). Daartegenover staat dat jongeren meer te besteden hebben. Het is heel gewoon geworden voor jongeren vanaf een jaar of 15 om op een doordeweekse avond of in het weekend bij te verdienen (Noorda en Veenbaas, 2000). Deze jongeren mengen zich in het commerciële circuit dat bestaat uit het bezoeken van horecagelegenheden, de sportschool en het winkelcentrum of de bioscoop. De invulling van die vrije tijd wordt sterk bepaald door de behoefte om uiting te geven aan de eigen identiteit. Met een voorkeur voor een bepaalde muziek, kleding en dansstijl laten jongeren zien wie ze zijn en voelen zich verbonden met een bepaalde groep (Valentine, 2004).

Wat leeftijd betreft ligt het zwaartepunt van 'buitenwijkse activiteiten' tussen de 14 en 16 jaar. Op deze leeftijd bezoeken jongeren steeds vaker plekken in de stad die buiten de eigen buurt gelegen zijn. Afstanden worden daarbij zonder moeite overbrugd. Voor jongeren betekent dit dat de greep van het officiële verenigingsleven in de buurt verder afneemt. Dat blijkt onder andere uit de deelname aan sportverenigingen of andere jeugd- muziekclubs. Basisschoolleerlingen in de leeftijd van 8 tot 13 jaar hebben het drukste clubleven (Zeijl, 2000). Bijna vijftig procent van alle kinderen in de Randstad bezoekt in deze leeftijdscategorie een of meerdere sport- en vrijetijdsclubs in de week (Verweij-Jonker Instituut, 2010). Tijdens de puberteit neemt de verenigingsdeelname langzaam af, neemt de actieradius van commerciële activiteiten toe en vermindert de binding met de wijk (Noorda en Veenbaas, 2000). Verwacht wordt dat het belang van de wijk en het gebruik van voorzieningen afneemt zodra jongeren naar het middelbaar onderwijs gaan (Verweij-Jonker Instituut, 2010).

Sekse

Sekse blijkt zowel op de frequentie als op de locatie en het soort activiteiten buitenshuis van invloed. Meisjes blijken doorgaans minder vaak buiten te komen, minder ver weg te gaan, een voorkeur te hebben voor kwalitatief aantrekkelijke locaties en specifieke meisjesactiviteiten (Van der Spek en Noyon, 1993; Karsten e.a., 2001). In die zin hebben jongens bij een gebrek aan kwalitatief goede speelmogelijkheden minder moeite met braakliggende stukken grond of ruige speelplekken. Ook zijn jongens in hun ruimtelijk gedrag minder sterk aan de directe woonomgeving gebonden (Karsten e.a., 2001). Verder blijkt een verband tussen sekse en begeleide mobiliteit in de zin dat meisjes meer dan jongens worden gebracht en gehaald (Hillman, 1997; O'Brien, e.a., 2000). De thuisgebondenheid van meisjes komt deels voort uit de seksuele bescherming van meisjes: weghouden van de straat als potentieel bedreigende plek (Holloway en Valentine, 200a; Karsten e.a., 2001; Katz, 2004). Toch zijn er de laatste jaren tekenen dat meisjes uit de lagere sociaaleconomische klassen ook steeds meer hun vertier buiten op straat gaan zoeken (Matthews en Limb, 1999; Karsten e.a., 2001; Skelton, 2000). In tegenstelling tot jongens gaan ze dan niet naar het park om te voetballen maar ze gaan de stad in om winkels te bekijken en te kletsen in een cafeetje (Karsten e.a., 2001).

Meisjes kennen in het algemeen een iets ander vrijetijdsgedrag dan jongens. Uit recente cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijken meisjes meer dan jongens op het internet te surfen, tv te kijken of muziek te luisteren (CBS, 2010). Video- en computerspellen worden daarentegen weer vaker gespeeld door jongens. Buitenshuis lijken jongens en meisjes even vaak actief te zijn maar ondernemen ze wel verschillende activiteiten. Zo beoefent maar liefst 78 procent van de jongens een sport. Bij de meisjes is dit met 65 procent iets lager (CBS, 2010). Ook zijn meer jongens lid van een jeugdbeweging dan meisjes. En dan is er nog het uitgaan. Meisjes van 12 tot 18 jaar blijken meer tijd door te brengen in winkelgelegenheden, disco's, cafés en restaurants dan jongens van die leeftijd (CBS, 2010). Wat betreft de invulling van de rest van de vrije tijd bestaan er nauwelijks verschillen tussen jongens en meiden in het bezoek aan musea, bibliotheken en sportwedstrijden (CBS, 2010). Daarnaast zijn bij de vrijetijdsbesteding van meisjes hechte vriendinnenrelaties van groot belang. Meisjesgroepen zijn doorgaans kleiner dan jongensgroepen en spelen zich meer binnenshuis af (Naber, 1985). Zowel in Nederlandse als buitenlandse studies lijken meisjes de voorkeur te geven aan één-op-één contacten met vriendinnen, terwijl jongens juist graag deelnemen aan groepsactiviteiten. Jongens treffen zich bijvoorbeeld op sportveldjes om gezamenlijk een potje te gaan voetballen. Jongens zouden als

groep ook dikwijls naar andere stadswijken trekken om daar andere groepen jongens te treffen (Amsterdam, 2010).

Overigens begint de scheiding tussen jongens en meisjes bij de jongere generaties te vervagen. Nederlandse jongens en meisjes besteden hun vrije tijd tegenwoordig op vergelijkbare wijze (Verwey-Jonker instituut, 2010). Verbanden met sekse worden in de Nederlandse context sterker als allochtone kinderen deel uitmaken van de onderzoekspopulatie. Turkse en Marokkaanse meisjes zijn oververtegenwoordigd in activiteiten die dicht bij huis zijn gelegen en ondervertegenwoordigd in openbare activiteiten (Hooghiemstra en Niphuis-Nell, 1995). Allochtone jongens blijken minder sterk af te wijken van het autochtone patroon voor wat betreft het buiten spelen en de sportdeelname. In sociaal opzicht onderhouden jongens een sterkere band met de buurt dan meisjes: ze komen meer op straat en raken sneller in contact met de overige buurtbewoners. Toch blijft het lastig om op basis van sekse uitspraken te doen over het belang van de wijk. Immers, boven de 12 jaar verlaten meisjes, hetzij om andere redenen, net zo vaak de wijk als jongens (Karsten e.a., 2001). Sekse blijkt dan vooral bij niet-westerse allochtone meiden een rol te spelen bij het buurtbelang.

Sociaaleconomische klasse

Sociaaleconomische klasse is vooral van invloed op de deelname aan clubs en de ouderlijke begeleiding daarbij (Karsten e.a., 2001). De groep met een breed activiteitenpatroon, hecht naar verwachting mindere belang aan de buurt. Klasse heeft bijvoorbeeld een grote invloed op het aantal lidmaatschappen van een kind. Zo zijn kinderen uit een Groningse middenklasse wijk vaker lid van een club (75 procent is lid van twee of meer clubs) dan kinderen in een Amsterdamse probleemwijk (2 procent is lid van twee of meer club) (Karsten e.a., 2001). De toename in clubactiviteiten is een trend die enerzijds voortkomt uit het groter aandeel werkende moeders (de club als vorm van opvang) en anderzijds uit een vorm van compensatie voor een verminderd buitenspelen (Karsten e.a., 2001; Zeijl, 2000). In Nederland wordt de groep kinderen met een druk vrijetijdsbestaan de 'achterbankgeneratie' genoemd (Karsten e.a., 2001). Het zou dan met name om middenklasse kinderen gaan die van de ene naar de andere activiteit worden vervoerd ('eiland hopen') en daarmee cultureel kapitaal verwerven (Zinnecker, 1995). Hun ouders vinden de activiteiten die ze na school ondernemen net zo belangrijk als schoolwerk. De geografische ligging is daarbij van minder belang (Karsten e.a., 2001).

Hetzelfde patroon is ook zichtbaar bij jongeren op de middelbare school: jongeren uit de hogere klassen ontmoeten elkaar minder op straat, nemen meer deel aan georganiseerde activiteiten en kennen een veel gevarieerder vrijetijdspatroon dan jongeren uit lagere klassen. Daarnaast brengen jongeren uit de lagere klassen hun vrije tijd voornamelijk in en bij hun huis door. Noorda en Veenbaas (2000) omschrijven deze groep als volgt: *"Er blijft echter een aanzienlijk deel van de jeugd over, dat zich minder laat aanspreken door het verenigingsleven, niet avond aan avond aan het huiswerk zit en ook nog niet over mobiliteit en financiële middelen beschikt om hun vertier in het commerciële circuit te zoeken"*. Jongeren uit deze groep zijn voornamelijk afkomstig uit de lagere klassen (Noorda en Veenbaas, 2000). Voor deze jongeren blijven de straat en de openbare ruimte een aantrekkelijk ontmoetingspunt. Matthews e.a. (2000) suggereren dat de openbare ruimte van groot belang is voor de arbeidersjongeren in hun studie omdat het de enige plek is om vrienden te ontmoeten en uit het zicht van ouders te zijn. Dat zou kunnen betekenen dat jongeren uit de middenklasse en hoger, wellicht minder belang hechten aan de openbare ruimte in de buurt: ze hebben de beschikking over meer privéruimte thuis en hebben meer alternatieve manieren om hun vrije tijd door te brengen (Karsten e.a., 2001).

Etniciteit

Niet-westerse allochtone jongens en meiden zouden een ander vrijetijdspatroon hebben dan autochtone kinderen. Dit heeft gevolgen voor het buurtbelang. Activiteiten van niet-westerse jongens en meiden zouden zich eerder in de eigen buurt bevinden dan voor autochtone kinderen het geval is. Deels wordt dit veroorzaakt door verschillen in cultuur. Turkse en Marokkaanse gezinnen hechten doorgaans veel belang aan familiale banden: veel zaken spelen zich af binnen het gezin of in de buurt. Aan de andere kant spelen sociaaleconomische oorzaken een rol: veel van de allochtone gezinnen zijn financieel beperkt in het gebruik van relatief dure vrijetijdsvoorzieningen die doorgaans verder van huis liggen (Karsten e.a., 2001; Van Beckhoven en Van Kempen, 2002).

Naar verwachting doen zich in de sportdeelname de grootste verschillen voor op basis van etniciteit. Turkse en Marokkaanse jongeren blijken even vaak te sporten dan autochtone leeftijdsgenoten, maar minder in georganiseerd verband. De deelname aan het verenigingsleven ligt voor deze groep beduidend lager (CBS,

2010). Voor een deel heeft dit te maken met een verschil in sportattitude (ministerie van VWS, 2006). Ouders met een niet-westerse allochtone achtergrond zien sport vooral als een manier om fit en gezond te blijven en hebben minder oog voor de sociale en mentale effecten van sporten in gemeenschapsverband (Verweij-Jonker Instituut, 2009). Marokkaanse en Turkse kinderen die aangeven wel lid te zijn van een sportclub doen meestal aan voetbal of een vechtsport. Ouders zijn meestal bekend met deze verenigingen via familie of bekenden in de buurt. De drempel om buiten de eigen buurt naar een vereniging te stappen is naar verwachting erg hoog voor niet-westerse allochtone gezinnen. Deze groep blijft voor veel activiteiten in 'de eigen wijk hangen'.

Overheidsinstanties en welzijnsorganisaties maken zich zorgen over de groep allochtone kinderen met weinig naschoolse activiteiten (Verweij-Jonker instituut, 2010). Deze groep lijkt in veel hogere mate op de straat te zijn aangewezen. Jeugdwerk in wijken richt zich niet alleen op een goede vrijetijdsbesteding, het bevordert ook de buurtparticipatie van de jeugd. Naar verwachting bouwen kinderen en jongeren die veel in buurthuizen en jeugdcentra komen een sterke band met de buurt op, zowel met jongerenwerkers als buurtbewoners. Veel kinderen en jongeren van allochtone afkomst treffen zich in buurthuizen, thuis is dat vaak niet mogelijk (Karsten, 1995). Autochtone leeftijdsgenootjes komen daarentegen veel minder in jeugdlokalen, zo blijkt ook uit cijfers van de Amsterdamse Jeugdmonitor (2010). Zij nodigen vrienden veelal thuis uit, treffen zich in clubverband of gaan ergens heen. Toch hechten beide groepen op oudere leeftijd veel waarde aan een hangplek in de buurt om samen te komen met vrienden (Noorda en Veenbaas, 2000).

In tegenstelling tot de Nederlandse jeugd blijken Marokkaanse en Turkse meiden en jongens naast het buurthuis ook veel meer naar het winkelcentrum, het park of de markt te gaan (Oud e.a., 2000). 80 Procent van hen blijkt vrijwel dagelijks in een winkelcentrum te vinden te zijn, terwijl maar 25 procent van de Nederlandse jongeren aangeeft wekelijks een winkel te bezoeken. Winkelen heeft voor Marokkaanse en Turkse jongeren niet meteen een doel, het is veel meer het bekijken van winkels ('window- shoppen') of door de stad slenteren met vrienden. Ook het bezoeken van de markt heeft voor Turkse en Marokkaanse jongeren een hoge recreatieve waarde, ze treffen er vrienden en buurtgenoten en maken er een praatje (Oud e.a., 2000). Jongeren uit etnische minderheidsgroepen gaan daarnaast meer (en soms veel meer) naar de bibliotheek, feesten met dans en/of toneel, het fast-food restaurant en de snackbar dan autochtone jongeren (Gemeente Amsterdam, 2010). Deze voorzieningen spelen vooral op wijkniveau een grote rol voor etnische jongeren.

Veelvuldig ondernomen activiteiten door beide groepen zijn winkelen, stedelijk uitgaan, wandelen en naar de sportschool gaan (Gemeente Amsterdam, 2010). Echter blijken niet alle groepen in gelijke mate in de wijk te blijven, oftewel zoeken het stadscentrum op (Oud e.a., 2000). Naar aanleiding van onderzoek in Amsterdam – west valt te constateren dat het vooral autochtone jongeren zijn die hun vertier in het centrum gaan zoeken. Turkse en Marokkaanse jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar blijven na school liever in hun wijk (Oud e.a., 2000). Wellicht zijn Nederlandse jongeren mobieler dan allochtone jongeren, maar hun voorkeur voor een andere wijk kan ook te maken hebben met de wijze waarop ze hun eigen buurt ervaren (Karsten e.a., 2001). De openbare ruimte is voor niet-westerse allochtone jongeren, veel meer dan voor autochtone jongeren een ruimte om vrienden, familie of gelijkgezinden te treffen (Effers en De Jong, 2004). Voor met name allochtone jongens is de buurt een belangrijke ontmoetingsplek: *"Avond aan avond treffen jongens elkaar op vaste sportveldjes in de wijk en worden voetbalteams gevormd uit de aanwezigen"* (Karsten e.a., 2001). Turkse en Marokkaanse jonge mannen brengen naast het bezoek aan voetbalveldjes en koffie- en theehuizen ook veel tijd in de buurtmoskee door (Gemeente Amsterdam, 2010). Naar verwachting versterken deze voorzieningen de binding met de wijk en haar bewoners en hechten allochtone jongeren veel belang aan dergelijke specifieke buurtvoorzieningen.

Woonbuurt

De woonbuurt kan allereerst van invloed zijn op de gedragsmogelijkheden van kinderen. Fysieke kenmerken van de stadsbuurt zoals druk verkeer en gebrek aan ruimte beperken de mogelijkheden om op straat te spelen en beïnvloeden de regels die ouders voor hun kinderen opstellen. Op het niveau van de buurt, de directe woonomgeving, speelt zich een belangrijk deel van het gebruik van de openbare ruimte door kinderen af. Wat betreft de verschillen naar woonbuurt blijkt uit veel vergelijkende studies dat er in de stad minder buiten wordt gespeeld dan in suburbane woonwijken of op het platteland (Holloway en Valentine, 2000a; Karsten, 2001). De 'groene' buitenwijken lijken het meest uit te nodigen om buiten te komen, maar daar valt aan de andere kant ook weer weinig te beleven (Karsten en De Stigter, 2006). Kinderen moeten veelal naar park, speelwei, speelveld, voetbalkooi die veelal door omheining van de normale leefruimte zijn afgescheiden en die

vaak veraf in de wijk gelegen zijn. Naar verwachting spelen kinderen in stadsbuurten veel dichterbij huis dan kinderen in suburbane wijken. Kinderen in suburbane woonwijken blijken daarnaast de meeste bewegingsvrijheid te genieten, groter dan in stedelijke en dorpsmilieus (Bleeker en Mulderij, 1978; Karsten e.a., 2001; Christensen en O'Brien, 2005). In een Belgisch onderzoek geven jongeren in de leeftijd van 12-16 jaar uit de veelal 'groene' buitenwijken aan dat ze nauwelijks buitenkomen of nauwelijks op straat te vinden zijn in de eigen buurt (Vanderstede, 2009). En als ze dit doen, trekken ze naar voorzieningen op wijkniveau zoals het park, sportcentrum, speelplaatsen of jeugdlokalen. Het buurt- of straatniveau leek slechts in zeer beperkte mate een rol te spelen in sport- en spelactiviteiten. Voor jongeren uit de binnenstad of in sociale hoogbouw wijken was dit echter niet het geval, voor hen bleven voorzieningen op buurt- en straatniveau van zeer groot belang (Vanderstede, 2009). Deze groep maakt veel vaker gebruik van lokale buurtvoorzieningen, terwijl jongeren in suburbane woonwijken weer meer gebruik maken van voorzieningen op stedelijk niveau. Jongeren in de suburbane woonwijk vinden hun omgeving daarnaast rustig en veilig, maar zijn minder te spreken over de moeilijke bereikbaarheid van voorzieningen en vrienden (Watt en Stenson, 1998). Mogelijk is de wijk minder van betekenis in het dagelijks leven van deze jongeren maar wensen ze wel meer voorzieningen in de eigen wijk.

Wat betreft het aantal contacten dat kinderen in de buurt hebben, blijkt zowel de sociaaleconomische klasse als de woonomgeving een rol te spelen. Jeugd uit de lagere sociale klassen in een stedelijke omgeving hebben volgens verschillende studies de meeste sociale contacten in de buurt, middenklasse huishoudens in suburbane stadswijken minder en het minst aantal contacten wordt bereikt door de jeugd uit de hogere sociale klassen in de stad (Katz, 1993; Aitkin, 2004). Enerzijds wordt dit veroorzaakt door de heterogene of homogene bevolkingssamenstelling in een buurt, anderzijds door de woontuur van gezinnen (Van Beckhoven en Van Kempen, 2002). In nieuwbouwwijken zijn doorgaans erg weinig mogelijkheden voor jeugdigen om contacten op te bouwen met andere buurtbewoners. Er zijn geen oude bestaande verbanden, jongeren kennen elkaar in eerste instantie niet en ondanks de heterogene bevolkingssamenstelling is de burgerlijke leefstijl van de middenklasse er dominant (Karsten e.a., 2001; Karsten en De Stigter, 2006). In de oude woonbuurten van de stad zijn meer mogelijkheden tot sociaal contact. Doordat jeugdigen en bewoners elkaar al van oudsher kennen, gaan jongeren er ook vaker 'gewoon' met volwassenen om (Hazekamp, 1986; Karsten, 2005). Naar verwachting zijn de sociale bindingen tussen bewoners, oud en jong, in stedelijke, veelal homogene, wijken groter dan in heterogene nieuwbouwwijken (Lupi, 2005; Karsten en De Stigter, 2006). Daarnaast geldt dat ouders vooral contact leggen met andere ouders met een eenzelfde klasse of opvoedingsstijl. Verschillen in etniciteit worden daarbij eerder overbrugd dan verschillen in klasse (Karsten, 1998; Karsten en Kroese, 2003). Ook jongeren zouden vrienden kiezen met ongeveer dezelfde achtergrondkenmerken: ze begrijpen elkaars leefwereld beter en kunnen praten over dezelfde problemen (Valentine, 2003). Naar verwachting hebben kinderen en jongeren in homogene stadsbuurten meer contact met leeftijdsgenootjes uit de buurt dan kinderen en jongeren in heterogene buitenwijken.

Ten slotte, andere achtergrondkenmerken, zoals gezinssamenstelling, woontuur en onderwijsniveau³ kunnen ook het belang van de wijk bepalen. Eenoudergezinnen zouden bij voorbaat meer steun zoeken bij burens en instellingen op buurtniveau (Blokland, 2008; Van Egten, 2008). De spreekwoordelijke 'village' is voor deze groep kinderen van erg groot belang. Ook de woontuur van een gezin kan de buurtfocus van de kinderen uit het gezin bepalen. Nieuwe gezinnen zijn doorgaans mobieler en maken, als de afstand het toelaat, nog gebruik van voorzieningen in de oude woonbuurt. Daarnaast kunnen kinderen nog vriendjes hebben in de oude woonbuurt en moeten nieuwe contacten in de woonbuurt nog gelegd worden (Van Beckhoven en Van Kempen, 2002). Het onderwijsniveau kan deels van invloed zijn op het sociale belang van de buurt. Bij jongeren uit de hoogste schoolniveaus Havo en VWO zijn de vrienden naar verwachting schoolgebonden, terwijl bij VMBO-leerlingen de vrienden eerder buurtgebonden zijn (Smits, 2004). Kinderen en jongeren die buiten de eigen wijk naar school gaan hebben wellicht een ruimere blik op de stad. Op weg naar school is de kans groot dat ze in aanraking komen met tussenliggende winkel-, spel- en sportgelegenheden. Ook vrienden wonen dikwijls in andere buurten van de stad. Kinderen brengen een groot deel van de dag op school door. De locatie van de school kan daarbij in grote lijnen de actieradius van andere activiteiten bepalen. Naar verwachting maken kinderen en jongeren die niet in de eigen wijk naar school gaan, vaker gebruik van jeugdvoorzieningen en jeugdactiviteiten in andere delen van de stad.

³ In deze scriptie wordt geen onderscheid gemaakt in onderwijsniveau. Een overgroot merendeel van de geënquêteerde jongeren (> 90procent) volgt onderwijs op vmbo-niveau.

2.5 Jeugd en buurtbetrokkenheid

Meedoen, participeren, integreren en inburgeren: de relatie tussen bewoner en wijk lijkt in steeds mindere mate vrijblijvend (Van Marissing, 2008). De gebiedsgerichte aanpak van de laatste jaren leert ons dat problemen niet alleen in de fysieke structuur van een wijk schuilen. Veelal zijn het ook de sociale aspecten van de samenleving die een rol spelen in het ontstaan van problemen in een wijk (Musterd en Ostendorf, 2008). Dergelijke problemen bevinden zich veelal rond de zwakke sociale contacten in een buurt en het ontbreken van sociale cohesie. Sociale cohesie⁴ is een term die de laatste jaren veel wordt gebruikt in het maatschappelijk debat over het wegvallen van gedeelde normen en waarden en de veronderstelde versnipperde maatschappij. Kearns en Forrest (2000) geven aan dat het gevoel van verbondenheid met een wijk een belangrijke indicator is voor sociale cohesie in een wijk. Sociale cohesie heeft naar verwachting positieve effecten op de leefbaarheid in een buurt: bewoners voelen zich verbonden met de gemeenschap en dragen gezamenlijk zorg voor de veiligheid en de leefbaarheid in hun buurt (Völker, 2005). Hiernaast gaat het ook om de sociale solidariteit tussen bewoners: dus in hoeverre bewoners van de buurt op een prettige manier met elkaar omgaan en er saamhorigheid is in de buurt.

Bolt en Torrance (2005) meten sociale cohesie aan de hand van een drietal dimensies: gelijkgerichte opvattingen (1), sociale participatie (2) en identificatie met de buurt (3). Bij deze vormen van cohesie gaat het vooral om de sociale cohesie binnen en tussen groepen bewoners in een wijk. In de eerste dimensie vindt sociale cohesie plaats op basis van gedeelde opvattingen in een buurt en de sociale controle die ervoor zorgt dat gedeelde groepsopvattingen worden nagekomen. Bij het naleven van gemeenschappelijke waarden en normen gaat het erom dat bewoners in een buurt ongeveer dezelfde ideeën hebben ten aanzien van thema's als opvoeding, veiligheid en leefregels. De tweede dimensie van sociale cohesie is de sociale interactie tussen buurtbewoners. Hieronder vallen contacten met de burens en actieve betrokkenheid bij de buurt - zoals een lidmaatschap van een bewonerscommissie, wijkraad of door vrijwilligerswerk - en het hebben van vrienden of familie in de buurt (Bolt en Ter Maat, 2005). De laatste dimensie van sociale cohesie behandelt de binding met de buurt. Sociale cohesie beschrijft de mate waarin bewoners zich verbonden voelen met de buurt, trots zijn om hun buurt en zich betrokken voelen bij de buurt (Van Marissing, 2008). In deze scriptie worden met name de laatste twee dimensies van sociale cohesie besproken: de recreatieve participatie van jeugdigen en hun betrokkenheid bij de woonbuurt.

Kinderen en jongeren participeren vooral informeel in de eigen wijk in de vorm van recreatieve participatie zoals het bezoeken van activiteiten van welzijnsorganisaties, het bezoeken van wijkfestiviteiten of het bezoeken van het park, speelgelegenheid of kinderboerderij (Van Marissing, 2007). Gezinnen met opgroeiende kinderen en gepensioneerde bewoners zijn in dit opzicht het meest actief in de buurt (Van Beckhoven en Van Kempen, 2002). Zij bezoeken het wijkpark en zijn betrokken bij festiviteiten zoals Koninginnedag of de Sinterklaasintocht. Ruimtelijke bindingen voor gezinnen met kinderen worden bijvoorbeeld versterkt door de basisschool als bindende factor in een wijk. De basisschool is de plaats waar ouders van jonge kinderen elkaar ontmoeten. Dat gebeurt bij het naar school brengen en weer ophalen van de kinderen, bij ouderavonden, bij festiviteiten en schoolreisjes, maar ook bij activiteiten voor de school. Hoge percentages voor deze vormen van participatie kunnen volgens Van Marissing (2008) worden verklaard door naar het laagdrempelige karakter van dergelijke activiteiten te kijken. Bewoners hoeven zich niet aan langlopende participatietrajecten te committeren of vergaderingen bij te wonen (Van Marissing, 2008).

In buurten met een hoger voorzieningenniveau zou er sprake zijn van meer gemeenschapsgevoel en meer sociale contacten (Wittebrood, 2008). Daarnaast kan ook het maatschappelijk middenveld - zoals sportverenigingen en buurtorganisaties - een positieve invloed hebben op sociale contacten en gevoelens van saamhorigheid in de buurt. Mogelijk hebben sportverenigingen een positieve invloed op de betrokkenheid met de buurt voor jongeren. Een hoger sportvoorzieningenniveau in de buurt kan mogelijk leiden tot meer contacten tussen jong en oud in de buurt, wat van positieve invloed kan zijn op de betrokkenheid in de buurt (Van Kempen en Bolt, 2003). Echter hoeven voorzieningen en de contacten die hieruit voortvloeien niet direct te leiden tot een sterkere identificatie met de buurt (Dekker en Bolt, 2005). Ook bij kinderen bestaat de vraag of vanuit gebruik en participatie een gevoel van identificatie met de buurt kan groeien: *“Daarmee wordt jong zijn een bron van herinnering aan plaatsen en mensen die een positief of negatief referentiekader bieden voor*

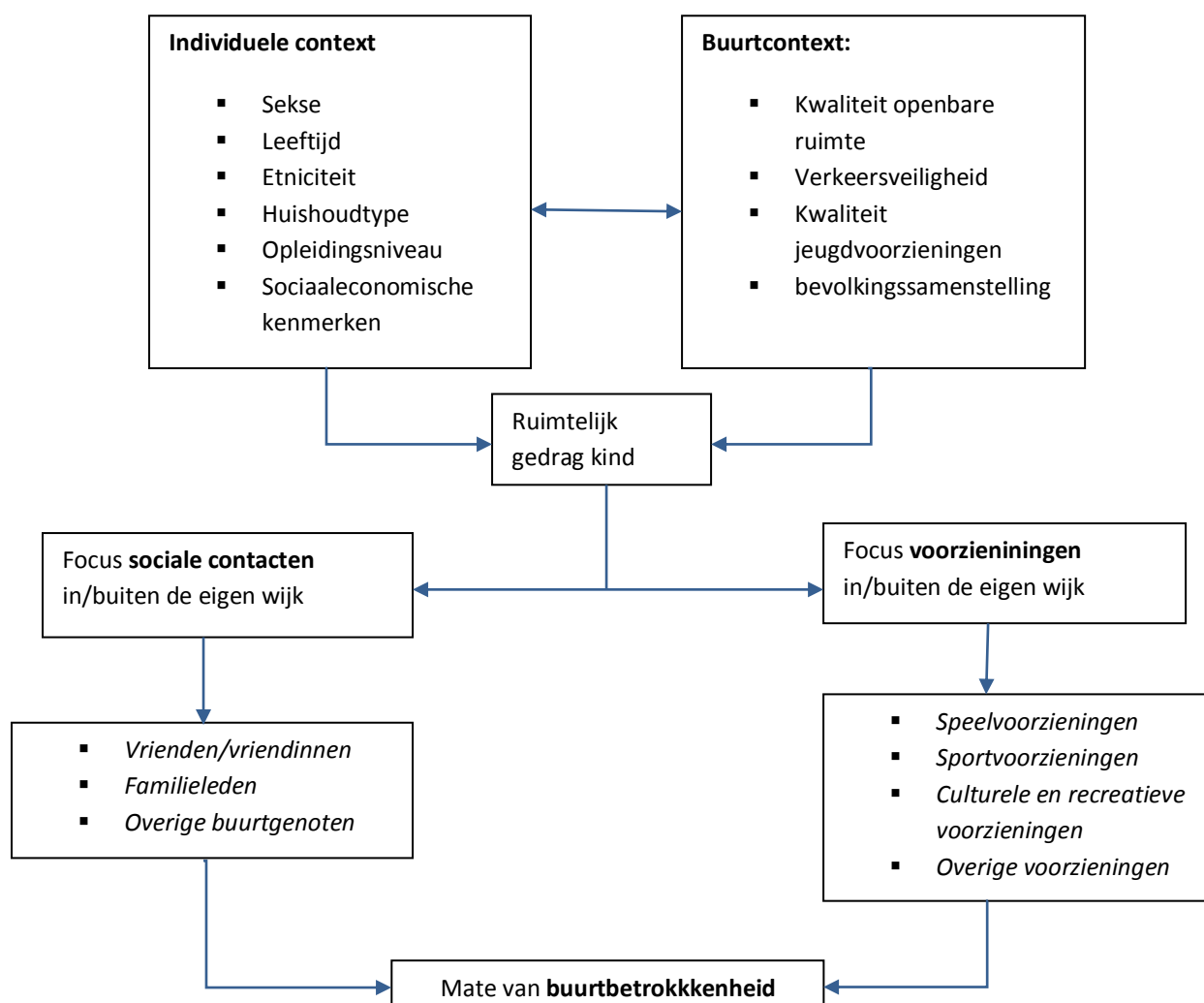
⁴ Schuyt (1997) definieert het begrip sociale cohesie als *‘de interne bindingskracht van een sociaal systeem’*. Hij ziet sociale cohesie als het cement dat de samenleving bij elkaar houdt. Bolt en Torrance (2005) meten sociale cohesie aan de hand van een drietal dimensies: gelijkgerichte opvattingen (1), sociale participatie (2) en identificatie met de buurt (3). Bij deze vormen van cohesie gaat het vooral om de sociale cohesie binnen en tussen groepen bewoners in een wijk.

de rest van het leven” (Karsten en Kroese, 2003). De vraag of kinderen die veel buiten komen een grotere betrokkenheid met hun leefomgeving hebben dan kinderen die dat niet doen, is nooit onderzocht, maar lijkt wel aannemelijk. Buiten op straat kunnen kinderen een zekere mate van zorg voor elkaar en voor de omgeving leren (Karsten en Kroese, 2003). Buiten leren kinderen verantwoordelijkheid te dragen voor hun omgeving en elkaar: “Jij mag niet meespelen, jij kent de spelregels niet en als we dat doel kapotmaken, kunnen we niet meer lekker voetballen”. In verband met de sociale binding van jeugdigen is het van belang om te kijken in hoeverre volwassenen jeugdigen als ‘gewone’ buurtbewoners zien of hen stigmatiseren als aparte groep (Karsten e.a., 2001). Wanneer jeugdigen een nauwe band met de buurt onderhouden, zal de sociale integratie binnen de buurt beter verlopen (Hazekamp, 1986). In vergelijking met oudere leeftijdsgroepen zijn jongeren meer gericht op zelfuitgebouwde contacten met vrienden, terwijl oudere leeftijdscategorieën meer vasthouden aan traditionele banden met familie en burens (De Lange e.a., 2004).

2.6 Conceptueel model

Het volgende conceptueel model (figuur 2.2) geeft de afbakening van de onderzoekselementen weer en de relaties tussen de verschillende eigenschappen van een kind. De context van het onderzoek is te beschrijven vanuit individuele en buurtkenmerken van het kind. Deze twee kenmerken bevinden zich op het op het door Bronfenbrenner beschreven microniveau en beïnvloeden het gedrag en de ontwikkeling van een kind. Dit niveau staat in het dagelijks leven het dichtst bij het kind en oefent de meeste invloed uit.

Figuur 2.2: Conceptueel model van het onderzoek

Bron: Eigen onderzoek.

Het gedrag van jeugdigen kan volgens de theorie van Bronfenbrenner verklaard worden door naar invloeden uit zowel gezin, school, vriendenkring en buurt te kijken. Dat heeft deels te maken met het feit dat een groot aantal buurtvoorzieningen zoals scholen, speelplekken, consultatiebureaus, jeugdwerkers en

sportvoorzieningen een essentiële rol spelen in de ontwikkeling van kinderen en jeugdigen. Zowel fysieke als sociale buurtkenmerken kunnen onderhevig zijn aan het ruimtelijk gedrag van kinderen. De kwaliteit van de openbare ruimte is bijvoorbeeld een goede indicator voor de mate van buitenspelen. Kinderen en jongeren die in een kindvriendelijke wijk wonen met veel architectonische aandacht voor groene speelvelden, speelplekken en andere uitdagende vormen van vertier, komen naar verwachting meer buiten en bewegen zich ook mobieler door de wijk. Sommige kinderen komen bijvoorbeeld weinig buiten als gevolg van criminaliteitsoverlast en hangjongeren in de buurt. Sociale bindingen in de wijk spelen naar verwachting een rol bij gemeenschappelijke waarde en normen tussen ouders in een buurt. Gelijkwaardige opvattingen over de opvoeding bepalen de mate waarin kinderen buiten mogen spelen en de actieradius van activiteiten.

Niet alle kinderen groeien op in buurten met een even groot aanbod aan kwalitatief goede voorzieningen. Wanneer jeugdigen door financiële beperkingen minder toegang hebben tot vrijetijdsvoorzieningen, ontstaat de vrees voor sociale uitsluiting. Aan de andere kant bestaat een grote groep kinderen dat vrijwel niet op de woonbuurt is aangewezen voor hun vrijetijdsgebruik. De actieradius van deze kinderen overstijgt in veel gevallen de woonbuurt. De locatie van activiteiten worden niet alleen door de sociaaleconomische achtergrond van kinderen bepaald, ook leeftijd, etniciteit, sekse en andere individuele kenmerken spelen naar verwachting een rol. De activiteiten van kinderen worden uiteengezet in sociale contacten en het gebruik van voorzieningen. Beide vormen een indicator voor buurtbetrokkenheid. Kinderen en jongeren die veel in de eigen wijk ondernemen, hechten naar verwachting een groter belang aan de eigen woonbuurt en ervaren ook een groter gevoel van buurtbetrokkenheid. Deze betrokkenheid kan zowel mentaal, sociaal als ruimtelijk van aard zijn en beïnvloeden elkaar onderling (Torrance en Bolt, 2005). Zo kan een sterke mentale binding de ruimtelijke binding met de wijk andersom ook versterken doordat kinderen meer activiteiten gaan ondernemen als ze zich meer betrokken voelen bij buurt waarin ze wonen.

Sociale contacten in de buurt zijn daarnaast belangrijk voor de sociale binding met buurtgenoten en dragen bij aan sociale cohesie. Het onderzoek richt zich op een speciale dimensie van sociale cohesie, namelijk de betrokkenheid van kinderen en jongeren bij de eigen woonbuurt. Het stimuleren van betrokkenheid onder buurtbewoners kan verschillende doelen hebben. Wanneer methoden gericht zijn op het vergroten van sociale samenhang en betrokkenheid tussen burgers onderling is participatie op recreatief niveau van belang. Maar de vraag blijft of participatieve projecten in wijken de band versterken met de wijk. Kinderen en jongeren die een sterke buurtfocus hebben met de wijk waarin ze opgroeien hoeven per slot van rekening geen grote buurtbinding te vertonen.

3. Situatieschets onderzoekswijken: Kanaleneiland en Leidsche Rijn

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt in grote lijnen een schets gemaakt van de twee onderzoekswijken Kanaleneiland en Leidsche Rijn. Op welke karakteristieke punten zijn de twee wijken met elkaar te vergelijken of juist totaal verschillend in bevolkingssamenstelling, ligging en woonkarakteristieken? Met andere woorden, hoe verhouden de twee wijken zich ten opzichte van elkaar?

De keuze voor de twee wijken is gemaakt op basis van een aantal criteria. Aan de ene kant is ervoor gekozen om twee wijken op basis van contrasterende karakteristieken te vergelijken. Kanaleneiland in het zuiden van Utrecht is een typische naoorlogse hoogbouwwijk met een grootschalig karakter, een multiculturele bevolkingssamenstelling en veel fysieke en sociale achterstand. Leidsche Rijn daarentegen is een typische Vinex-wijk met een heterogene bewonerssamenstelling, veel jonge gezinnen en een moderne infrastructuur. Aan de andere kant vertonen de twee wijken ook enigszins veel overeenkomsten met elkaar. Beide wijken zijn aangelegd in het kader van stedelijke gebiedsuitbreiding. Demografische kenmerken tussen de twee Utrechtse wijken vertonen eveneens enigszins gelijkenissen: het aandeel kinderen en jongeren in de wijken is hoog, hoewel Leidsche Rijn als zeer kinderrijk kan worden bestempeld. Ruim een kwart van de geboortes in Utrecht komt voor rekening van de inwoners van Leidsche Rijn. Op de tweede plaats staat de multiculturele wijk Kanaleneiland (Gemeente Utrecht, 2009). Door de sterke groei van het aantal kinderen, neemt de vraag naar jeugdvoorzieningen voor deze groep in beide wijken evenals toe.

3.2 Kanaleneiland: Een multiculturele wijk in het Zuidwesten van Utrecht

Ontstaansgeschiedenis

Kanaleneiland bestaande uit de wijkdelen Kanaleneiland-Noord en Kanaleneiland-Zuid is een Utrechtse subwijk in het zuidwesten van Utrecht en kent een relatief korte maar turbulente ontstaansgeschiedenis. De wijk gebouwd in de jaren zestig⁵ wordt in de Nederlandse planologie beschouwd als een typische naoorlogse uitbreidingswijk: grootschalig, veel functiescheiding, rechtlijnig, hoogbouw en veel groene ruimte (Gemeente Utrecht, 2007). Stedelijke planners uit deze tijdperiode geloven in de maakbaarheid van de samenleving. Kanaleneiland wordt in deze periode bestempeld als een groene woonoase met veel ruimte en aandacht voor moderne huisvesting en een goede bereikbaarheid van voorzieningen. Terwijl het wonen voornamelijk in stempels wordt gesitueerd, komen de voorzieningen terecht in aparte voorzieningstroken, zoals een winkelcentrum of een winkelstrip. Deze modernistische bouw met lange lanen, groene ruimtes en veel stempelverkaveling wordt tegenwoordig geassocieerd met anonimiteit en wordt ervaren als een eentonig stedenbouwkundig klimaat (KEI, 2008).

Kanaleneiland krijgt een compleet aanbod aan voorzieningen en vormt een geschikte woonomgeving voor huishoudens met kinderen. Daarnaast worden er goede en betaalbare woningen voor diverse doelgroepen gebouwd. Maar de mooie idealen van weleer pakken anders uit als de aanvankelijke bewondering voor Kanaleneiland plaats maakt voor verguizing. De strikte scheidingen tussen wonen, werken, recreatie en verkeer zorgen voor een eentonig en monotoon karakter en ook de hoogbouw vindt geen aansluiting bij de wensen van de nieuwe middenklasse (Gemeente Utrecht, 2010). Als gevolg laten de middenklasse gezinnen het afweten en gaan op zoek naar de meer ruimere laagbouwwoonwoningen in andere delen van de stad.

⁵ 42,2 procent van alle woningen in Kanaleneiland gebouwd tussen 1960-1980.

Uiteindelijk neemt ook de bevolkingssamenstelling in Kanaleneiland andere vormen aan. Voornamelijk arbeidersmigranten vinden tijdens de periode van gezinshereniging hun intrek in de wijk en stichten hun gezinnen in Kanaleneiland (Gemeente Utrecht, 2010).

Fysieke buurtkenmerken

Kanaleneiland staat tegenwoordig beter bekend als probleemwijk en is als zodanig opgenomen in de lijst van probleemwijken van oud- Wonen, Wijken en Integratie (WWI) - minister Ella Vogelaar (KEI, 2008). Door deze wijken aan de wijzen als 'krachtwijken' onderkent het ministerie van VROM dat er in deze wijken sprake is van onevenredig veel fysieke achterstand en sociale problemen.

De woningvoorraad in Kanaleneiland wordt gekenmerkt door een overgroot aandeel sociale huurwoningen met een lage huurprijs (68 procent van alle woningen behoort tot een woningbouwcorporatie) (zie tabel 3.1). Dit leidt tot een eenzijdige bevolkingssamenstelling van overwegend mensen met een lage sociaaleconomische positie. Kenmerkend voor Kanaleneiland zijn de portiekflats met vier woonlagen. Bijna driekwart van de woningvoorraad bestaat uit meergezinswoningen waarvan bijna 60 procent flatwoningen (Gemeente Utrecht, 2010).

Tabel 3.1: Woningvoorraad in Kanaleneiland en Leidsche Rijn t.o.v. Utrecht (%), 2009

	Kanaleneiland	Leidsche Rijn	Utrecht
Woningen tussen 1960 en 1980	42	0	22
Woningen van 1980 tot heden	27	99	37
Woningen in meergezinswon.	72	29	54
Eengezinswoningen	28	71	46
Sociale huurwoningen	77	21	38
Eigenaar-bewoners	18	65	49
Totaal aantal woningen	15.593	9.245	132.366

Bron: WistUdata, 2010

Op het moment is de openbare ruimte in Kanaleneiland ruim 40 jaar oud en beginnen openbare voorzieningen in de wijk kenmerken van slijtage te vertonen. De wijk raakt geleidelijk verloederd als er in de jaren zeventig flink wordt bezuinigd op het technisch onderhoud van woningen en het verouderde voorzieningenaanbod in de buurt niet of nauwelijks wordt verbeterd. Buurtwinkels komen leeg te staan, het openbaar groen wordt slecht onderhouden en ook de slechte staat van de portiekwoningen tasten de leefbaarheid in de wijk aan. Een tijd lang wordt de openbare ruimte zowel door de gemeente als de bewoners verwaarloosd. Plantsoenen en openbare tuinen worden slecht onderhouden, vandalisme neemt toe en ook de speeltuinen voor kinderen raken onaantrekkelijk door vernielingen en achterstallig onderhoud (Gemeente Utrecht, 2007). Daarnaast sluit de inrichting van de openbare ruimte onvoldoende aan bij het gebruik van de huidige groepen bewoners. Veelal heeft dit te maken met het intensieve ruimtegebruik van een relatief grote groep kinderen en jongeren op een klein buurtoppervlakte. Deze laatste groep jonge bewoners vraagt niet alleen om meer ruimte maar legt ook extra druk op de ruimte in Kanaleneiland.

Eind jaren negentig besluit de gemeente Utrecht het tij te keren en wordt gestart met een grootschalige wijkaanpak. Deze wijkgerichte vernieuwing geschiedt door een combinerende aanpak van fysieke en sociale pijlers. Maatregelen voor de toekomst moeten vernieuwing scheppen in de wijk en de verouderde structuur van Kanaleneiland naar een hoger niveau tillen. De gemeente laat de intensieve vernieuwingsaanpak lopen langs twee sporen: sociale investeringen (1) en een integrale gebiedsontwikkeling (2). In het wijkactieplan van de gemeente Utrecht krijgen een aantal zaken, zoals kansarme gezinnen, jongeren zonder startkwalificatie, bewonersinitiatieven en sociale samenhang extra aandacht (Gemeente Utrecht, 2007). Het tweede spoor, de integrale gebiedsontwikkeling, gebeurt door het herstructureren van een groot deel van de woningen en de leefomgeving. Oude portiekwoningen worden daarbij opgeknapt naar moderne maatstaven. Sommige flats worden geheel gesloopt en maken plaats voor ruimere eengezinswoningen. Het overgrote aanbod sociale huurwoningen in Kanaleneiland is niet alleen verouderd maar ook zeer eenzijdig. Deze eenzijdige woningvoorraad in de wijk leidt tot een relatief hoge verhuigeneigdheid onder de midden- en hoge inkomensgroepen omdat er geringe doorstroombmogelijkheden zijn naar kwalitatief betere woningen binnen

Kanaleneiland (Gemeente Utrecht, 2009). Huishoudens met een groter budget gaan bijvoorbeeld op zoek naar een nieuwbouwwoning in delen van Leidsche Rijn en Kanaleneiland.

Resultaten wijkactieplan:

- De laatste jaren zijn de cijfers wat betreft vandalisme, criminaliteit en vervuiling gedaald in Kanaleneiland. Mede dankzij deze daling is het algemene buurtoordeel in Kanaleneiland flink gestegen, van een 4 in 2006 naar een 5,2 in 2009 (Gemeente Utrecht, 2010).
- Bewoners in Kanaleneiland oordelen positief over de voorzieningen en de bereikbaarheid van de wijk, maar zijn minder te spreken over de vervuiling van de openbare ruimte en de criminaliteitsoverlast.
- Met uitzondering van woninginbraak nemen de ervaren en geregistreerde onveiligheid in het zuidwestelijk deel van Utrecht af, in de meeste gevallen ook sterker dan stedelijk. Vooral de verbetering van de veiligheidssituatie in Kanaleneiland draagt hieraan bij. In Kanaleneiland is sprake van een daling van de onveiligheidsgevoelens en ervaren jongerenoverlast vanaf 2006 en lijkt de inzet in het urgentiegebied vruchten af te werpen.
- In Kanaleneiland ontwikkelen de indicatoren op het vlak van sociale infrastructuur en participatie overwegend positief. Positieve ontwikkelingen in Kanaleneiland zijn de stijgende tevredenheid met jongerenvoorzieningen, van 16 procent naar 28 procent in 2008 (Utrecht: 23 procent) en het stijgende rapportcijfer voor sociale samenhang: van een 3,9 naar een 4,9 in 2008 (Gemeente Utrecht, 2009). Brede scholen en jongerencentra zijn een voorbeeld van sociale jeugdinvesteringen in de buurt die aan het proces van integratie moeten bijdragen en zo de relaties in de buurt versterken en waar mogelijk vernieuwen. Hetzelfde geldt voor activiteiten voor ouderen in buurtcentra, zoals bingo en kooklessen. Dergelijke voorzieningen stimuleren het onderling contact. Mede doordat kinderen en jongeren en volwassen bewoners meer participeren in de buurt is de niet-gehechtheid aan de wijk Kanaleneiland sterk afgenomen de laatste jaren (58 procent naar 34 procent, stedelijk: 11 procent) (Gemeente Utrecht, 2010).

Demografische buurtkenmerken

Enkele generaties na de komst van de eerste arbeidersmigranten is Kanaleneiland nog steeds de meest multiculturele wijk van Utrecht. Circa 78 procent van de 15.000 inwoners is van allochtone, voornamelijk Turkse of Marokkaanse, afkomst. Naar verwachting zijn dit relatief grote huishoudens met meerdere kinderen. Toch is het gemiddeld aantal leden van een huishouden met 2,2 personen niet veel groter dan in andere stadsdelen van Utrecht (zie tabel 3.2). Naar alle waarschijnlijkheid wordt de gemiddelde gezinsgrootte vereffend door de relatief veel alleenstaanden in Kanaleneiland (zie tabel 3.2). Deze groep bestaat voor een groot deel uit alleenstaande bejaarden en jongvolwassenen of studenten. Ook kent Kanaleneiland bewoners die al sinds de eerste bebouwingsjaren in de wijk wonen en hier oud zijn geworden: in dit soort huishoudens hebben de kinderen intussen het huis verlaten. Kanaleneiland kent ook veel aanwas van nieuwgeborenen in de wijk. Bijna een derde van de bewoners in Kanaleneiland zijn kinderen en jongeren tot 17 jaar (Gemeente Utrecht, 2009). Kanaleneiland behoort hiermee tot de meest kinderrijke delen van de stad. Een op de drie nieuwgeborenen heeft tenminste één ouder uit ander land dan Nederland. Daarnaast heeft ruim een kwart van alle nieuwgeborenen een niet-westerse herkomst waarvan meer dan de helft de Marokkaanse.

Kanaleneiland is op het moment vooral een 'doorgangswijk'. Nu wonen in Kanaleneiland voor Utrechtse begrippen veel alleenstaande jongvolwassenen en veel allochtone gezinnen. Hun ambitie is vergelijkbaar met de eerste bewoners uit de jaren vijftig: vooruitkomen in de samenleving (KEI, 2008). Het is normaal dat 'sociale stijgers' doorstromen, maar het kan bedreigend voor de toekomst van Kanaleneiland zijn dat dit weinig binnen de wijk gebeurt en dat er weinig diverse instroom is. Bewoners die het zich kunnen veroorloven trekken bijvoorbeeld naar de nieuwbouw in Leidsche Rijn. Als belangrijke oorzaken daarvan noemen huidige bewoners de armoedige uitstraling van de buurt en het slechte imago van Kanaleneiland als geheel (KEI, 2008). Veel van de sociaaleconomische problemen in het zuidwestelijk deel van Utrecht concentreren zich in Kanaleneiland. Veel meer dan stedelijk wonen in Kanaleneiland laagopgeleiden (48 procent tegenover 25 procent stedelijk), werkzoekenden (8,3 procent tegenover 3,4 procent stedelijk), huishoudens met bijstand (13,5 procent tegenover 5 procent stedelijk) en uitkeringsontvangers (18,7 procent tegenover 10,8 procent stedelijk) (Gemeente Utrecht, 2009b). Bovenal ligt het werkloosheidscijfer onder jongeren (15-25 jaar) erg hoog in de wijk. Van deze groep is een substantieel groot aandeel Marokkaanse jongeren werkzoekend ten opzichte van bewoners met een andere etnische achtergrond (Gemeente Utrecht, 2007). Meeloopstages en bemiddelingsprojecten in de wijk helpen jongeren met of zonder goede startkwalificatie aan een baan. Daarnaast zijn er veel autochtone wijkbewoners met een arbeidsongeschiktheidsuitkering of een

bijstandsuitkering. In Kanaleneiland leven naar verhouding veel huishoudens, vaak gezinnen met opgroeiende kinderen, van een minimuminkomen (Gemeente Utrecht, 2007).

Tabel 3.2: Huishoudensamenstelling Kanaleneiland en Leidsche Rijn t.o.v Utrecht (%), 2009

	Kanaleneiland	Leidsche Rijn	Utrecht
Alleenstaand	49	28	53
Eenoudergezin	7	5	5
Huishoudens met kinderen	26	38	19
Gemiddelde grootte huishouden	2,2	2,5	1,9
huishoudens (totaal)	7.105	9.738	162.846

Bron: Wistudata, 2010

Over de kinderen en jongeren in Kanaleneiland

Veel bewoners zowel autochtoon als allochtoon beschouwen anno 2010 de jeugdoverlast als grootste probleem in de wijk op de voet gevolgd door criminaliteit en drugs. De grote jeugdoverlast wordt mede verklaard door het hoge aantal 0- tot 17-jarigen in de wijk (28 procent in Kanaleneiland ten opzichte van 19 procent voor Utrecht stedelijk). De laatste twee jaar lijkt de inzet in het urgentiegebied zijn vruchten af te werpen na een periode waarin de veiligheid in Kanaleneiland dreigde te verslechteren. Overlast en bedreiging vanuit een aantal jongerengroepen maakten de situatie onhoudbaar. In september 2007 lieten gemeente en politie een samscholingsverbod in de wijk van kracht gaan. Met de inzet van onder andere straatcoaches in Kanaleneiland wordt geprobeerd de overlast van jongeren te voorkomen en te bestrijden. De straatcoaches spreken jongeren persoonlijk aan op hun gedrag en de eventueel door hen veroorzaakte overlast (Gemeente Utrecht, 2010).

In Kanaleneiland bestaan er vanuit de gemeente en welzijnsorganisaties zorgen over de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen: taalachterstanden en beperkte sociale mogelijkheden zouden een succesvolle toekomst in de weg staan. Deels wordt dit onderbouwd door het schoolniveau van kinderen in de wijk. Van de basisschoolleerlingen in Kanaleneiland gaat slechts 10 procent naar havo of vwo, stedelijk is dat 35 procent in Utrecht. Nog steeds gaat 90 procent van de kinderen uit de wijk naar een vmbo-school (Gemeente Utrecht, 2008). Kanaleneiland kent daarnaast relatief veel werkloze jongeren.

Gemeente, jongerenwerkers en bewoners maken zich dikwijls zorgen dat een deel van de onrust in de wijk voortkomt uit het feit dat er weinig activiteiten zijn voor de jeugd (Gemeente Utrecht, 2009). Uit een recente peiling van de Utrechtse Wijkenmonitor 2009 valt af te lezen dat 27,8 procent van de bewoners tevreden is met de jongerenvoorzieningen in de wijk (ten opzichte van 23,2 procent voor Utrecht). Hoewel dit percentage hoger ligt dan het Utrechtse oordeel blijft een flinke uitbreiding van de vrijetijdsbesteding voor jeugdigen in Kanaleneiland noodzakelijk om met name kwetsbare kinderen en jongeren in de wijk op te vangen. Kwetsbaar zijn kinderen met een taalachterstand of weinig sociale contacten doordat ouders geen geld hebben voor clubjes of verenigingen. In dit kader zijn er voor kinderen van de basisschool verlengde schooldagen gestart in een multifunctionele forumschool en bieden welzijnsorganisaties diverse activiteiten, inloopmiddagen en huiswerkclasses aan.

De wijk Kanaleneiland is zelfvoorzienend gekeken naar het grote aanbod van voorzieningen zoals parken, een groot winkelcentrum, een forumschool, een kinderboerderij, een bibliotheek, een ziekenhuis en verschillende sportparken. Kanaleneiland kent een gevarieerd aanbod aan activiteiten dat bijdraagt aan de integratie van verschillende groepen. Er zijn diverse organisaties van bewoners en de wijkwelzijnsorganisatie heeft een ruim aanbod op het gebied van educatie, ontmoeting, advisering en recreatie. Daarnaast zijn er diverse speeltuinen en kunnen kinderen op plantsoenen en playgrounds onder begeleiding deelnemen aan sport- en spelactiviteiten. Ook zijn er 2 jongerencentra in Kanaleneiland. Ondanks dit grote aanbod aan voorzieningen voor kinderen en jongeren, wordt door de beperkte personele capaciteit in relatie tot het grote kinderaantal een deel van de kinderen niet bereikt (Gemeente Utrecht, 2007).

3.3 Leidsche Rijn: Een Vinex wijk met een jonge leeftijdsopbouw

Ontstaansgeschiedenis

Om tegemoet te komen aan de grote vraag naar nieuwe woningen werden begin jaren negentig de uitbreidingsmogelijkheden van steden onderzocht. Uiteindelijk werden in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex) een aantal uitgangspunten vastgesteld voor de bouw van nieuwe woongebieden aan de randen van bestaande stadscentra om de verdere bevolkingsgroei van Nederland te accommoderen. Door verstedelijking te concentreren rond bestaande (middel)grote steden werden de open gebieden in Nederland beschermd. De regio Utrecht, een economisch sterke regio aan de rand van het Groene Hart, kwam daarbij extra in de belangstelling te staan. Utrecht bleek een aantrekkelijke vestigingslocatie te zijn voor zowel bedrijven als huishoudens maar kon de aanhoudende groei niet binnen de eigen stadsgrenzen accommoderen. Een andere belangrijke doelstelling van de Vinex was het beperken van het autogebruik tussen locaties van wonen, werken en voorzieningen. In plaats daarvan werd er ruimte geschept voor kortere afstanden tussen woon- en werkgebieden. Dit zou meer mogelijkheden tot fietsgebruik en openbaar vervoer met zich meebrengen en congestie rondom de steden beperken.

Op dit moment is Leidsche Rijn een compleet nieuwe wijk in het westen van Utrecht. Tot 2018 worden er 20.000 nieuwe woningen gebouwd voor ongeveer 80.000 mensen. Hiermee is Leidsche Rijn de grootste nieuwbouwlocatie van Nederland. Toen de eerste plannen voor de wijk ontstonden besloot de gemeente Utrecht om het gehele gebied niet in een keer in te richten. De aannemers en projectontwikkelaars kunnen hierdoor bij elk deel dat ze inrichten de nieuwste ontwikkelingen op bouw- en infragebied toepassen (Gemeente Utrecht, 2010). Doordat de bestaande elementen zoals bomenrijen, boerderijen en waterlopen moeten blijven bestaan, krijgt elke wijk zijn eigen sfeer en identiteit. Leidsche Rijn kent daardoor een zeer afwisselende bouwstijl met per buurt karakteristieke eigenschappen. De komende jaren ligt het hoogtepunt qua woningbouwproductie in Vleuterweide, Terwijde en Het Zand.

Fysieke buurtkenmerken

De wijk Leidsche Rijn biedt op het moment ruimte aan bijna 16.000 woningen, variërend van vrije en sociale huurwoningen, koopwoningen en vrije kavels (zie tabel 3.1). Het groene en speelse karakter van de wijk trekt voornamelijk huishoudens met kinderen. Zij verlaten de drukte van de stad omdat daar weinig ruimte is voor hun opgroeiende kinderen. Ook zijn ze op zoek naar een betaalbaar huis met eigen tuin. Het aandeel eengezinswoningen in Leidsche Rijn (71 procent van de totale woningvoorraad) is een stuk hoger dan gemiddeld in Utrecht (46 procent) terwijl het aandeel flats (28 procent) een stuk lager is dan het stedelijk gemiddelde (39 procent). Ook de verhouding tussen koopwoningen en huurwoningen verschilt van de gemiddelde verdeling over de stad: in de wijk staan meer koopwoningen en minder huurwoningen (zie tabel 3.1). Het is de bedoeling dat deze verhouding in Leidsche Rijn aan het einde van de bouwperiode een stuk dichterbij het stedelijk gemiddelde komt te liggen. Met deze verhouding zullen ook huishoudens met een lager inkomen een woning gaan zoeken in Leidsche Rijn. De relatief duurdere koopwoningen trekken vooral huishoudens aan die een andere koopwoning in Utrecht achterlaten. Deze huishoudens bestaan vaak uit gezinnen met ouders van 35 jaar of ouder (Gemeente Utrecht, 2009).

Nu de bouw van Leidsche Rijn de laatste fase is ingegaan verschuift het accent steeds meer naar de kwalitatieve inrichting van het gebied. De afgelopen jaren zijn door bewoners diverse aanvragen ingediend voor extra groenruimte en voorzieningen in de wijk. Het betreft zowel openbare voorzieningen voor ontmoeting en ontspanning als commerciële voorzieningen zoals een supermarkt. Ook willen bewoners een oplossing voor de parkeerproblemen in de wijk. Zowel wat betreft de parkeergelegenheid als de

verkeersveiligheid in de buurt heeft er in Leidsche Rijn echter een lichte verbetering in de afgelopen twee jaar plaatsgevonden (Gemeente Utrecht, 2010).

In de nieuwbouw van Leidsche Rijn begint langzaam iets van een lokale middenstand te ontstaan. In 2002 kwamen de eerste noodsupermarkten die later een vaste stek kregen. Hetzelfde geldt voor andere winkels en voorzieningen zoals apothekers en kinderopvang. Het commerciële centrum is als een van de laatste projecten in de afrondingsfase (Gemeente Utrecht, 2009). Vleuten-De Meern, een aangrenzend deel van Leidsche Rijn, kent wel een uitgebreide middenstand. In de dorpen rondom Leidsche Rijn zijn veel voorzieningen met een ontmoetingsfunctie in de loop van de tijd ontstaan vaak op initiatief van het maatschappelijk middenveld als er behoefte aan was. In de nieuwbouw van Leidsche Rijn is de gehele sociale infrastructuur in principe van tevoren gepland. In de nieuwbouw zijn de sociale voorzieningen in handen van maatschappelijke organisaties. Naast een fysieke infrastructuur wordt er in Leidsche Rijn een sociale infrastructuur opgebouwd. Anders dan de fysieke infrastructuur valt de sociale infrastructuur niet zomaar te plannen en te bouwen.

Grootste groenader door de wijk Leidsche Rijn is Het Leidsche Rijn Park, een 300 ha groot groengebied, qua grootte vergelijkbaar met de binnenstad van Utrecht. Het park wordt in fases aangelegd en is momenteel nog niet helemaal klaar. Met de realisatie van dit park komen er plekken voor recreatie, sport horeca en ontmoeting vrij in Leidsche Rijn. Daarnaast biedt het park ruimte voor archeologisch waardevolle elementen in het gebied, zoals de herestelde Vikingrijn en het Castellum Hoge Woerd. Natuur en recreatie gaan hier hand in hand en bieden ook mogelijkheden voor bezoekers buiten Leidsche Rijn. De diverse delen in het park worden verbonden door Het Lint, een brede recreatiestroom (wandelen- fiets- en ruiterspaden) van 8 km lang rond het hele Leidsche Rijn Park. Alle parkdelen zijn vanuit de wijk via Het Lint te bereiken. Aan de randen van het park is ruimte voor bijzondere woningbouw in de vorm van vrije kavels (Gemeente Utrecht, 2009).

Naarmate Leidsche Rijn meer vorm krijgt, ontstaan ook de eerste fysieke problemen in de wijk. Over het algemeen oordelen bewoners positief over hun wijk. Met het rapportcijfer 6,8 scoort het buurtoordeel in Leidsche Rijn iets lager dan het gemiddelde van 7,1 in Utrecht. Dit cijfer is in de afgelopen jaren gedaald. Leidsche Rijn heeft zich in de afgelopen twee jaar duidelijk minder gunstig ontwikkeld dan gemiddeld in Utrecht. Op 11 van de 20 vergeleken punten uit de jaarlijkse wijkenmonitor blijft Leidsche Rijn qua ontwikkeling achter bij de gemiddelde ontwikkeling in Utrecht. Buurtbewoners zijn vooral meer overlast gaan ervaren in Leidsche Rijn. Daarnaast zijn bewoners minder positief over het aanbod van winkelvoorzieningen, de tevredenheid met sportvoorzieningen, de beschikbare groene ruimte en de bereikbaarheid (Utrecht, 2009). De verkeerssituatie is voor bijna de helft van de wijkbewoners een belangrijk probleem, al is dit aandeel wel gedaald sinds 2006. Eén op de vijf bewoners ervaart de vervuiling van de openbare ruimte als een belangrijk probleem. Veel bewoners ervaren de schone en rustige buurt als een pluspunt van de wijk. Onder de stadsbewoners geldt dit voor 33 procent. Het aandeel bewoners dat zich wel eens onveilig voelt in de buurt is in Leidsche Rijn in de afgelopen twee jaar duidelijk gestegen: van 16 procent in 2006 naar 25 procent in 2008 (Utrecht, 2009). Ook woninginbraak komt vaker voor dan twee jaar terug. Desondanks scoort Leidsche Rijn op alle genoemde aspecten van veiligheid beter dan het stadsgemiddelde. Het aandeel inwoners (13 procent) dat overlast als een belangrijk buurtprobleem ziet is bijna verdubbeld maar ligt onder het stedelijk gemiddelde (17 procent). Overlast ervaren bewoners vooral vanuit groepen hangjongeren in de buurt.

Demografische buurtkenmerken

De wijk Leidsche Rijn is met 24.034 inwoners momenteel nog de op één na kleinste wijk van de stad. De verwachting is echter dat de wijk in 2020 de grootste wijk van Utrecht zal zijn. Het inwoneraantal zal dan meer dan verdubbelen. Leidsche Rijn beschikt over de jongste bewonerssamenstelling van Utrecht. Door met name de stadsuitbreidingen is de verwachting dat de stad Utrecht verder zal verjongen in de komende jaren. Door nieuwbouw zullen meer kinderen in de stad wonen en vooral kinderrijke gezinnen komen naar Utrecht. Zij gaan wonen in de relatief ruime eengezinswoningen in nieuwbouwwijken, zoals Vleuten- De Meern en Leidsche Rijn. Op het moment wonen er ongeveer 10.000 huishoudens in Leidsche Rijn, waarvan bijna 40 procent bestaat uit huishoudens met kinderen. Stedelijk ligt het percentage huishoudens met kinderen op 19 procent. Daarentegen wonen er in verhouding betrekkelijk weinig alleenstaanden in Leidsche Rijn (28 procent tegenover 53 procent stedelijk) (zie ook tabel 3.2). Naast een ruim aanbod van eengezinswoningen zijn er de laatste jaren ook appartementencomplexen gebouwd voor kleine of eenpersoonshuishoudens.

Ruim een kwart van de geboortes in de stad Utrecht komt voor rekening van de inwoners van Leidsche Rijn en Vleuten- De Meern. De bevolkingsopbouw in Leidsche Rijn verschilt sterk van het stedelijk gemiddelde. Het

aandeel 0 tot en met 17 jarigen is een stuk hoger dan gemiddeld en het aandeel 55-plussers is een stuk lager. Ook in Leidsche Rijn is maar liefst een derde van alle bewoners onder de 18 jaar. Door de sterke groei van het aantal kinderen, neemt de vraag naar voorzieningen voor deze groep evenals toe (kinderopvang, scholen, speeltuinen, jeugdhonken en sportvoorzieningen). Het aandeel jongeren is op dit moment nog redelijk stabiel maar zal in de komende jaren stijgen als de kleine kinderen van nu richting de middelbare school gaan.

Voor Leidsche Rijn is het belangrijk om te weten van waar de gezinnen afkomstig zijn. Uit gemeentelijke cijfers blijkt dat iets minder dan de helft (49 procent) van de mensen die zich in Leidsche Rijn vestigden al woonde in Utrecht (Gemeente Utrecht, 2007). Van deze groep is ruim een kwart verhuisd binnen de wijk. De andere helft van de vestigers in Leidsche Rijn komt van buiten Utrecht vooral uit regiogemeenten Nieuwegein, Maarssen, Woerden en De Bilt (Gemeente Utrecht, 2009). Leidsche Rijn typeert zich als een 'voortgangswijk'. Veel sociale stijgers uit Utrecht en omgeving stromen door naar deze nieuwe wijk. Zowel het aandeel werkzoekenden als het aandeel huishoudens met een bijstandsuitkering ligt in de wijk Leidsche Rijn lager dan het stedelijk gemiddelde. Door als starter op de woningmarkt een huis in Leidsche Rijn te kopen, hopen velen wooncarrière te maken. Daaronder bevinden zich steeds vaker ook niet-westerse allochtonen uit buurtdelen van bijvoorbeeld Kanaleneiland of Overvecht. Het aandeel Marokkanen en Turken is in de laatste 2 jaar licht gestegen. Leidsche Rijn is daarmee ook voor allochtonen een 'voortgangswijk'. Qua bevolkingssamenstelling zijn geen grote verschillen tussen Leidsche Rijn en het stedelijk gemiddelde: ongeveer 66 procent van de bewoners in Leidsche Rijn is autochtoon tegenover 68 procent stedelijk. Er wonen wel gemiddeld twee keer zo veel Surinamers en Antillianen in Leidsche Rijn (6 procent) als in de stad Utrecht (3 procent) (Gemeente Utrecht, 2009).

Over de kinderen en jongeren in Leidsche Rijn

In Leidsche Rijn is het aandeel inwoners dat tevreden is met de jongerenvoorzieningen in de afgelopen drie jaar flink gedaald terwijl op stadsniveau juist een stijgende lijn te zien is (Gemeente Utrecht, 2010). Het aanbod van jongerenvoorzieningen in Leidsche Rijn is niet alleen matig volgens bewoners, ook vinden ze weinig tot geen aansluiting bij de groep jongeren in de wijk. Vrijwel alle leeftijden geven aan behoefte te hebben aan meer activiteiten in de wijk, een plek om samen te komen en meer winkel- en horecavoorzieningen. Aan speelplekken voor kleine kinderen ontbreekt het in Leidsche Rijn niet. Het gebrek aan activiteiten voor de jeugd leidde in 2005 al tot problemen met de jongeren uit Leidsche Rijn. Ze intimideerden voorbijgangers en zetten autokraken. Uit verveling gingen steeds meer jongeren rondhangen bij het lokale winkelcentrum (Gemeente Utrecht, 2010).

De problemen omtrent jongeren in Leidsche Rijn zouden een direct gevolg zijn van fouten bij de planning. De planners dachten dat er vooral jonge gezinnen zouden gaan wonen in Leidsche Rijn. Toen bleek dat er ook pubers in de wijk kwamen, bouwde de gemeente Utrecht een jeugdhonk. In dit houten noodhonk aan de rand van de wijk kunnen jongeren internetten, een potje pool spelen of de begeleiders vragen stellen over werk en studie. Het jeugdhonk is in handen van Doenja Dienstverlening (Belt en Mbarki, 2008). Voor de jeugd in Leidsche Rijn is dit de enige jongerenvoorziening in de wijk. Omwonenden hebben bezwaar aangetekend tegen de plaats van de nieuwe jeugdcentra.

In totaal bereiken de jongerenwerkers van Leidsche Rijn maar een klein deel van alle jeugd: uit onderzoekscijfers blijkt een groot deel van de jongeren niet op de hoogte te zijn van activiteiten (Belt en Mbarki, 2008). Een grote groep jongeren leeft in anonimiteit en maakt geen gebruik van het aanbod aan jongerenactiviteiten in de wijk. Het huidige aanbod wordt vooral afgestemd op een minderheid van overlast veroorzakende jongeren. Een meerderheid van de jongeren in Leidsche Rijn voelt zich niet aangetrokken tot deze activiteiten. Onder de vlag van U-shake, de stedelijke jongerendenktank, is in 2008 in opdracht van wijkwelzijnsorganisatie Doenja Dienstverlening en gemeente een kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar de beleving van jongeren in Leidsche Rijn. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat jongeren in Leidsche Rijn best tevreden zijn over hun eigen wijk maar desondanks ook wel wat dingen missen. Een plek om bij elkaar te komen is erg belangrijk. Bij voorkeur wordt er aan een plek ook een activiteit gekoppeld. Een poolcentrum of een jongerencafé is een veelgehoorde wens (Belt en Mbarki, 2008). Meiden geven aan behoefte te hebben aan culturele activiteiten. De sportfaciliteiten in Leidsche Rijn worden door de jongeren erg gewaardeerd. Zowel jongens als meisjes maken hier veelvuldig gebruik van. Dit komt ook tot uiting in de wachtlijsten die enkele sportverenigingen hebben in Leidsche Rijn.

3.4 Vrijtijds cijfers kinderen en jongeren in Utrecht

Uit de jeugdmonitor 2006-2007 blijkt gemiddeld 64 procent van de Utrechtse jongeren lid te zijn van een sportvereniging of sportschool (Gemeente Utrecht, 2008). Daarnaast zijn er ook nog jongeren die buiten verenigingsverband sporten. 82 procent van de brugklassers sport minimaal twee keer per week een uur of langer. Dit percentage neemt met het ouder worden wat af. 75 procent van de derdeklassers sport twee maal per week een uur of langer. De sportdeelname blijkt laag bij VMBO-leerlingen en daarbinnen vooral bij meisjes. Niet alleen sportverenigingen genieten de belangstelling van jongeren ook andere verenigingen, zoals een muziekschool, hobbyclub of scoutingvereniging binden jongeren. Iets meer dan 20 procent van de brugklassers en de derde klassers is lid van een culturele vereniging. Hoewel niet zo populair als de sportverenigingen voorzien ook deze organisaties duidelijk in een behoefte. Buurthuizen worden regelmatig gebruikt door vooral niet westerse allochtone jongeren (circa 20 procent) en jongeren die het VMBO bezoeken (ongeveer 30 procent).

3.5 Afsluitend

Een korte analyse van beide onderzoekswijken leert ons dat de twee wijken op een aantal aspecten van elkaar verschillen. Er doen zich verschillen voor in omvang, in bewonerssamenstelling, het aantal eengezinswoningen, in de verhouding huur en koop en in de fysieke afstand ten opzichte van het stadscentrum van Utrecht. Daarnaast oordelen bewoners uit Leidsche Rijn veel positiever over de leefbaarheid en veiligheid in hun wijk dan bewoners uit Kanaleneiland. Echter, de laatste jaren begint het omgekeerde zich te voltrekken tussen de twee wijken: waar de wijkgerichte aanpak in Kanaleneiland zijn vruchten begint af te werpen, stijgen de cijfers omtrent jongerenoverlast in Leidsche Rijn.

4. Onderzoeksmethoden

4.1 Inleiding

In deze masterthesis staan kinderen in de leeftijd van 10 tot 12 jaar en jongeren in de leeftijd 13 tot 16 jaar uit de Utrechtse wijken Leidsche Rijn en Kanaleneiland centraal. Twee wijken met een jonge bevolkingsamenstelling, maar met andere sociaaleconomische en etnische bewonerskenmerken. Voor dit onderzoek zijn eigenhandig de gegevens van ruim 220 kinderen en jongeren ($N = 220$) verzameld. In dit hoofdstuk wordt de operationalisatie van het onderzoek besproken. Als eerste zal een theoretisch deel volgen over onderzoek met kinderen. In de daaropvolgende paragrafen zal puntsgewijs worden ingegaan op de manieren van dataverzameling, de werving van scholen en de gebruikte analytische methodes binnen de statistiek.

4.2 Jeugdonderzoek: enkele praktische bezwaren

Een paar praktische bezwaren maken onderzoek met kinderen en jongeren soms uiterst lastig. Kinderen zijn ten eerste gebonden aan strikte schooltijden: de buitenschoolse vrije tijd die overblijft wordt daarentegen in grote mate gedirigeerd door het ouderlijk gezag (Karsten e.a., 2000). Daardoor vallen kinderen en jongeren meestal alleen te bereiken via ouders of de school. Dit is overigens vooral het geval bij de middenklasse-achterbankgeneratie, de groep met een minder breed activiteitenpatroon komt naar verwachting meer buiten en is voor de onderzoeker eerder zichtbaar in het straatbeeld. Echter, omdat de meeste aandacht uitgaat naar jongeren die overlast veroorzaken in de buitenruimte, is nauwelijks iets bekend over het gebruik van de openbare ruimte door 'gewone jongeren' (Karsten e.a., 2001). Door dit onderzoek op scholen te organiseren, is ervoor gekozen om zoveel mogelijk verschillende kinderen in het onderzoek te betrekken, zowel 'binnenkinderen' als 'buitenkinderen'.

Echter, onderzoek met kinderen vergt een andere aanpak dan gebruikelijk is bij volwassenen. In onderzoek met kinderen stelt een aantal ethische problemen zich buitengewoon scherp omdat tussen volwassenen en kinderen een ongelijke machtsverhouding bestaat (Thomas en O'Kane, 2003). Het machtsverschil tussen volwassenen en kinderen is de belangrijkste ethische uitdaging in onderzoek met kinderen. Dit machtsverschil is onmogelijk helemaal weg te werken. Het komt erop aan om aan de eventueel zwakke positie van kinderen in het onderzoek juist extra aandacht te schenken, en om kinderen als gelijkwaardig aan volwassenen te beschouwen (Thomas en O'Kane, 2003). Verder is voorzichtigheid geboden met het behandelen van vertrouwde en persoonlijke gegevens van kinderen en jongeren.

Enkele van de volgende praktische bezwaren hebben bij de uitvoering van het onderzoek meegewogen:

- De vertrouwelijkheid van de gegevens werd gewaarborgd: dit werd tijdens het onderzoek ook uitgelegd aan de kinderen.
- Om de privacy van de kinderen te beschermen is de enquête anoniem ingevuld.
- De kinderen werden vooraf geïnformeerd over de bedoeling, de thematiek en het verloop van het onderzoek.
- Kinderen hadden het recht om niet mee te doen en konden dit eenvoudig aangeven op de vragenlijst die zij in de klas invulden.
- Er werd veel zorg besteed aan de formulering van de onderzoeksvragen en 'stellingen' zodat de bevraging voor kinderen begrijpelijk zou zijn.
- Ook de onderzoeksmethodes zelf werden opgezet en ontwikkeld met respect voor de capaciteiten en interesses van kinderen. Zo werden tijdens de focusgroep tekeningen gemaakt.
- Door het gebruik van focusgroepen en een speelse benadering was de onderzoekssituatie zo min mogelijk overdonderend voor de kinderen en werden ongelijkheden tussen de volwassen onderzoeker en kinderen zoveel mogelijk vermeden.

Afdelingsleiders en groepsleerkrachten gaven als 'gatekeepers' toestemming voor het uitvoeren van het onderzoek en kregen uitleg vooraf en informatie achteraf over het onderzoek. Voor de bijeenkomst met de focusgroep werd contact gezocht met een zondagsschool. Regelmatig krijgen deze kinderen bezoek van een professional uit het beroepsveld. Tijdens de bijeenkomst hebben kinderen zelf mogen nadenken over de inrichting van hun woonwijk. De informele en open sfeer tijdens en na de gesprekken leverden waardevolle informatie op.

4.3 Dataverzameling kwantitatief: De scholierenenquête

4.3.1 Kwantitatieve methode

Kwantitatief onderzoek is een grondvorm waarbij in de regel gegevens worden verzameld over een groot aantal kenmerken die betrekking hebben op meningen, motieven, attitudes, persoons- en achtergrondkenmerken (Baarda en de Goede, 2006). Voor het verzamelen van gegevens worden veelal enquêtes gebruikt. Enquêtes kunnen goed gebruikt worden voor het benaderen van causale verklaringen in sociaalgeografisch wetenschappelijk onderzoek naar het ruimtelijk gedrag van mensen. Om te komen tot uitspraken over empirische samenhang tussen de vrijetijdsbesteding van jonge mensen en buurtbetrokkenheid aan de ene kant en sociale contacten en buurtbetrokkenheid aan de andere kant is gebruik gemaakt van een scholierenenquête⁶. Een representatieve steekproef voor deze scriptie werd select verkregen door scholen in Utrecht direct aan te schrijven. In Engelse termen staat deze methode ook wel bekend als 'convenience sampling'. Bij 'convenience sampling' wordt de steekproef doelgericht getrokken uit een populatie die binnen het bereik van de onderzoeker ligt (Baarda en de Goede, 2006).

4.3.2. De scholierenenquête

Aan de kinderen en jongeren werd gevraagd een vragenlijst in te vullen van ruim 40 vragen. Gemiddelde tijdsduur voor het invullen van de enquête betrof 15 tot 20 minuten. De vragen hadden onder meer betrekking op leeftijd, etniciteit, school, buitenspelen, sport, voorzieningen, winkels, sociale contacten en buurtbetrokkenheid. Bij de vragen over voorzieningengebruik en sociale contacten werd steeds in een volgende vraag geïnformeerd naar de locatie van de activiteit. Om te achterhalen voor welke zaken de wijk wel een essentiële rol vervult in het leven van kinderen en jongeren kon gekozen worden uit verschillende schaalniveaus ('in de eigen buurt', 'in andere buurten van de stad', 'in het centrum van de stad', buiten de stad').

4.3.3 De werving van scholen en tijdsplanning

Zonder de hulp van de scholen had dit onderzoek waarschijnlijk niet kunnen plaatsvinden. Scholen bleken een goede toegang te zijn tot de twee onderzoeksgroepen. De keuze voor Kanaleneiland en Leidsche Rijn is gemaakt op basis van verschillen en overeenkomsten tussen de twee wijken. Omdat het twee wijken betreft met een relatief jonge bewonerssamenstelling en een gemengde etnische samenstelling kunnen er uitspraken gedaan worden over een zeer brede groep kinderen en jongeren. Daarnaast ontstond de intentie wijken te kiezen waar kinderen en jongeren dikwijls punten van discussie zijn.

Doel was om in iedere wijk twee basisscholen en twee middelbare scholen binnen te halen. De medewerking van de scholen was echter vaak afhankelijk van het wel of niet beschikbaar zijn van vrije momenten in het jaar. Het merendeel van de basisscholen gaf pas goedkeuring nadat de Cito-toetsen achter de rug waren. Voor het afnemen van de enquêtes bleek de tijdsruimte in de maanden maart, april en mei het meest gunstig te zijn. Met betrekking tot de vragen omtrent het buitenspelen dient rekening gehouden te worden met de zeer wisselvallige weersomstandigheden in het voorjaar.

Al met al was het een uitdagende klus om scholen te overtuigen van deelname. In de beginfase werden alle basisscholen en scholen voor het voortgezet onderwijs in de wijken Kanaleneiland, Overvecht en Leidsche Rijn aangeschreven. In een tweede fase, enkele weken later, werd telefonisch of via de mail contact gelegd met de scholen om te informeren of ze welwillend stonden tegenover eventuele deelname. Een grote groep scholen in Overvecht liet weten overstelpt te worden door aanvragen en zag af van verdere deelname. In Kanaleneiland en Leidsche Rijn bleek het vervolgens in de laatste fase zeer effectief te zijn om direct 'aan te kloppen' bij de scholen. Deze laatste methode heeft de meeste reacties bij scholen opgeleverd.

Halverwege maart is gestart met het enquêteren van twee basisscholen in Kanaleneiland⁷. Vervolgens zijn begin april de enquêtes afgenomen op de basisscholen in Leidsche Rijn⁸. De groep jeugdigen in de categorie 14-16 jaar uit Kanaleneiland heeft medio april aan het onderzoek deelgenomen. Deze jongeren konden wegens bezwaren van het Globe College niet op school worden geënquêteerd. Scholieren van deze school

⁶ Met als titel: 'Kinderen en jongeren in wijken'. Tot de groep scholieren behoren zowel de groep 8- scholieren als de scholieren van de 2e en 3 klassen voortgezet onderwijs. Een voorbeeld van deze enquête is opgenomen in de bijlage.

⁷ Groep 7/8 en groep 8 van OBS De Panda en De Da Costa School.

⁸ Groep 8 en groep 7/8 van OBS Waterrijk en Montessorischool De Arcade.

werden echter benaderd via Ladyfit en welzijnsorganisatie Doenja. Net zoals het Globe College is Ladyfit gelegen in het multifunctionele wijkgebouw Nieuw Welgelegen, een groot deel van de meiden neemt hier na schooltijd deel aan sportlessen. Er bestaat in die zin een directe relatie tussen school en sport. Jongeren die niet aan sport doen zijn benaderd via de buurthuizen in Kanaleneiland. Het merendeel van de jongeren bij Doenja Dienstverlening is geënquêteerd tijdens inloopavonden en tiernmiddagen. Voorwaarde was dat de jongeren in Kanaleneiland naar het Voortgezet Onderwijs gaan⁹. Ten slotte is de enquête begin mei ingevuld door scholieren van het Via Nova College in Leidsche Rijn. Halverwege mei zijn deze laatste enquêtes binnengekomen.

4.3.4 Respons en representativiteit

Uiteindelijk zijn in iedere wijk twee basisscholen gevonden met een of meerdere groepen 7 en 8 en een middelbare VMBO-school met 2 klassen derdejaars VMBO-leerlingen¹⁰. Het merendeel van de enquêtes is klassikaal ingevuld en een enkele school gaf de enquête als huiswerk op. Scholieren met een Havo- of VWO-niveau zijn later uit de onderzoeksgroep gehaald¹¹. Er kunnen op basis van dit onderzoek dus geen uitspraken gedaan worden over scholieren met een hoger schoolniveau.

Tabel 4.1: Respons (100%) enquêtelijsten naar onderzoekswijk en onderwijsniveau, 2010.

	Basisschool		VMBO		Totaal	
	abs.	(%)	abs.	(%)	abs.	(%)
Kanaleneiland	76	59	39	40	115	52
Leidsche Rijn	54	41	51	60	105	48
<i>Totaal (N=)</i>	130	100	90	100	220	100

Bron: Scholierenenquête, 2010.

Mede door de samenwerking met scholen kon een relatief grote groep kinderen en jongeren ($N = 220$) worden bereikt en bleef de non-respons laag. Afgezien van enkele zieke of afwezige scholieren, bleken alle scholieren van een klas bereid mee te werken aan de enquête. De totale respons komt hiermee net onder de 100 procent te liggen. De totale onderzoekspopulatie in tabel 4.1 wordt opgedeeld in 130 basisschoolleerlingen en 90 VMBO-leerlingen. Hiervan is de groep basisschoolleerlingen in Kanaleneiland met 59 procent licht oververtegenwoordigd. De klassen in Kanaleneiland waren gemiddeld genomen dan ook iets groter dan in Leidsche Rijn. Voor de groep VMBO-leerlingen geldt dat de groep uit Leidsche Rijn met 60 procent licht is oververtegenwoordigd in de totale populatie.

Van een representatieve steekproef spreken we wanneer de mensen in de steekproef dezelfde kenmerken bezitten als de gehele populatie, zoals dezelfde leeftijdsopbouw, dezelfde verhouding meisje/jongen en dezelfde verdeling naar schoolniveau (Baarda en De Goede, 2006). In Leidsche Rijn valt lichtelijk een tendens op te merken van witte en zwarte scholen simpelweg omdat de kinderen van verschillende typen huiseigenaren op verschillende scholen in de wijk naar school gaan. De eerste groep, die van de huurwoningen, gaat naar de ene school, en de andere groep, de kopers, naar de andere. Zo bestond de onderzoeksgroep na een eerste enquêteronde op een Montessorischool in Leidsche Rijn uit vrijwel alleen 'witte kinderen'. Om te voorkomen dat een autochtone groep kinderen oververtegenwoordigd raakte in de onderzoekspopulatie is in een later stadium een gemengde basisschool aan het onderzoek toegevoegd.

Echter is de verhouding tussen allochtone en autochtone kinderen niet helemaal representatief voor de wijk Leidsche Rijn. Zoals in tabel 4.2 valt af te lezen zijn de meeste kinderen en jongeren uit de respondentengroep in Leidsche Rijn van niet-westerse allochtone afkomst (69 procent). Daartegenover is 25 procent van de kinderen autochtoon en 6 procent is van overig-westerse afkomst. Deze verhoudingen komen niet helemaal overeen met de gemeentelijke bevolkingscijfers voor de wijk Leidsche Rijn (Gemeente Utrecht, 2010). Zo blijkt uit gemeentelijke cijfers 48 procent van de jongeren in de leeftijd tussen de 12 en 17 jaar uit Leidsche Rijn een autochtone achtergrond te hebben. In sommige wijkdelen van Leidsche Rijn ligt dit percentage zelfs rond de

⁹ Het vernieuwde Globe College geeft per september 2009 huisvesting aan alle gefuseerde VMBO-scholen in Kanaleneiland.

¹⁰ De deelnemende basisscholen zijn te weten: 'Montessorischool de Arcade', 'OBS Waterrijk' en het 'Via Nova College' in Leidsche Rijn. In Kanaleneiland: 'Da Costa school' en 'OBS de Panda'.

¹¹ Van de groep Kanaleneiland gingen maar drie jongeren naar Havo/VWO.

60 procent. De respons in Kanaleneiland staat meer in verhouding tot de bevolkingssamenstelling in de wijk: van de niet-westerse allochtone jeugd in Kanaleneiland is de groep Marokkaanse kinderen en jongeren het grootst in de onderzoekspopulatie gevolgd door de overige niet-westerse¹² en Turkse leeftijdsgenoten. Uit gemeentelijke basisadministratiecijfers uit 2010 blijkt 61 procent van de 12 tot 17 jarigen in Kanaleneiland een Marokkaanse achtergrond te hebben. Gevolgd door 23 procent Turkse en 7 procent overige niet-westerse kinderen en jongeren. Het percentage autochtone kinderen is met 3 procent laag in Kanaleneiland. Ook in de respondentengroep heeft slechts 7 procent van de kinderen en jongeren een autochtone achtergrond. Zoals te zien is in tabel 4.2 komen de percentages uit de onderzoekspopulatie in grote lijnen overeen met de werkelijke situatie. Dat gezegd vormt scholen in Kanaleneiland voor dit onderzoek een betere afspiegeling van de wijk dan scholen uit Leidsche Rijn. Waarschijnlijk wordt deze groep enigszins scheef getrokken door de veelal allochtone VMBO-leerlingen van het Via Nova College. Er bestaat een kans dat scholieren van deze school buiten Leidsche Rijn wonen, waaronder Kanaleneiland, en voor deze school hebben gekozen vanwege een specifieke les- en leer methode.

Tabel 4.2: Overzicht onderzoeksgegevens, Kanaleneiland en Leidsche Rijn, 2010.

	Kanaleneiland		Leidsche Rijn		Totaal	
	abs.	(%)	abs.	(%)	abs.	(%)
Jongen	49	43	58	55	107	49
Meisje	66	57	47	45	113	51
		100		100		100
<i>Leeftijd</i>						
< 12 jaar	35	30	39	37	74	34
12- 14 jaar	62	53	51	49	113	51
>14 jaar	18	16	15	14	33	15
		100		100		100
<i>Schoolniveau</i>						
Basisschool	76	66	54	51	130	60
Voortgezet onderwijs VMBO	39	34	51	49	90	40
		100		100		100
<i>Etniciteit</i>						
Autochtoon	8	7	26	25	34	16
Turks	15	13	23	22	28	17
Marokkaans	68	59	26	25	94	43
Surinaams/Antilliaans	3	3	15	14	18	8
Overig niet-westers	20	17	9	9	29	13
Overig westers	1	1	6	6	7	3
		100		100		100
<i>Gezinssituatie</i>						
Twee-oudergezin	97	84	83	79	180	82
Een-oudergezin, alleen moeder	18	16	18	17	36	16
Een-oudergezin, alleen vader	0	0	1	1	1	1
Anders	0	0	3	3	3	1
		100		100		100
Totaal (N)=	115	52	105	48	220	100

Bron: Scholierenenquête, 2010.

De verdeling naar sekse is gelijk verdeeld in de tabel. Bij de leeftijdsgroepen is de groep 12 tot 14-jarigen enigszins oververtegenwoordigd. Dit wordt deels veroorzaakt door de selectie van scholen. Basisscholen bleken eerder bereid mee te helpen aan het onderzoek dan middelbare scholen. Daarnaast doen alleen

¹² Bij de niet-westerse Utrechters is er de laatste jaren vooral groei van het aandeel overig niet-westers (Gemeente Utrecht, 2009).

scholieren met een VMBO-opleiding mee aan het onderzoek. Dit loopt enigszins in lijn met de werkelijke situatie in opleidingsniveau: in Kanaleneiland volgt maar liefst 90 procent van de middelbare scholieren een VMBO-opleiding (Gemeente Utrecht, 2009).

Vanaf dit punt zal er gewerkt worden met de variabele etniciteit om de herkomst van een kind te bepalen. Volgens de huidige definitie is een allochtoon iemand waarvan minimaal één van de ouders in het buitenland is geboren (CBS, 2006)¹³. Voor de variabele geboorteland worden niet de oorspronkelijke antwoorden uit het databestand gebruikt maar vindt er een hercodering plaats door verdere categorisering naar de variabele etniciteit. Aan de kinderen en jongeren in de enquête is gevraagd naar het geboorteland van hun vader en moeder.

4.4 Methodes en analyses

In de komende hoofdstukken wordt gebruik gemaakt van een aantal statistische toetsen. Regressieanalyses worden gebruikt om verbanden tussen verschillende kenmerken te onderzoeken. Zo zal er in hoofdstuk 5 en 6 gebruik worden gemaakt van multiële regressie analyse en wordt er in hoofdstuk 7 getoetst met een multiële lineaire regressie analyse. Op basis van de bestaande literatuur uit het theoretisch kader worden er uitspraken gedaan over de richting van het verband. Een regressie analyse heeft ten opzichte van samenhangmethodes het voordeel dat er voor meerdere onafhankelijke variabelen kan worden gecontroleerd (Baarda en de Goede, 2000).

In hoofdstuk 5 willen we voor een aantal voorzieningen bijvoorbeeld weten of er op grond van een of meerdere onafhankelijke variabelen gebruik wordt gemaakt van deze wijkvoorziening in of buiten de eigen woonwijk van kinderen. Om dit aan te tonen voldoet een enkelvoudige regressie doorgaans niet omdat een afhankelijke variabele (Y) als voorzieningengebruik vaak beïnvloed wordt door meerdere onafhankelijke variabelen (X_{123}) zoals leeftijd en sekse. Logistische regressie is een handige manier voor het beschrijven van de relatie tussen één of meerdere onafhankelijke variabelen en een binaire variabele. Deze wordt uitgedrukt als een waarschijnlijkheid met slechts twee mogelijke waarde. Bij logistische regressie is de te verklaren variabele binair met waarden 0 en 1. Net als bij lineaire regressie mogen de verklarende variabelen zowel categorisch in de vorm van dummy's als kwantitatief in de vorm van interval –of ratioschaal zijn (Baarda en de Goede, 2006). De categorische te verklaren variabele wordt dus omgezet naar een kwantitatieve variabele met waarde 0 voor het gebruik binnen de eigen wijk en 1 voor het gebruik van vrijetijdsvoorzieningen buiten de wijk. Hetzelfde wordt in hoofdstuk 6 gedaan voor het contact met vrienden, familieleden en buurtgenoten.

Met behulp van een multiële lineaire regressie worden net zoals bij logistische regressie verbanden gelegd tussen meerdere onafhankelijke variabelen en een afhankelijke variabele. Zo wordt in hoofdstuk 7 met behulp van een multiële lineaire regressie onderzocht in hoeverre persoonskenmerken, de woonwijk en voorzieningengebruik in verband staan met buurtbetrokkenheid. De analyse geeft aan hoe sterk een afhankelijke variabele zoals buurthuis of sportvereniging de binding van kinderen en jongeren met hun woonbuurt beïnvloedt. De multiële lineaire regressie analyse wordt stapsgewijs uitgevoerd. De significante onafhankelijke variabelen worden stuk voor stuk in het model geplaatst. Bij de stapsgewijze methode worden alleen variabelen opgenomen, die een statistisch significante rol spelen in de regressievergelijking (Baarda en de Goede, 2000).

4.5 Gesprek met focusgroep

Net zoals volwassenen hebben ook kinderen opvattingen over de buurt waarin ze wonen (Valentine, 2003). Voor deze thesis is tijdens een groepsgesprek gesproken met 10 kinderen in de leeftijd van 9 tot 13 jaar¹⁴. De kinderen konden op een blanco planningskaart invulling geven aan een nieuwbouwwijk. De kaarten, opgenomen in de bijlagen, geven interessante informatie over de wijze waarop kinderen hun eigen woonomgeving wensen in te richten. Om de betekenis van een buurt en de beleving van de woonomgeving goed in beeld te krijgen is de methode van kaarten maken, ook wel 'mental mapping' genoemd, een veelgebruikte toepassing in sociaalgeografisch onderzoek (De Pater en Van der Wusten, 1996). Door tijdens

¹³ Het Centraal Bureau voor de statistiek hanteert de volgende definitie: "Persoon die in Nederland woonachtig is en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Wie zelf in het buitenland is geboren, hoort tot de eerste generatie, wie in Nederland is geboren, hoort tot de tweede generatie"

¹⁴ Deze bijeenkomst vond plaats in het kader van beroepsvoorlichting op zondagsschool 'Petje af' in Kanaleneiland.

een groepsgesprek een kaart te maken worden de meningen van kinderen letterlijk op de kaart gezet. Het werkt visueel en kinderen kunnen kaarten van elkaar vergelijken.

Dit resulteerde in een reeks interessante verhalen over onder meer de perceptie van de buurt en de wens voor meer speelmogelijkheden. Daarnaast weten kinderen hun eigen buurt goed af te bakenen in termen als: 'Kanaleneiland-Noord of -Zuid', 'slechte buurt' of 'goede buurt', 'vervelende buurtbewoners' en 'leuke speelplekken'. Ook gevoelens met betrekking tot de jongerenoverlast in de wijk zijn gesprekspunten waar kinderen graag over willen meepraten. Kinderen hadden daarnaast een kritische mening over de woningvoorraad in Kanaleneiland. Een deel van de kinderen liet weten de huidige woning te klein te vinden voor het aantal gezinsleden in huis. De woningen werden naar hun idee ook slecht onderhouden door de woningbouwcorporatie of zoals zijzelf van mening waren: de gemeente. De nieuwbouwwoningen rondom de school vonden zij wel een positieve ontwikkeling voor Kanaleneiland. Voor later zagen zij zichzelf liever in een eengezinswoning wonen dan een flatwoning. Op de vraag of ze later in Kanaleneiland wilden blijven wonen werd gemengd gereageerd. Sommige kinderen gaven bijvoorbeeld de voorkeur aan een nieuwbouwwoning in Leidsche Rijn.

5. De vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren: Gebruik van voorzieningen

5.1 Inleiding

Deze eerste deelvraag van dit onderzoek gaat over het brede scala aan activiteiten die kinderen en jongeren ondernemen in de binnen- en buitenruimte als ze niet naar school gaan. Hoe brengen zij hun vrije tijd in de wijk door en van welke gecreëerde voorzieningen, waaronder speelplekken, voetbalkooien, sportclubs en uitgaansgelegenheden maken kinderen en jongeren dan zoal gebruik van? Doen zich grote verschillen voor in het gebruik van voorzieningen binnen en buiten de eigen wijk? En bovenal, vallen in het gebruik van voorzieningen grote verschillen te ontdekken tussen diverse groepen jeugd op basis van sekse, leeftijd, etniciteit en wijk?

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de volgende deelvraag:

In welke mate maken kinderen en jongeren gebruik van voorzieningen die zich specifiek in de eigen wijk bevinden en voor welke voorzieningen wijken ze uit naar andere delen van de stad? En in hoeverre vallen er verschillen op te merken in het gebruik van voorzieningen tussen kinderen/jongeren in Overvecht en kinderen/jongeren in Leidsche Rijn?

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de vrijetijdsbesteding onderzocht in welke mate kinderen en jongeren nog gebruik maken van voorzieningen in de eigen wijk en daarbuiten. Vier verschillende onderdelen uit de dagelijkse vrijetijdsbesteding van jonge mensen komen daarbij puntsgewijs aan bod: Het gebruik van de openbare ruimte en speelvoorzieningen (paragraaf 5.2), het gebruik van sportvoorzieningen (paragraaf 5.3), het gebruik van culturele en recreatieve activiteiten (paragraaf 5.4) en ten slotte de verplaatsingen richting het stadscentrum van Utrecht (paragraaf 5.5).

5.2 Het gebruik van speelvoorzieningen in of buiten de eigen wijk

Kinderen en jongeren brengen een belangrijk deel van hun vrije tijd door in de openbare ruimte. Buitenspelen en rondhangen op het plein, in de speeltuin en bij supermarkten zijn activiteiten die dagelijks door jonge mensen worden ondernomen. Niettemin wordt dit gebruik beperkt door de in hoofdstuk 2 beschreven veranderende sociaalruimtelijke context, zoals verkeersonveiligheid en sociale onveiligheid. Ouders laten hun kinderen steeds minder vertrouwd buiten op straat alleen spelen, omdat ook dikwijls sociale controle vanuit de buurt ontbreekt (Karsten, 2005; Holloway en Valentine, 2000b). De straat als speeldomein voor kinderen is minder vanzelfsprekend geworden. In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen kinderen die veel buiten op straat spelen en kinderen die onder het toezicht van hun ouders naar allerlei vrijetijdscubjes worden gebracht (Karsten e.a., 2001). Dit laatste deels ter compensatie voor een verminderd buiten spelen. De generatie die veel gebruikt maakt van vrijetijdsvoorzieningen wordt in de literatuur aangeduid als de middenklasse achterbankgeneratie.

De verschuiving van binnen naar buitenkinderen geldt niet voor alle groepen kinderen in de samenleving. Sociale klasse, sekse, leeftijd, etniciteit en de buurt vormen nog steeds determinanten die de frequentie, de omvang en de locatie van buitenspelactiviteiten bepalen (Karsten e.a., 2001). Naar verwachting spelen kinderen uit lagere milieus meer buiten. Binnen het gezin is er meestal geen geld voor dure clubs en sportverenigingen of ouders moeten op onregelmatige tijden werken. Van deze groep spelen of voetballen vooral jongens veel buiten op straat, hoewel de scheiding met meiden steeds meer begint te vervagen (Karsten e.a., 2001). Als allochtone meiden buiten beschouwing worden gelaten, gaan meiden tegenwoordig net zoveel op pad als jongens. Jongens daarentegen spelen daarbij wel meer in groepsverband en gaan bijvoorbeeld een potje voetbal spelen in een andere wijk. Voor meiden is het minder vanzelfsprekend om gebruik te maken van speelvoorzieningen in een andere wijk, zij spelen dicht bij huis of gaan richting een winkelcentrum (Matthews en Limb, 1999).

5.2.1 De frequentie buitenspelen of op straat 'rondhangen'

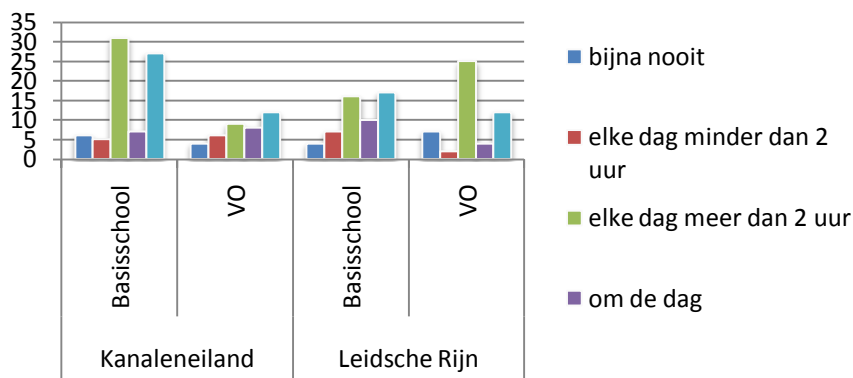
Ook tussen de twee wijken Leidsche Rijn en Kanaleneiland wordt een ander buitenspeelgedrag verwacht. Leidsche Rijn is vooral een jonge wijk met veel speeltuintjes voor kleine kinderen, groene buitenruimtes en langzaam rijdend verkeer in de woonwijken. Voor jongeren zijn er skatebanen, basketbalpleintjes en voetbalveldjes. Zoals blijkt uit hoofdstuk 3 liggen deze speelgelegenheden echter verder weg in de wijk, vaak

aan de randen van de woonwijk. Kinderen in suburbane gebieden maken naar verwachting op grotere schaal gebruik van speelvoorzieningen omdat speelplekken vaak alleen op wijkniveau voorhanden zijn (Karsten e.a., 2001). In Kanaleneiland liggen de speelvoorzieningen meer verspreid over de wijk en meer op het niveau van de buurt. Naar verwachting beïnvloedt dit de keuze van ouders om hun kinderen zonder begeleiding buiten te laten spelen. Zodoende zouden kinderen in een stadswijk meer bewegingsvrijheid hebben dan kinderen in een middenklasse buitenwijk. Op basis van de literatuur kan verwacht worden dat kinderen uit Kanaleneiland meer buiten spelen dan leeftijdsgenootjes uit Leidsche Rijn (Bleeker en Mulderij, 1993; Karsten, 2005). Ook voor de allochtone jongeren uit Kanaleneiland is de verwachting dat ze meer buiten komen en hun buurt tot speeldomein maken.

Tegen de verwachting in komen en spelen juist de jongeren uit Leidsche Rijn meer buiten. Maar liefst 54 procent van de jongeren op het voortgezet onderwijs in Leidsche Rijn geeft aan iedere dag buiten te spelen of op straat te zijn (zie figuur 5.1). Voor de VMBO-leerlingen in Kanaleneiland is dit percentage met 38 procent beduidend lager. Voor de scholieren van de basisschool is de situatie voor de twee wijken juist omgedraaid: In Kanaleneiland geeft maar liefst 46 procent van de basisschoolleerlingen aan iedere dag op straat te spelen. Voor basisschoolleerlingen uit Leidsche Rijn ligt dit percentage met 40 procent iets lager. In overeenstemming met de gehele onderzoekspopulatie scholieren (N=220) geeft 46 procent aan iedere dag buiten te spelen.

Daarnaast is de mate van buitenspelen voor veel groepen scholieren onderhevig aan de weersomstandigheden. Vooral voor kinderen en jongeren in Kanaleneiland is dit een doorslaggevende reden om wel of niet de straat op te gaan na schooltijd. Van de groep allochtone kinderen blijken allochtone meisjes minder vaak buiten te spelen met kinderen uit de buurt, veel minder lid te zijn van een club of vereniging, en een geringere zelfstandigheid te hebben. Uit een onderzoek naar de bewegingsvrijheid van Amsterdamse kinderen uit de jaren negentig blijkt etniciteit wel degelijk van invloed te zijn op het ruimtelijk gedrag en de mate van buitenspelen. Zowel de deelname als de zelfstandigheid was bij allochtone kinderen geringer. Ruim 40 procent van de allochtone Amsterdamse kinderen uit het onderzoek speelde nooit buiten tegen ongeveer 22 procent van de autochtone kinderen (Van der Spek en Noyon, 1993). Ook speelden de groep autochtone kinderen maar zelden zonder toezicht van ouders of begeleiders buiten op straat.

Figuur 5.1: Hoe vaak speel je buiten of ben je op straat?

Bron: scholierenenquête 2010

Vastgesteld kan worden dat de kinderen en jongeren in de twee onderzoekswijken Leidsche Rijn en Kanaleneiland significant niet verschillen in mate van buitenspelen. Er valt hiervoor geen significant verschil aan te duiden ($p=0,176$). Wel is te zien dat basisschoolkinderen in Leidsche Rijn procentueel gezien iets minder tijd op straat doorbrengen. Dit kan verband houden met de ruimtelijke context van Leidsche Rijn. De Vinex-wijk is nog in aanbouw en de aanleg van speelplekken geschiedt dikwijls pas in de afrondingsfase. Daartegenover is de inrichting van de openbare ruimte in Kanaleneiland de laatste jaren kindvriendelijker geworden getuige de aanleg van nieuwe speeltuinen, de transformatie van Park Transwijk en de realisatie van het Cruyff Court in Kanaleneiland-Noord.

Opvallenderwijs doen zich tussen jongens en meiden wel verschillen voor in de mate van buitenspelen in de wijk Leidsche Rijn en niet in de wijk Kanaleneiland. Naar verwachting profiteren met name meiden in stedelijke buitenwijken minder van de jongensachtige speelvoorzieningen zoals voetbalkooien en skateparken

in hun wijk (Karsten en Kroese, 2005). Meiden in het overwegend Marokkaanse en Turkse Kanaleneiland spelen evenveel buiten als hun mannelijke leeftijdsgenoten. En dat is opvallend te noemen omdat op basis van de literatuur verondersteld wordt dat moslimmeiden vooral vanaf een jaar of twaalf minder buiten komen na schooltijd (Matthews, 2000; Oud e.a., 2000; Karsten e.a., 2001). In de wijk Leidsche Rijn bestaat er voor deze twee variabelen een significant verband en spelen jongens meer buiten dan meiden ($p=0.000$). In de wijk Kanaleneiland berusten verschillen tussen jongens en meiden op toeval: er doen zich immers geen verschillen voor in de mate van buitenspelen ($p= 0.178$).

5.2.2 Het gebruik van speelvoorzieningen in de wijk

Sterk afhankelijk voor het type speelplek dat bezocht wordt in de buurt van het ouderlijk huis is de leeftijd van jongvolwassenen. Naarmate kinderen de basisschool verlaten en richting de middelbare school gaan, verandert ook hun buitenspeelgedrag voor een groot deel (Karsten e.a., 2001; Bronfenbrenner, 2005). Jongere kinderen op de basisschool zijn eerder aangewezen op specifieke speelplekken en speeltuinen dan jongeren op de middelbare school. Naar verwachting maken basisschoolleerlingen eerder gebruik van ‘gecreëerde’ speelvoorzieningen zoals klimtoestellen en wipkippen in een wijk. Jongeren op de middelbare school daarentegen bezoeken veel vaker hangplekken om informeel met elkaar tijd door te brengen of ontmoeten elkaar rondom voetbalkooien en skateparken (Bleeker en Mulderij, 1993; Karsten e.a., 2001).

In tabel 5.2 is deze verwachting voor een deel waar te nemen. Procentueel gezien geven basisschoolkinderen op de vraag: “Op welke van de volgende speelplekken in de buurt van je huis kom je weleens” een voorkeur aan voor grasveldjes, voetbalkooien en speeltuinen. Het grasveld is veruit het populairst voor kinderen op de basisschool, gevolgd door het pleintje in de buurt. Het grasveldje verliest langzaam aan populariteit als jongeren naar de middelbare school gaan. Op deze leeftijd verruilen zowel VMBO-leerlingen in Kanaleneiland als in Leidsche Rijn het grasveldje in voor de voetbalkooi. Ook de hangplek komt steeds vaker in het vizier van jongeren. Hoewel de gemiddelde leeftijd van de 2^e klas en 3^e klas VMBO- respondenten met 13 tot 15 jaar nog relatief laag ligt, wordt de hangplek toch al regelmatig bezocht. Daarentegen is in Kanaleneiland het gebruik van de speeltuin weer populairder. Dit kan te maken hebben met de leeftijdsverdeling in beide wijken. Jongeren tussen 14 en 16 jaar uit Kanaleneiland zijn enigszins ondervertegenwoordigd in de respondentengroep. Waarschijnlijk veroorzaakt dit een lager gebruik van meer ‘ruige’ en ‘stoere’ speelvoorzieningen, zoals skateparken, hangplekken en voetbalkooien.

Tabel 5.2: Op welke van de volgende speelplekken in de eigen buurt kom je weleens?

	Leidsche Rijn		Kanaleneiland	
	Basisschool (%)	VMBO (%)	Basisschool (%)	VMBO (%)
Grasveldje	24*	20*	25	20
Basketbalveld	5	6	4*	12*
Voetbalkooi	18	27	24	27
Pleintje	14	17	16	7
Speeltuin	17*	11*	22*	7*
Skatepark	12*	5*	1*	7*
Hangplek	11	16	8*	18*

Significantie* = $p \leq 0,050$

Bron: Scholierenenquête 2010.

Voor beide wijken is het bezoeken van speeltuinen en skateparken in ieder geval afhankelijk van het leeftijdsverschil tussen basisschoolkinderen en VMBO-leerlingen. Maar er zijn ook verschillen tussen de wijken. De drempel om als basisschoolkind richting basketbalvelden en hangplekken te gaan ligt voor kinderen in Kanaleneiland significant hoger dan voor kinderen in Leidsche Rijn. Voetbalkooien en pleintjes worden in beide wijken echter in dezelfde mate bezocht door zowel basisschoolkinderen als VMBO-leerlingen.

5.2.3 Het gebruik van speelvoorzieningen buiten de wijk

Tabel 5.3 geeft een globaal overzicht van de jeugdigen die weleens speelplekken bezoeken in andere buurten van de stad. Op grond van een aantal kenmerken moet blijken of de cijfers in de tabellen overeen komen met wat wordt verwacht op basis van de literatuurbeschrijvingen. De cijfers in de tabellen sluiten voor een groot deel aan bij de verwachtingen op basis van de literatuur zoals geschetst in hoofdstuk 2. Naar verwachting

vertonen basisschoolleerlingen minder mobiel gedrag dan oudere kinderen (Sampson en Laub, 1993; Karsten e.a., 2001). De leefwereld van jongere kinderen is kleiner dan dat van jongeren omdat de leefwerelden pas bij het verlaten van de basisschool groter worden (Bronfenbrenner, 2005). Ook hebben scholieren op het voortgezet onderwijs vaker vrienden buiten de buurt, waardoor de kans groot is dat ze speelplekken bezoeken in andere wijken van de stad (Oud e.a., 2000).

Zoals aansluit bij de verwachtingen uit de literatuur vallen er verschillen op te merken in het gebruik van speelvoorzieningen buiten de eigen wijk voor verschillende groepen jeugdigen. Kenmerken zoals leeftijd, sekse, schoolniveau, etniciteit en gezinssituatie zijn bepalend voor het spelen op plekken buiten de eigen wijk. Zo blijkt er voor jonge kinderen ten opzichte van oudere kinderen een groot verschil te zijn voor het bezoeken van speelplekken buiten de eigen buurt. Dit is zowel terug te zien aan het lagere percentage basisschoolleerlingen dat gebruik maakt van speelvoorzieningen buiten de wijk als aan het lage aantal speelvoorzieningen dat bezocht wordt buiten de eigen wijk door basisschoolleerlingen. Scholieren van het VMBO komen met 71 procent veel vaker op speelvoorzieningen buiten de buurt dan de groep 7 en 8 scholieren (62 procent). Sekse blijkt ook een klein verschil te maken in de mate van buitenspelen. Naar verwachting hebben jongens meer bewegingsvrijheid op deze leeftijd dan meiden. Toch is terug te lezen in de tabel dat meiden procentueel gezien meer geneigd zijn om op speelplekken buiten de buurt te komen dan jongens. Dit staat haaks op met wat er in de literatuur wordt gezegd over de zelfstandige mobiliteit van meiden en het bezoeken van andere plekken in de stad (Karsten e.a., 2001)

Daarnaast lijkt ook de locatie van vrienden verschil te maken in het gebruik van speelvoorzieningen. In tabel 5.3 is de locatie van vrienden net zoals de locatie van de school bepalend voor de reikwijdte van het ruimtelijk gedrag. Belangrijk daarbij is de significante waarde voor de locatie van vrienden ($p=0,046$). Vrienden beïnvloeden dikwijls het ruimtelijk gedrag van jongeren (Vanderstede, 2009). Daarnaast zijn er verschillen op te merken tussen sekse, etniciteit en gezinssamenstelling. Zo blijken kinderen uit eenoudergezinnen met een moeder aan het hoofd van het gezin minder naar speelplekken buiten de eigen wijk te gaan. De literatuur spreekt wel over de sterke buurtgerichtheid van alleenstaande moeders maar het is onduidelijk of ook kinderen dit gedrag overnemen (Blokland, 2008; Van Egten, 2008). Verondersteld wordt dat allochtone meiden minder zelfstandig de buurt verlaten dan autochtone meiden (Karsten e.a., 2001). Echter bestaat hiervoor geen significant verband in de tabel.

Hetzelfde geldt voor etniciteit. Verondersteld wordt dat allochtone meiden en jongens meer tijd in de eigen buurt doorbrengen en ook meer gebruik maken van speelvoorzieningen in de eigen wijk dan autochtone leeftijdsgenoten (Oud e.a., 2000; Karsten e.a., 2001). Hun ouders hebben vaak een lagere sociaaleconomische positie en hechten relatief veel belang aan etnische voorzieningen in de wijk. Naar verwachting hechten gezinnen met een lager inkomen meer belang aan voorzieningen dichtbij huis (Musterd e.a., 1999; Botman en Van Kempen, 2001). In tabel 5.3 is te zien dat met name Surinaamse en Antilliaanse meiden en jongens weleens op speelplekken komen buiten de eigen buurt, gevolgd door de westerse en autochtone kinderen. Voor de Turkse, Marokkaanse en overig niet-westerse meiden en jongens is het minder vanzelfsprekend om gebruik te maken van speelvoorzieningen in andere buurten van de stad. Voor de activiteit buitenspelen zijn deze laatstgenoemde groepen inderdaad ook eerder gericht op de eigen buurt.

In sommige opzichten gedragen allochtone kinderen zich zoals de Nederlandse kinderen van een generatie geleden (Van der Spek en Noyon, 1993). De jongens hebben meer bewegingsvrijheid dan de meisjes, mogen langer van huis, en mogen verder weg. Culturele verschillen tussen allochtonen en autochtonen spelen zeker mee. Allochtone kinderen komen dikwijls uit grote gezinnen waardoor het gemakkelijker is voor deze kinderen om onder begeleiding van oudere broers of zussen op straat rond te hangen (Van der Spek en Noyon, 1993). Uit de scholierenenquête blijkt verder dat allochtone kinderen veel vaker met broers en zussen buitenspelen dan andere groepen kinderen.

Voor de twee onderzoekswijken zijn kleine verschillen te bemerken. Jongens en meiden in Leidsche Rijn zijn vaker geneigd om op speelplekken buiten de eigen buurt te komen dan leeftijdsgenoten in Kanaleneiland. Ze bezoeken in totaal ook meer speelvoorzieningen dan jeugdigen in Kanaleneiland. Aan de ene kant kan dit verschil wellicht verklaard worden op grond van de etnische bevolkingssamenstellingen in de twee wijken. Op basis van etniciteit zouden vooral Turkse en Marokkaanse gezinnen veel gebruik maken van voorzieningen dichtbij huis (Botman en Van Kempen, 2001). Aan de andere kant kan het aanbod van speelvoorzieningen in Kanaleneiland zowel kwantitatief als kwalitatief groot genoeg zijn voor jeugdigen in de wijk om niet richting andere wijken af te reizen.

Tabel 5.3: Overzicht gebruik speelvoorzieningen buiten de eigen wijk naar kenmerken van kinderen/jongeren.

	Gebruik speelvoorzieningen buiten de eigen wijk (%)	Aantal verschillende speelvoorzieningen die worden bezocht buiten de wijk (abs.)
Individuele kenmerken		
Jongen	62	2
Meisje	68	2
<12 jaar		
<12 jaar	61	2
12-14 jaar	68	2
>14 jaar	66	3
Autochtoon		
Autochtoon	70	4
Turks	68	2
Marokkaans	64	3
Surinaams/Antilliaans	78	4
Overig niet-westers	50	3
Overig westers	71	4
Beide ouders		
Beide ouders	67	3
alleen moeder	54	3
alleen vader	100	5
Anders	67	3
School		
school in straat	60	2
school in buurt	62	3
andere buurt stad	77	4
buiten de stad	75	4
Basisschool		
Basisschool	62	3
Voortgezet onderwijs VMBO	71	4
Vervoer		
Auto	92*	3
Lopend	58*	2
Fietsend	66*	3
openbaar vervoer	82*	4
brommer, scooter	75*	5
locatie vrienden		
in de buurt	61*	2
buiten buurt	70*	4
evenveel in als buiten buurt	85*	5
Buurt		
Kanaleneiland	60	3
Leidsche Rijn	71	4

Significantie* = $p \leq 0,050$

Bron: Scholierenenquête 2010.

Als deze veronderstelling bekeken wordt aan de hand van de vraag *‘zijn er dingen op het gebied van speelvoorzieningen die je mist in de buurt voor kinderen en jongeren van jouw leeftijd?’* dan beantwoorden kinderen in Leidsche Rijn deze vraag procentueel gezien vaker met ‘ja’ dan jeugdigen in Kanaleneiland (45 procent voor Leidsche Rijn tegenover 37 procent voor Kanaleneiland). Hoewel de factor gemis geen significante waarde geeft, kan het gebruik buiten de wijk deels verklaard worden door het gemis van speelvoorzieningen.

Tabel 5.3 geeft een globaal overzicht in het gebruik van speelvoorzieningen in de eigen wijk en daarbuiten. Echter wordt in deze tabel niet aangegeven of de verschillen tussen groepen jeugd nu ook het gebruik van speelvoorzieningen in en buiten de wijk verklaren. Door een logistische regressie uit te voeren in tabel 5.4 wordt onderzocht of individuele- en buurtkenmerken een verklaring bieden voor het gebruik van speelvoorzieningen in of juist buiten de eigen buurt. Logistische regressie maakt het mogelijk om de invloed van onafhankelijke variabelen zoals sekse, leeftijd, etniciteit, en buurt op het bezoeken van speelvoorzieningen buiten de buurt in een model te toetsen. De afhankelijke variabele ‘speelplekken buiten buurt’ kan slechts twee waardes aannemen, namelijk: wel of geen bezoek buiten de buurt. Hierbij is waarde 1 de groep kinderen die in de afgelopen maand ten minste een keer buiten gespeeld heeft op speelplek buiten de eigen wijk. Waarde 0 betreft de groep kinderen die bijna nooit op speelplekken buiten de wijk komt en ook aangeeft dit niet te doen. Van alle onafhankelijke variabelen zijn dummy’s gemaakt. Bij alle onafhankelijke variabelen is de eerste categorie als referentiecategorie (ref) genomen.

De logistische regressie in tabel 5.4 wordt in drie stappen uitgevoerd. In het eerste model wordt er een analyse gemaakt met alleen de individuele kenmerken als onafhankelijke variabelen. Het tweede model wordt uitgebreid met de kenmerken van de school en vrienden. Mogelijk beïnvloeden deze twee factoren de zelfstandige mobiliteit van kinderen. Invloedsferen vanuit school en vrienden krijgen naar verwachting meer invloed op de middelbare school (Bronfenbrenner, 2005). Als laatste worden daar in het derde model de twee verschillende onderzoekswijken aan toegevoegd. Deze logistische regressie op basis van een stapsgewijze methode komt ook bij het gebruik van sportvoorzieningen aan bod. Op deze manier kunnen er verbanden worden onderzocht tussen de verschillende kenmerken van kinderen en hun voorzieningengebruik.

Zoals beschreven in het theoretisch kader en eerder in deze subparagraaf maken kinderen en jongeren die meer belang hechten aan de eigen woonwijk meer gebruik van speelvoorzieningen in de eigen wijk dan daarbuiten. Vooral leeftijd, sekse, etniciteit, sociaaleconomische klasse en schoolniveau zijn bepalend voor de actieradius van activiteiten. Echter laten de resultaten uit de regressie analyse in tabel 5.4 een ander beeld zien. In plaats van individuele kenmerken geven vooral gezins-, -vrienden-, - en schoolkenmerken een verklaring voor het gebruik van speelvoorzieningen buiten de eigen wijk.

Van alle individuele kenmerken behalve gezinssituatie vertonen sekse, leeftijd en etniciteit geen samenhang met het gebruik van speelvoorzieningen buiten de eigen wijk. Significante verbanden doen zich daarentegen wel voor bij meer ‘externe kenmerken’ zoals de woonlocatie van vrienden en het vervoermiddel richting school. Samen met gezinssituatie vertonen zij een significant verband met het gebruik van speelvoorzieningen in of buiten de eigen wijk. Tegen de verwachtingen in blijkt er geen samenhang te bestaan voor etniciteit. Vanuit de literatuur wordt verwacht dat etniciteit een rol speelt (Oud e.a., 2000). Vooral allochtone meiden zouden minder bewegingsvrijheid hebben dan andere leeftijdsgenoten en zijn sterk op de eigen buurt gericht (Karsten e.a., 2001). Ook de cijfers uit de voorgaande percentagetabel (tabel 5.3) laten zien dat Marokkaanse en Turkse meiden en jongens in verhouding tot andere bevolkingsgroepen veel minder gebruik maken van speelvoorzieningen buiten de eigen buurt. Blijkbaar heeft etniciteit een ondergeschikte rol ten aanzien van de verklarende kenmerken zoals woonlocatie vrienden en, gezinssituatie en het vervoermiddel richting school.

Voor leeftijd wordt verwacht dat jonge kinderen in de basisschoolleeftijd meer gericht zijn op voorzieningen dicht bij huis, zeker wat betreft speelplekken (Bleeker en Mulderij, 1993). Echter de resultaten wijzen uit dat leeftijd niet van belang is bij het bezoek aan speelplekken buiten de buurt. Wellicht verplaatsen ook jongere kinderen zich naar speelplekken buiten de buurt. Veelal is dit onder begeleiding van ouders en oudere broers of zussen:

“Samen met mijn broer en andere vriendjes spreken we weleens af op een basketbalveldje over de brug in Hoograven...niet om te basketballen, maar om te voetballen...mijn broer heeft daar vrienden van school wonen (Amin, 12 jaar).”

Tabel 5.4: Logistische regressie analyse voor welke kenmerken van een kind/jongeren bepalend zijn voor het gebruik van speelplekken in of buiten de buurt, 2010.

	Model 1	Model 2	Model 3
	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Individuele kenmerken			
Sekse (jongen=1)	1,378	1,334	1,385
Leeftijd < 12 jaar (ref)			
Leeftijd 12-14 jaar	1,528	1,165	1,258
Leeftijd > 14 jaar	1,221	0,507	0,596
autochtoon (ref)			
Turks	0,967	1,148	1,201
Marokkaans	0,659	0,722	0,837
Surinaams/Antilliaans	1,483	2,107	2,043
overig niet-westers	0,393	0,494	0,581
overig westers	0,927	1,176	1,143
Gezinssituatie beide ouders (ref)			
Gezinssituatie alléén moeder	0,491	0,402*	0,399*
Gezinssituatie alléén vader	5,62E+08	3,48E+08	3,04E+08
Anders	1,003	0,213	0,198
School en vrienden			
Basisschool (ref)			
Voortgezet Onderwijs VMBO		0,91	0,826
Locatie school in straat (ref)			
Locatie school in de buurt		0,654	0,605
Locatie school in andere buurten stad		2,063	1,942
Locatie school buiten stad		0,889	0,893
auto (ref)			
Lopend		0,100*	0,094*
Fietsend		0,131	0,107*
openbaar vervoer		0,305	0,281
brommer, scooter		0,591	0,485
meeste vrienden wonen in de buurt (ref)			
meeste vrienden wonen buiten de buurt		1,223	1,212
evenveel vrienden in als buiten buurt		3,629*	3,683*
Buurt			
Kanaleneiland (ref)			
Leidsche Rijn			1,531
Constante	1,881	18,577	15,972
Nagelkerke R ²¹⁵	0,068	0,191	0,197
Significante waarde van het model P=	0,438	0,064	0,066
Totaal (N)= 220	219	219	219
1 missing case			

Significantie* = $p \leq 0,050$

Bron: Scholierenenquête 2010.

¹⁵ De waarde Nagelkerke 0,197 geeft aan dat het totale model een goede verklaring geeft voor het gebruik van speelvoorzieningen in de eigen wijk of daarbuiten. Een waarde van 0,1 wordt als referentiepunt beschouwd.

Zoals aansluit bij tabel 5.3 valt er in het tweede model inderdaad samenhang aan te tonen tussen het kenmerk vrienden en het gebruik van speelplekken buiten de buurt. De locatie van vrienden blijkt bepalend te zijn voor het bezoeken van speelvoorzieningen buiten de eigen buurt. Maar dit is vooral het geval voor jeugdigen waarvan de vrienden zowel in als buiten de buurt wonen. Zij verplaatsen zich dus sneller en gemakkelijker tussen woonbuurten in de stad. Hetzelfde geldt voor het dagelijks vervoer van huis naar school. Kinderen die lopend of fietsend naar school gaan zijn in vergelijking tot kinderen die door ouders worden gehaald en gebracht met de auto minder geneigd om buiten de buurt te spelen. Lopend naar school gaan blijkt een negatief verband te hebben met het bezoeken van speelplekken buiten de eigen buurt. Voor basisschoolkinderen is de afstand vaak te groot en het verkeer te onveilig om lopend naar andere buurten te gaan om aldaar speelplekken te bezoeken. Kinderen die met de auto naar school gaan, leggen grotere afstanden af. Bovendien wonen deze kinderen waarschijnlijk verder weg van school. De leefwereld van deze jeugdigen strekt zich verder uit over andere buurten van de stad, wat deels het gevolg is van de automobilititeit van hun ouders. De mobiliteit van kinderen en jongeren die veel per voet of fiets afleggen is kleiner en zal bovendien van invloed zijn op het ruimtelijk gedrag en de mogelijkheid om naar andere woonbuurten af te reizen.

Echter in het model staat de schoollocatie ten opzichte van het woonhuis niet in verband met het speelvoorzieningengebruik in of buiten de eigen wijk. In die zin wonen kinderen die met auto, brommer of openbaar vervoer naar school gaan niet per slot van rekening buiten de buurt. Er kan sprake zijn van een schijnverband omdat niet één op één kan worden aangenomen of kinderen die ver van school wonen ook met de auto, bus of scooter naar school gaan. Sommige ouders brengen kinderen ook voor korte afstanden naar school.

Het toevoegen van de twee onderzoekswijken Kanaleneiland en Leidsche Rijn in het derde model levert geen opvallende resultaten of verbanden op. De onafhankelijke variabelen die invloed uitoefenden in model 2, doen dit ook voor model 3 en andersom. Dit is opvallend, omdat zowel vanuit de literatuur en tabel 5.3 grote verschillen tussen woonbuurt worden verwacht. Blijkbaar heeft de woonbuurt van kinderen een ondergeschikte rol ten opzichte van andere kenmerken in de tabel.

5.2.4 Speeltuon of skatepark? Naar welke speelplekken reizen kinderen en jongeren zoal?

Welke speelplekken worden nu het vaakst buiten de wijk bezocht door basisschoolkinderen en scholieren van het VMBO? Met andere woorden voor welke speelvoorzieningen wijken kinderen en jongeren uit naar andere delen van de stad?

Vooral de overgang van basisschool naar middelbare school heeft naar verwachting een grote invloed op de manier van buitenspelen (Karsten, e.a., 2001). Speeltuinen en grasveldjes dicht bij het ouderlijk huis verliezen hun aantrekkingskracht en er wordt minder in de letterlijke zin van het woord op straat gespeeld in spelverband (Van der Spek en Noyon, 1993). Veelal trekken middelbare scholieren naar voetbalveldjes of hangplekken om met vrienden af te spreken. Ook in tabel 5.5 bestaan er verschillen in het gebruik van speelvoorzieningen buiten de eigen woonbuurt.

Figuur 5.5: Het bezoeken van verschillende speelplekken buiten de eigen wijk, uitgesplitst naar scholieren van de basisschool en het voortgezet onderwijs in Kanaleneiland en Leidsche Rijn (%), 2010.

	Leidsche Rijn		Kanaleneiland	
	Basisschool (%)	VMBO (%)	Basisschool (%)	VMBO (%)
Grasveldje	21	15	21	19
Basketbalveld	17	22	14	12
Voetbalkooi	6	4	7	4
Pleintje	13	18	18	19
Speeltuon	21*	14*	24*	16*
Skatepark	13	9	9	16
Hangplek	8	17	8	14

Significantie* = $p \leq 0,050$

Bron: Scholierenenquête 2010.

Wanneer basisschoolkinderen de buurt verlaten bezoeken ze in verhouding tot VMBO-leerlingen opvallend vaak speeltuinen. De VMBO-leerlingen maken veel eerder gebruik van skateparken en hangplekken. Andere speelvoorzieningen worden ongeveer in dezelfde mate bezocht. Deze bevindingen komen voor een gedeelte overeen met de tekeningen die zijn gemaakt tijdens de focus groep bijeenkomst: voor een groot deel hadden de tekeningen van basisschoolkinderen betrekking op 'kindvriendelijke' speelplekken en speeltoestellen.

Ook tussen de twee wijken bestaan er verschillen tussen de speelplekken die buiten de woonbuurt worden bezocht. Basisschoolkinderen uit Leidsche Rijn verlaten de woonbuurt om bijvoorbeeld naar een speeltuin, grasveldje of basketbalveld te gaan. Voor kinderen uit Kanaleneiland is het minder gebruikelijk om richting basketbalvelden te gaan. Zij gaan liever naar een pleintje in andere wijk. VMBO-leerlingen uit Leidsche Rijn gaan opvallend vaker naar een basketbalveld in andere wijk. Voor VMBO-leerlingen uit Kanaleneiland is dit veel minder het geval: zij geven juist aan veel vaker naar grasveldjes en pleintjes te gaan in andere buurten van de stad.

5.3 Het gebruik van sportvoorzieningen in of buiten de eigen wijk

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van het sportgebruik van diverse groep jeugd in enerzijds de multiculturele probleemwijk Kanaleneiland en anderzijds de Vinex-wijk Leidsche Rijn.

Het sportgedrag van kinderen en jongeren is onderhevig aan allerlei factoren. In binnen- en buitenlandse publicaties over de sportparticipatie van jeugdigen komt naar voren dat er een relatie bestaat tussen opleiding en inkomen van de ouders aan de ene kant en sportdeelname aan de andere kant (Scheerder en Pauwels, 2002). Niet alleen zijn etniciteit, sociale klasse en sekse beslissend voor het sportgedrag van jonge mensen ook de directe omgeving kan de mate van sportgebruik bepalen (Karsten e.a., 2001). Een bewegingsrijke inrichting kan in die zin een positieve uitwerking hebben op het sportgedrag van kinderen in de wijk (Frelier en Janssen, 2007). Hoewel uit een Nederlands onderzoek blijkt dat aanleg, onderhoud en exploitatie van kwalitatief goede sport- en speelvoorzieningen in een wijk geen garantie bieden voor de ontwikkeling van een actieve leefstijl onder de jeugd, dragen zij daar in voorwaardelijke zin wel aan bij (De Vries e.a., 2005). Naast de invloed die school en ouders uitoefenen op het beweeggedrag van kinderen speelt de sportcapaciteit van de wijk dus ook een rol. Naar verwachting zijn de sportaccommodaties in Vinex-wijk Leidsche Rijn goed op peil (zie ook hoofdstuk 3). De tevredenheid over de sportmogelijkheden in de wijk Leidsche Rijn is de laatste jaren sterk gestegen. Leidsche Rijn laat een stijging zien op dit punt: In 2008 was 78 procent van de bewoners zeer tevreden met de sportvoorzieningen in de wijk. In 2003 was dit nog maar 36 procent (Gemeente Utrecht, 2008). De gemeente Utrecht richt zich sterk op de sportdeelname van de jeugd. Als kinderen op jonge leeftijd kennismaken met de leuke kanten van sport is de kans groot dat ze blijven sporten op latere leeftijd (De Vries e.a., 2005).

5.3.1 De frequentie sport in de vrije tijd

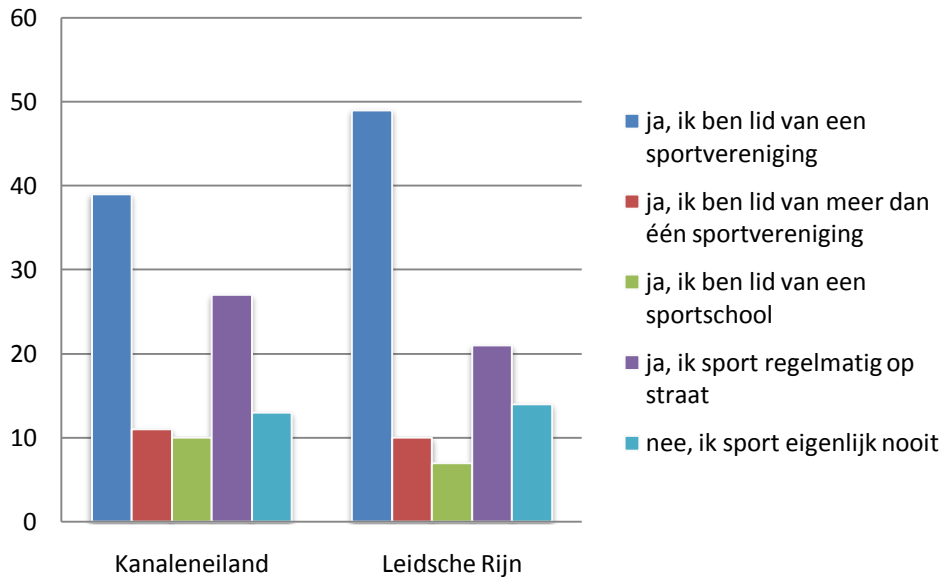
Uit verschillende onderzoeken blijkt dat kinderen over een drukke agenda beschikken (Karsten e.a., 2001; Vanderstede, 2009). Daarmee is sporten een van de voornaamste activiteiten buiten schooltijd. De activiteit sporten vindt dikwijls georganiseerd plaats in clubverband. Echter het individualiseringsproces heeft ook het sportgebruik van jonge mensen beïnvloed (Bottenburg en Schuyt, 1996). Vooral jongeren zouden steeds vaker een lidmaatschap van de sportvereniging opgeven voor een lidmaatschap bij een sportschool (Verweij-Jonker Instituut, 2010).

Zoals figuur 5.6 aangeeft sporten kinderen en jongeren tussen de 11 en 16 jaar hoofdzakelijk bij een vereniging. Sportclubs worden gemiddeld mee bezocht dan een sportschool. Bijna 40 procent en 50 procent van de jeugd in Kanaleneiland en respectievelijk Leidsche Rijn lid is van een sportvereniging. Overigens zijn er ook verschillen tussen de twee onderzoekswijken. Zo zijn jongens en meiden in Leidsche Rijn vaker lid van een sportvereniging dan jongens en meiden in Kanaleneiland (zie tabel 5.6). De etnische bevolkingssamenstelling van Kanaleneiland blijkt hiermee samen te hangen getuige de significante waarde voor etniciteit op het sportgebruik van jeugdigen bij het uitvoeren van een Chikwadraattoets ($p=0,050$). Uit recente onderzoeken bij kinderen blijken allochtone kinderen minder te bewegen dan autochtone kinderen (Elling en Klerken, 2002; De Vries e.a., 2005; Verweij-Jonker Instituut, 2010). De sportdeelname bij verenigingen ligt voor met name Turkse en Marokkaanse kinderen ver onder het gemiddelde (Verweij-Jonker Instituut 2010; CBS, 2010). Meisjes sporten vaker verder weg dan jongens. Uit de gesprekken lijkt dit meer voort te komen uit een gebrek aan sportvoorzieningen in de buurt –of de onbekendheid daarmee– dan aan een grotere bereidheid om te reizen voor het sporten.

“In Kanaleneiland heb je geen leuke dansschool om te streetdancen” (Julietta, 12 jaar).

Bij jongens komt dit minder naar voren, omdat zij vaak in de buurt voetballen. De jongens en meiden in Kanaleneiland compenseren hun lagere sportdeelname in georganiseerd verband door iets vaker buiten te sporten. Voor kinderen en jongeren is de straat veel vaker een plek om te sporten dan voor leeftijdsgenoten uit Leidsche Rijn. In de wijken zelf doen zich onderling ook grote verschillen voor tussen verschillende groepen kinderen en jongeren. In Kanaleneiland valt er bijvoorbeeld niet alleen een sterk significant verband aan te tonen voor sekse ($p=0,000$), ook leeftijd ($p=0,041$) heeft invloed op de sportdeelname van jeugdigen in de wijk. Zo zijn jongens in Kanaleneiland veel vaker lid van een sportvereniging dan meiden en wordt er beduidend minder gesport door jongeren boven de 14 jaar. In tegenstelling tot Kanaleneiland doen zich in Leidsche Rijn zich geen verschillen voor op grond van leeftijd, sekse en etniciteit.

Figuur 5.6: Doe je aan sport in je vrije tijd?

Bron: Scholierenenquête 2010.

5.3.2 het gebruik van sportvoorzieningen buiten de wijk

Naar verwachting bezoeken jonge wijkbewoners sportvoorzieningen gemiddeld meer in de wijk dan daarbuiten. Volwassen bewoners zouden veel vaker de wijk verlaten voor sportdoeleinden. Doordat in veel wijken weinig geschikte sportvoorzieningen te vinden zijn voor volwassen buurtbewoners, zijn zij eerder geneigd om in andere wijken te sporten. Van de gezinnen met kinderen wordt het gebruik van sportvoorzieningen binnen de woonwijk echter groot geschat. Gezinnen onderhouden een nauwe band met het verenigingsleven in de wijk (Van der Gugten e.a., 2000; Völker en Verhoeff, 2005). Jonge buurtbewoners laten in tabel 5.7 een overeenkomstig patroon zien. In tegenstelling tot speelvoorzieningen worden sportvoorzieningen minder snel in een andere wijk bezocht.

In tabel 5.7 staat de sportfocus van de jeugd uit beide wijken vermeld. Sportfocus is hier de optelsom van alle mogelijke sportvoorzieningen die in de afgelopen maand zijn bezocht. Uit de percentages voor beide wijken geldt dat maar liefst 40 procent van de jeugd in de afgelopen maand gebruik maakte van een sportvoorziening in de eigen buurt. Het percentage dat grotendeels deelneemt aan sportactiviteiten buiten de buurt is aanzienlijk kleiner met 20 procent. Daarnaast geeft 38 procent van de jeugd aan even vaak op een sportvoorziening in als buiten de wijk te komen. Wat dat betreft zijn kinderen in hun sportdeelname sterk buurtgericht. Dat geldt zowel voor kinderen en jongeren in Leidsche Rijn als in Kanaleneiland.

Tabel 5.7: Focus op sport binnen of buiten de buurt, 2010.

<i>Focus op sport binnen of buiten de buurt</i>	Buurt	
	Kanaleneiland (%) (N= 115)	Leidsche Rijn (%) (N= 105)
Binnen de buurt	42	44
Buiten de buurt	19	20
Even vaak binnen als buiten de buurt	39	36
Totaal:	100	100

Bron: *Scholierenenquête, 2010.*

P- waarde model= 0,904 met df: 2

Een logistische regressie is uitgevoerd om te onderzoeken of individuele -, school - en vriendenkenmerken en woonwijk een verklaring geven voor het gebruik van sportvoorzieningen in of juist buiten de eigen wijk. Ditmaal is de afhankelijke variabele de binaire variabele 'gebruik van sportvoorzieningen'. Hierbij staat waarde 1 voor de groep kinderen en jongeren die meer buiten de eigen wijk dan in de eigen wijk gebruik maakt van sportvoorzieningen. Tot waarde 1 behoren ook de kinderen en jongeren met evenveel sportvoorzieningen in als buiten de eigen woonwijk. Waarde 0 betreft de groep kinderen en jongeren die voornamelijk gebruik maakt van sportvoorzieningen in de eigen woonwijk¹⁶. Net zoals bij speelvoorzieningen wordt de logistische regressie analyse in drie stappen uitgevoerd. In het eerste model bestaan de onafhankelijke variabelen (X_{123}) uit individuele kenmerken. In het tweede model komen daar de kenmerken uit school en vrienden bij. Ten slotte wordt het derde model afgesloten met de twee onderzoekswijken. Door steeds het model uit te breiden komen onderlinge verbanden aan het licht en kunnen eventuele schijnverbanden worden tegengehouden.

Op basis van de literatuur in hoofdstuk 2 valt te verwachten dat leeftijd, sekse, etniciteit en schoolniveau de mate van sportvoorzieningengebruik in of buiten de wijk beïnvloeden. Hetzelfde geldt voor mobiliteit: Gezinnen met een grotere mobiliteit zullen geneigd zijn verder te reizen voor sportdoeleinden. Naar verwachting beschikken gezinnen met een hoger inkomen en een hoger opleidingsniveau over een grotere actieradius dan lagere inkomensgezinnen (Van Beckhoven en Van Kempen, 2002). Gezinnen met een hoger inkomen zijn wellicht eerder bereid om naar een sportvoorziening te reizen die voldoet aan alle wensen. Ook zijn niet alle sportverenigingen en sportvelden voorhanden in iedere wijk. Voor sporten als hockey of paardrijden, moet veelal per auto gereisd worden. Wellicht hebben kinderen uit de hogere middenklasse gezinnen een groter en breder sportgebruik dan kinderen uit de lagere klassen. De eerste groep zal de wijk ook sneller verlaten voor sportdoeleinden. Naar verwachting speelt ook etniciteit een grote rol in het ondernemen van sportactiviteiten buiten de buurt.

Qua etniciteit sluiten de resultaten uit de regressieanalyse aan bij de verwachtingen uit de literatuur. Van alle onafhankelijke variabelen verklaart slechts etniciteit het gebruik van sportvoorzieningen in of buiten de wijk. Zo blijkt uit tabel 5.8 dat niet-westerse allochtone kinderen minder snel de buurt verlaten voor een sportactiviteit dan andere groepen kinderen. Jongens en meiden met een Marokkaanse of Turkse achtergrond sporten niet alleen minder, indien ze sporten is dit vaak ook in de directe woonomgeving van hun huis. De resultaten voor etniciteit sluiten aan bij de verminderde sportdeelname van allochtone kinderen in Kanaleneiland. Niet-westerse allochtonen zijn over het algemeen ook meer gericht op de eigen wijk dan autochtone bewoners (Baldassare, 1983).

“Mijn moeder heeft liever niet dat ik naar een ‘vreemde’ club ga. Hier in de wijk [Kanaleneiland] is ook taekwondo en mijn moeder kent daar andere mensen. Zelf maakt het me eigenlijk niet veel uit” (Esmaa, 12 jaar).

In tegenstelling tot de literatuur verklaren schoolniveau, gezinssamenstelling, vervoermiddel en woonbuurt niet het gebruik van sportvoorzieningen in en buiten de wijk. In alle drie de modellen blijkt alleen de onafhankelijke variabele 'eticiteit' het gebruik van sportvoorzieningen in de wijk of daarbuiten te beïnvloeden (zie tabel 5.8). Kinderen en jongeren uit de middenklasse woonwijk Leidsche Rijn maken in verhouding tot leeftijdsgenoten uit Kanaleneiland niet meer gebruik van sportvoorzieningen in andere woonbuurten van de stad. Dit resultaat komt overeen met de cijfers voor buurtfocus in tabel 5.7. Blijkbaar is het effect van etniciteit vele malen groter dan de woonbuurt van een kind.

¹⁶ Cases van kinderen en jongeren die zeggen geen gebruik te maken van sportvoorzieningen zijn buiten beschouwing gelaten.

Tabel 5.8: Logistische regressie analyse voor welke kenmerken van een kind/jongeren bepalend zijn voor het gebruik van sportvoorzieningen in of buiten de buurt, 2010.

	Model 1	Model 2	Model 3
	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Individuele kenmerken			
Sekse (jongen=1)	1,216	1,219	1,218
Leeftijd < 12 jaar (ref)			
Leeftijd 12-14 jaar	1,461	1,051	1,047
Leeftijd > 14 jaar	1,616	0,71	0,706
autochtoon (ref)			
Turks	5,353*	5,926*	5,919*
Marokkaans	2,241	2,588*	2,573*
Surinaams/Antilliaans	2,481	2,221	2,222
overig niet-westers	2,423	2,294	2,279
overig westers	0,805	0,677	0,677
Gezinssituatie beide ouders (ref)			
Gezinssituatie alléén moeder	1,177	1,171	1,171
Gezinssituatie alléén vader	2,73E+09	2,19E+09	2,20E+09
Anders	0.528	0,423	0,424
School en vrienden			
Basisschool (ref)			
Voortgezet Onderwijs VMBO		1,161	1,164
Locatie school in straat (ref)			
Locatie school in de buurt		1,661	1,665
Locatie school in andere buurten stad		2,873	2,881
Locatie school buiten stad		2,201	2,202
auto (ref)			
Lopend		1,179	1,179
Fietsend		0,887	0,892
openbaar vervoer		1,4430	1,445
brommer, scooter		1,191	1,197
meeste vrienden wonen in de buurt (ref)			
meeste vrienden wonen buiten de buurt		1,497	1,499
evenveel vrienden in als buiten buurt		1,371	1,371
Buurt			
Kanaleneiland (ref)			
Leidsche Rijn			0,986
Constante	0,405	0,226	0,227
Nagelkerke R ² ¹⁷	0,107	0,143	0,143
Significante waarde van het model	0,076	0,291	0,345
Totaal (N)= 220	220	220	220

Significantie* = $p \leq 0,050$

Bron: Scholierenenquête 2010.

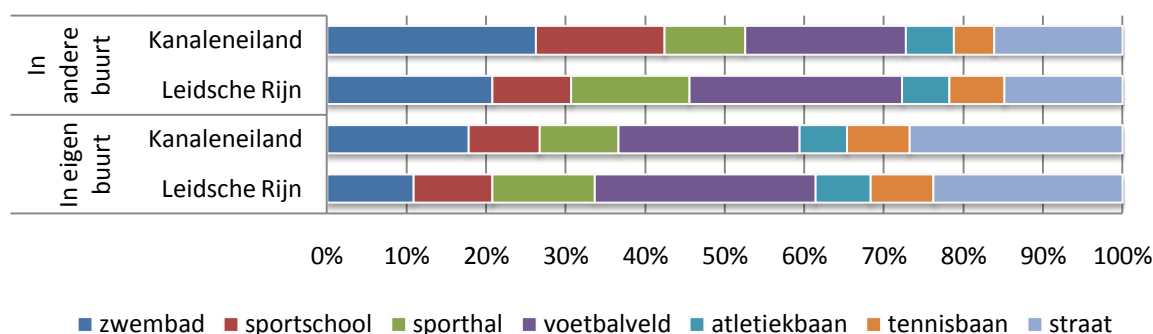
¹⁷ De waarde Nagelkerke 0,143 geeft aan dat het totale model een goede verklaring geeft voor het gebruik van speelvoorzieningen in de eigen wijk of daarbuiten. Een waarde van 0,1 wordt als referentiepunt beschouwd.

5.3.4 Zwembad of sportschool? Naar welke sportvoorzieningen reizen kinderen en jongeren zoal?

Er blijkt een duidelijk verband te zijn tussen de beoordeling van de mogelijkheden voor sport- en spel en de deelname daaraan in de eigen wijk. Aan de ene kant kan het sportvoorzieningenaanbod in de wijk van dergelijk hoog niveau zijn dat kinderen naar hartenlust sporten in de eigen wijk. Aan de andere kant zien we steeds meer autochtone middenklas kinderen met een vergrootte mobiliteit voor allerlei sportclubjes de stad doorreizen (Karsten e.a., 2001). In die zin zouden kinderen uit de middenklasse wijk Leidsche Rijn meer gebruik maken van sportvoorzieningen buiten de eigen wijk dan kinderen uit het multiculturele Kanaleneiland. Echter, zoals blijkt uit de vorige paragraaf is dit niet evident. Wel maken kinderen en jongeren uit Leidsche Rijn gebruik van andere sportvoorzieningen als ze de buurt verlaten¹⁸.

In figuur 5.9 blijkt dat jongens en meiden uit Kanaleneiland vooral gebruik maken van een zwembad in een andere buurt. Zwembad Den Hommel op de rand van de wijk Nieuw- Welgelegen/Oog en Al is voor kinderen uit Kanaleneiland het dichtstbijzijnde zwembad. Leeftijdsgenootjes uit Leidsche Rijn maken vrij weinig gebruik van het plaatselijke zwembad Fletiomare. Daarentegen geeft bijna 30 procent van de jeugd uit Leidsche Rijn aan gebruik te maken van een voetbalveld. Ze bezoeken daarbij even vaak een voetbalveld in de eigen buurt als in andere buurten. Hoewel kinderen en jongeren in dezelfde mate aangeven sportvoorzieningen te missen in de wijk, bestaat er geen significant verband tussen de twee wijken. In Leidsche Rijn geven jeugdigen vaker aan een zwembad te missen. In Kanaleneiland bestaat er bijna geen vraag naar zwembaden en hebben wensen veelal betrekking op voetbalvelden en tennisvelden. Een goed georganiseerd en kwalitatief goed sportaanbod in de buurt is een belangrijke voorwaarde voor een hoge deelname aan het sportverenigingsleven (De Vries, 2005).

Figuur 5.9: Gebruik van verschillende sportvoorzieningen, in de eigen buurt/in andere buurt

Bron: Scholierenenquête 2010.

5.4 Het gebruik van overige vrijetijdsvoorzieningen in of buiten de eigen wijk

Naast sport en buitenspelen zijn ook overige vrijetijdsvoorzieningen van belang in de opvoeding van kinderen en jongeren. Ook andere verenigingen zoals een muziekschool, hobbyclub of scoutingvereniging hebben een bindende factor in de wijk. Iets meer dan 20 procent van de groep 7 en 8-scholieren en VMBO-leerlingen uit de scholierenenquête is lid van een culturele vereniging. Hoewel niet zo populair als de sportverenigingen voorzien ook deze organisaties in een behoefte. Gemeenten en welzijnsorganisaties hechten veel belang aan de waardevolle vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren. Ook als daar thuis geen geld voor is: *“Dat jongeren hun vrije tijd op een positieve en constructieve manier doorbrengen en opgroeien tot evenwichtige en betrokken burgers is zowel van belang voor jongeren zelf als voor de samenleving als geheel”* (Verwey-Jonker Instituut, 2009).

Zaken als ontspanning, talentontwikkeling en het preventief opvangen van mogelijke probleemjongeren dragen bij aan de leefbaarheid in een wijk. Instanties als brede scholen en buurthuizen ondersteunen kinderen en jongeren in hun ontwikkeling en vormen een vangnet voor kinderen met een minder georganiseerd vrijetijdspatroon. Naar verwachting vertonen verschillende groepen kinderen en jongeren een ander vrijetijdspatroon (Karsten e.a., 2001; Noyon en Van der Spek, 1993). In de volgende paragraaf gaat het om

¹⁸ In de scholierenenquête is er gevraagd naar sportlocaties die kinderen in de afgelopen maand hebben bezocht in de wijk, buiten de wijk en respectievelijk buiten de stad. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat kinderen tijdens uitdruks bij voetbal of hockey in andere wijken komen. Voor niet-westerse allochtone kinderen ligt de verenigingsdeelname, en daarmee samenhangend de deelname aan competitiewedstrijden, echter veel lager.

buitenschoolse activiteiten zoals kunst en cultuur, buurthuis of bioscoop, die *minimaal 1 keer per maand* door kinderen en jongeren worden ondernomen en waarvan de voorzieningen ten minste op het niveau van de wijk als geheel een rol spelen. In een enkel geval gaat het over voorzieningen van bovenwijks of stedelijk niveau, zoals uitgaansgelegenheden of een museum. De aanwezigheid van voorzieningen met een bovenwijkse functie is een sterke indicator van een hogere vorm van stedelijkheid. Hierdoor kan de wijk een bestemming voor jongeren van buiten de wijk worden. Het omgekeerde is echter ook waar indien voorzieningen specifiek gericht zijn op jongeren die woonachtig zijn in de eigen buurt.

Kunst en cultuuractiviteiten

Kenmerken als opleiding en inkomen veroorzaken naar verwachting verschillen in kunst- en cultuurdeelname. Zo blijken hogeropgeleiden en degenen die in hun jeugd cultureel actieve ouders hadden op latere leeftijd meer aan kunst deel te nemen in de vrije tijd (Bourdieu, 1977; Dimaggio, 1982). Uit Nederlandse publicaties blijken allochtone jongeren in het voortgezet onderwijs even vaak aan klassieke en populaire cultuuruitingen deel te nemen als autochtone jongeren met eenzelfde opleidingsniveau (Ganzeboom e.a., 2001; Van Iperen, 2003). Maar dit alles geldt bij gelijke achtergrondkenmerken. Allochtone kinderen en jongeren hebben veelal ouders die lager zijn opgeleid. In het geval van Kanaleneiland groeit een overgroot deel van de jeugd op in gezinnen waarvan de ouders laag zijn opgeleid. In Leidsche Rijn ligt het opleidingsniveau van de bewoners gemiddeld genomen hoger¹⁹. Daarnaast zijn allochtone ouders naar verwachting minder cultureel actief dan autochtone ouders. Uit Amsterdams onderzoek uit 2006 blijkt dat de deelname aan culturele activiteiten door Turkse en Marokkaanse jongeren aanzienlijk hoger ligt dan bij hun ouders.

Tabel 5.10 sluit voor een deel aan bij de verwachtingen op basis van de literatuur. In navolging van deze gegevens gaan jeugdigen in Leidsche Rijn echter niet vaker naar klassieke cultuur dan jeugdigen uit Kanaleneiland²⁰. Ook ligt het cultuurgebruik²¹ bij de kinderen en jongeren uit Kanaleneiland niet lager ten opzichte van leeftijdsgenootjes uit Leidsche Rijn. Ook voor populaire uitingen van cultuur als bioscoopbezoek zijn nauwelijks verschillen aan te tonen tussen de twee groepen jeugdigen uit de onderzoekswijken. Bioscoopbezoek is veruit de populairste culturele activiteit. Hoewel deze vorm van cultuur door een grote diversiteit in genres interessant is voor verschillende leeftijdsgroepen gaan de oudere scholieren van het VMBO iets vaker naar de bioscoop dan scholieren van de basisschool. Leeftijd blijkt een bepalende factor te zijn bij het bezoek van bioscopen in het stadscentrum van Utrecht. Voor beide wijken geldt een significant verschil ($P = 0.00$) tussen scholieren van het basisonderwijs en het VMBO.

Aan de andere kant is het bioscoopbezoek voor de VMBO-leerlingen een vervangende vorm van uitgaan of 'stappen' omdat ze vaak nog te jong zijn voor de uitgaansgelegenheden met een leeftijdsgrens²². Andere persoonsgebonden factoren als sekse en etniciteit hebben echter geen invloed op het bioscoopgebruik. Daarnaast verklaren basisschoolkinderen uit Kanaleneiland gebruik te maken van een bioscoop in de eigen woonbuurt ook wanneer er geen bioscopen gelegen zijn in hun buurt. Vermoedelijk bekijken de basisschoolkinderen weleens filmavonden in het lokale buurthuis. Voor de twee leeftijdsgroepen uit beide wijken geldt dat het stadscentrum de meest gebruikelijke plek is om naar de film te gaan.

Een andere vorm van cultuurparticipatie is de georganiseerde deelname aan muziek-, dans- en tekenlessen. Voor middenklasse autochtone kinderen met hoogopgeleide ouders is de culturele ontplooiing van het kind bijna even belangrijk als school (Karsten, 2005). In Turkse en Marokkaanse gezinnen is het traditie om in familieverband muziek te maken: weinig allochtone kinderen zouden hierdoor lid zijn van een muziekschool of andere culturele clubjes. Jeugd in het multiculturele Kanaleneiland neemt echter iets vaker deel aan culturele of creatieve lessen (zie staafdiagram 5.10). Daarbij bevindt zich het merendeel van de culturele activiteiten van jeugdigen uit Kanaleneiland in de buurt zelf, terwijl een groter percentage van jeugdigen in Leidsche Rijn aangeeft buiten de buurt te gaan.

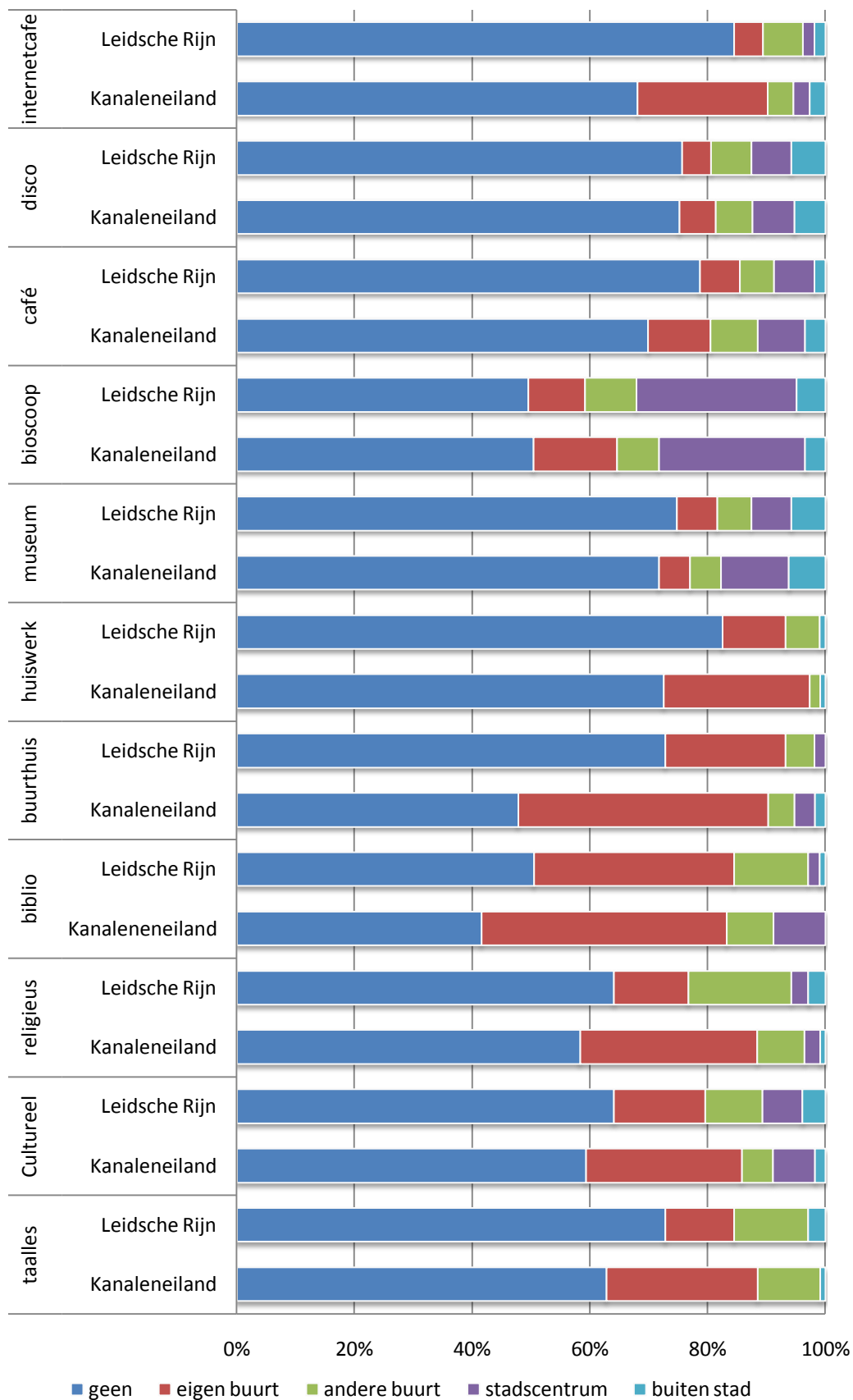
¹⁹ Dergelijke cijfers zijn gebaseerd op gemeentelijke bevolkingstabellen. Bron: WistUData, 2010.

²⁰ Theater is buiten beschouwing gelaten omdat het overgrote deel van de jeugd uit zowel Kanaleneiland als Leidsche Rijn (>75 procent) aangeeft geen theatervoorstelling te hebben bezocht in de afgelopen maand.

²¹ Tot de culturele activiteiten behoren bijvoorbeeld muzieklés, danslessen en tekenlessen.

²² De gemeente en de meeste horecaondernemers hanteren een leeftijdslimiet van 16 jaar (Gemeente Utrecht, 2007)

Tabel 5.10: Locatiebezoek vrijetijdsvoorzieningen 2010²³.

Bron: Scholierenenquête 2010

²³ Als standaard werden alleen voorzieningen opgenomen in de analyse waarvan ten minste 25 procent van de onderzoekspopulatie aangeeft deze minimaal 1 keer per maand te bezoeken.

De laatste jaren is beleidsmatig sterk ingezet op de ontwikkeling van jeugdig talent in Kanaleneiland. Cultuurhuis Kanaleneiland is bijvoorbeeld een centrum waar jongeren uit Kanaleneiland terecht kunnen voor allerlei activiteiten, cursussen, workshops en optredens. Het aanbod aan activiteiten kan in de brede zin als cultureel beschouwd worden en biedt in het programma naast theater, dans, muziek, fotografie en schilderen ook ruimte aan meer etnische en urbane cultuuruitingen als henna-painting, graffiti, buikdans en breakdance. Jongens en meiden in Kanaleneiland lijken op dat gebied sneller toegang te krijgen tot culturele activiteiten. Cultuur is een onderdeel binnen het brede maatschappelijke buurtwerk van Kanaleneiland en niet zozeer een particuliere muziek of dansvereniging, zoals vaker het geval is voor kinderen en jongeren in Leidsche Rijn. *“Culturele werkplaatsen worden de buurtplekken genoemd waar jongeren kunnen experimenteren met alle mogelijke cultuuruitingen, van het oefenen met een bandje tot het maken van beeldende kunst. Cultuurhuizen kunnen door hun laagdrempelige karakter een belangrijke bijdrage leveren aan een op talentontwikkeling gericht vrijetijdsaanbod in de stad Utrecht”* (Gemeente Utrecht, 2009). In Kanaleneiland wordt een groot deel van de naschoolse activiteiten van kinderen en jongeren als het ware geregisseerd door het relatief grote netwerk van maatschappelijke instellingen in de wijk. Ook brede scholen bieden inhoudelijk veel ruimte aan cultuureducatie.

Maatschappelijke activiteiten

Beleidsmakers en maatschappelijke instanties hebben dikwijls hoge verwachtingen van vrijetijdsvoorzieningen in de wijk als instrument tegen achterstand. Zoals uit een enkele Nederlandse publicatie wat betreft jongerenwerk blijkt is de invloed van participerende jongeren in buurthuizen op de sociale cohesie in de wijk van belang (Spierts en Van Vliet, 2008).

Buurthuis

Naar verwachting gaan allochtonen jongeren meer naar buurthuizen of jongerencentra dan autochtone jongeren. Relatief meer jongeren in buurthuizen zijn afkomstig uit gezinnen met ouders met een lage opleiding, een laag inkomen of van niet-westerse afkomst. Zij hebben minder mogelijkheden om lid te worden van verenigingen of deel te nemen aan commerciële vrijetijdsactiviteiten. Jongeren die thuis vrienden kunnen of mogen ontvangen lijken minder behoefte te hebben aan een buurthuis. Allochtone jongeren hebben vaker moeite om vrienden thuis te ontvangen en wijken uit naar een plaatselijk buurtcentrum.

Staaftiagram 5.10 laat een vergelijkbaar beeld zien. Zo geeft 43 procent van de jeugdigen in Kanaleneiland aan in de afgelopen maand een activiteit te hebben bezocht in een buurthuis. In Leidsche Rijn is dit percentage met 20 procent van de jeugdigen veel lager. Het niet ondernemen van activiteiten in een buurthuis kan voor de jongeren in Leidsche Rijn mogelijk verklaard worden uit het feit dat er geen toegang is tot deze voorziening in hun wijk. Op de vraag *‘Zijn er dingen die je mist in de buurt voor kinderen en jongeren van jouw leeftijd?’* geven jeugdigen uit Leidsche Rijn meerdere malen aan activiteiten en jeugdvoorzieningen te missen. In Leidsche Rijn reikt maar liefst 45 procent van de jeugdigen een suggestie of verbeterpunt aan voor de wijk. Verdeeld over de verschillende leeftijdsgroepen geldt dat basisschoolkinderen voornamelijk verbeteringen willen toepassen in de openbare ruimte en jongeren meer op zoek zijn activiteiten en ontmoetingsplekken.

De verhouding jongens en meisjes bij jongeren die een buurthuis bezoeken, wordt voor de twee grootste Nederlandse steden Rotterdam en Amsterdam geschat op 4:1 (Veenbaas en Noorda, 2000). Uit het onderzoek blijkt een groot deel van de meisjes vaak thuis te zitten en kent 80 procent van de meisjes een meisje dat vaak thuis zit. Meiden zouden graag meer activiteiten willen doen in hun directe leefomgeving en ze willen meer activiteiten die inspelen op hun vraag, zoals het volgen van dansworkshops en cursussen in de zomer. Voor de meiden uit Kanaleneiland gaat deze veronderstelling niet op. Want waar verwacht wordt dat jongens meer gebruik maken van de activiteiten in een buurthuis, zijn het juist de meiden die richting meidenclubs, bioscoopavonden en spellenmiddagen gaan in Kanaleneiland. Jongens zijn liever op straat of bij de voetbalkooi²⁴: *“Die activiteiten interesseren me niet zoveel, ik ben liever buiten met vrienden (Ayoub, 12 jaar)”*.

Huiswerkbegeleiding en taallessen

Buurthuizen in Kanaleneiland werken nauw samen met andere maatschappelijke instanties in de wijk (Gemeente Utrecht, 2007). Huiswerkbegeleiding wordt bijvoorbeeld aangeboden als naschoolse activiteit in een van de buurthuizen van Doenja Dienstverlening. Taallessen en huiswerkbegeleiding zijn naschoolse

²⁴ Dergelijke sportactiviteiten zijn echter ook in handen van het jeugdwerk en behoren deels tot de buurthuisactiviteiten van Doenja Dienstverlening, ook al zien jongens uit Kanaleneiland dit anders.

maatschappelijke activiteiten die door kinderen en jongeren uit Kanaleneiland met enige regelmaat worden bezocht. Zo gaat maar liefst 1 op 5 kinderen in Kanaleneiland naar huiswerkbegeleiding en taallessen in de eigen wijk (zie tabel 5.10). Jeugdigen in Leidsche Rijn moeten voor het gebruik van taallessen nog wel eens uitwijken uit naar andere buurten van de stad. Taallessen worden door kinderen en jongeren uit Leidsche Rijn in 12 procent van de gevallen buiten de wijk bezocht.

Bibliotheek

Jeugdigen uit beide onderzoekswijken maken vooral gebruik van de bibliotheek in de eigen wijk. Vervolgens gaan jeugdigen uit Kanaleneiland eerder naar de stadsbibliotheek in het centrum van Utrecht dan naar een bibliotheek in een andere stadsbuurt. Jeugdigen uit Leidsche Rijn gaan wel iets vaker naar een bibliotheek in een andere stadsbuurt (zie tabel 5.10).

Kerk of moskee

In wijken met veelal een Islamitische bevolkingssamenstelling heeft de moskee een centrale ontmoetingsfunctie voor de buurtbewoners, vergelijkbaar met de kerk voor veel christenen in Nederland. Ook organiseren moskeeën sociaal-maatschappelijke activiteiten voor de achterban als ook voor de gehele bevolking in de wijk. Voor jongeren kan de moskee een plek zijn om aan te kloppen bij problemen. Voor het bezoeken van kerken en moskeeën gaan kinderen en jongeren in Kanaleneiland veelal richting de eigen buurt. 28 Procent van de jeugdigen geeft aan in de afgelopen maand een moskee te hebben bezocht in de eigen wijk. Van de jeugdigen in Leidsche Rijn is het gebruik van kerk of moskee in de eigen wijk veel kleiner: 20 procent van de jeugdigen geeft aan dit vooral te doen buiten de wijk. De bevolkingssamenstelling in Kanaleneiland is overwegend Islamitisch waardoor ook de religieuze gemeenschap een sterke positie in de wijk heeft verworven. Hoewel de gemeente Utrecht initiatieven voor een multi-etnische moskee met een sociaal-culturele functie voor Leidsche Rijn aanvankelijk aanvaarde, heeft Leidsche Rijn op het moment geen religieus centrum voor Islamitische bevolkingsgroepen in de wijk (Gemeente Utrecht, 2010). In Leidsche Rijn bestaat de groep scholieren dat weleens een religieuze instelling in andere buurten van de stad bezoekt voornamelijk uit Turkse en Marokkaanse kinderen.

Internetcafés

Als laatste is ook het bezoeken van internetcafés onderhevig aan een aantal kenmerken. Hoewel verschillende onderzoeken aanduiden dat allochtone evenals autochtone jongeren voornamelijk thuis gebruik maken van internet, zijn er meer allochtone jongeren die ter aanvulling op het ICT-gebruik in de thuissituatie ook in publieke gelegenheden hiervan gebruik maken (Van Summeren en d'Haenens, 2002). 34 Procent van de jeugdigen in Kanaleneiland geeft aan wel eens gebruik te maken van een internetcafé. Dit gebruik vindt hoofdzakelijk in de eigen wijk plaats. Voor leeftijdsgenootjes uit Leidsche Rijn is dit gebruik met 12 procent veel lager (zie tabel 5.10). Dit verschil is zeer waarschijnlijk te wijten aan de geremdheid die allochtone jongeren ondervinden om in de privésfeer gebruik te maken van internet, chat of bellen. Het internetcafé is met name in Kanaleneiland een voorbeeld van klein ondernemerschap in de wijk. In Leidsche Rijn komen internetcafés veel minder voor. Daarnaast fungeert het internetcafé in veel etnische wijken ook als ontmoetingsplek. Waar vroeger het internetcafé en de belwinkel sterk aan elkaar gerelateerde plekken waren om contact te onderhouden met het land van herkomst, treffen vooral jongens zich nu in internetcafés. In Kanaleneiland zijn het dan ook met name jongens die gebruik maken van internetcafés in de eigen buurt.

Uitgaan

De uitgaansgelegenheden werden in het onderzoek zeer marginaal aangekruist door de jeugdigen. Aan de ene kant heeft dit te maken met de leeftijd van de groepen. Aangezien de leeftijdsgrens in het onderzoek rond de 15 jaar ligt is, het bij de wet ook niet toegestaan voor deze groepen om discotheken te bezoeken. In de binnenstad van Utrecht zijn weinig gelegenheden waar jongeren worden toegelaten. In Kanaleneiland geeft een kleine 30 procent van de jongeren aan wel eens in een café te komen, maar de locaties zijn niet specifiek voor een bepaalde buurt.

5.5 Richting het stadscentrum: vooral voor jongeren populair

In de literatuur valt terug te lezen dat naarmate jongeren ouder worden hun bewegingsruimte groter wordt (Bronfenbrenner, 2005; Vanderstede, 2009; Van der Spek en Noyon, 1993). In een Amsterdams vrijetijdsonderzoek uit 2006 gingen de 18 tot 23-jarigen voor bijna alle vrijetijdsactiviteiten hiervoor veel vaker

naar een ander stadsdeel dan jongeren tussen de 12 en 15 jaar. Veelal is in het centrum van de stad het meest te beleven en dit heeft een grote aantrekkingskracht op een groot deel van de oudere jongeren.

Tabel 5.10: Maandelijks bezoek stadscentrum Utrecht, 2010

	scholieren basisschool (%) (N=130)		scholieren VMBO (%) (N=90)	
	Kanaleneiland	Leidsche Rijn	Kanaleneiland	Leidsche Rijn
Nooit	7	7	8	0
1 tot 2 keer per maand	37	46	19	38
3 tot 4 keer per maand	12	11	11	32
meer dan 4 keer per maand	47*	35*	61*	30*
Totaal	100	100	100	100

Significantie = $p \leq 0,050$*

Bron: Scholierenenquête 2010.

Bijna de helft van de basisschoolleerlingen in Kanaleneiland zegt minimaal vier keer per maand naar de binnenstad van Utrecht te gaan. Voor middelbare VMBO-leerlingen uit Kanaleneiland ligt dit percentage met 61 procent nog hoger. Basisschoolleerlingen en middelbare VMBO-leerlingen uit Leidsche Rijn gaan minder vaak naar het stadscentrum dan hun leeftijdsgenoten uit Kanaleneiland. De afstand tot het stadscentrum speelt hier mogelijk een rol. De groepen verschillen onderling echter niet in hun transportkeuze naar het stadscentrum van Utrecht. Zowel kinderen en jongeren uit Kanaleneiland als Leidsche Rijn geven aan hoofdzakelijk met de auto of per fiets naar het stadscentrum van Utrecht te gaan. Een kleine minderheid uit Kanaleneiland maakt gebruik van openbaar vervoer.

Meisjes gaan vaker naar het centrum dan jongens. Dit komt waarschijnlijk omdat ze het leuker vinden om te gaan winkelen. De meest genoemde redenen om naar het centrum te gaan zijn winkelen (90 procent), uitgaan (75 procent) en het bezoeken van vrienden (34 procent). Een groep van 28 procent gaat naar het centrum om in het bijzonder niks te doen of om rond te hangen met vrienden. Zeker wanneer jongeren een bepaalde leeftijd hebben bereikt, vaak vanaf 14 jaar zoeken zij hun vertier in de binnenstad, omdat het aanbod in de wijken voor hen niet kan concurreren met alle interessante dingen in de stad.

5.6 Conclusie

In dit hoofdstuk is antwoord gegeven op de eerste onderzoeksvraag van deze thesis:

In welke mate maken kinderen en jongeren gebruik van voorzieningen die zich specifiek in de eigen wijk bevinden en voor welke voorzieningen kijken ze uit naar andere delen van de stad? En in hoeverre vallen er verschillen op te merken in het gebruik van voorzieningen tussen jongeren in Kanaleneiland en jongeren in Leidsche Rijn?

De resultaten wijzen uit dat kinderen en jongeren uit Kanaleneiland en Leidsche Rijn een groot deel van hun vrije tijd in de eigen wijk doorbrengen. Een van de voornaamste buitenschoolse activiteiten van kinderen en jongeren is buiten spelen, niet alleen op de hoek van de straat maar ook op kindvriendelijk ingerichte speelplekken of in voetbalkooien. Toch weerhoudt dit kinderen en jongeren er niet van om richting andere wijken te gaan. Een groot deel van de kinderen en jongeren komt bijvoorbeeld wekelijks op een speelplek buiten de eigen buurt. Bijna 70 procent van alle kinderen en jongeren maakt regelmatig gebruik van een speelvoorziening in een andere wijk. De buurt lijkt daarmee zijn exclusieve speel functie te verliezen. Maar niet alle kinderen en jongeren zijn even mobiel of hebben de gewoonte om in een andere buurt te gaan spelen. Factoren die invloed uitoefenen op het wel of niet ondernemen van deze activiteit zijn: gezinssituatie, vervoermiddel en de woonlocatie van vrienden. Vooral voor de derdeklassers VMBO is de invloed vanuit de vriendengroep groot te noemen. Significante verschillen op basis van leeftijd, sekse, etniciteit en woonwijk doen zich voor het gebruik van speelplekken in of buiten de buurt niet voor.

Hangplekken en skateparken worden door VMBO-leerlingen vaker bezocht buiten de eigen wijk. Het grootste verschil is echter te vinden voor de voetbalkooien. Deze speelvoorziening wordt bij voorbaat in de eigen stadsbuurt bezocht. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het sterke buurtkarakter van deze speelvoorziening,

welke vergelijkbaar is met het plaatselijke trapveldje van vroeger. Cruiff Courts zijn per slot van rekening bedoeld als wijkvoorziening: inbedding in de wijk staat daarbij voorop.

Voor wat betreft sportvoorzieningen is het gebruik in andere wijken veel lager. Hoofdzakelijk worden sportvoorzieningen in de eigen wijk bezocht. In grote lijnen wordt de actieradius van vrijetijdsactiviteiten beïnvloed door de ruimtelijke mobiliteit van de ouders. Voor Turkse en Marokkaanse kinderen is het vrijwel niet gebruikelijk om buiten de buurt te sporten. Dit komt overeen met de sterke buurtgericht van niet-westerse allochtonen met de eigen woonwijk. Het lijkt er overigens op dat de bewegingsvrijheid van allochtone kinderen vooral extremen kent. Een groot deel van de allochtone kinderen, vooral meisjes, wordt in enige mate beperkt in hun bewegingsvrijheid. Zij worden meer naar school gebracht en zitten minder op sportclubjes. Toch zijn de extremen minder sterk als wordt verwacht. Allochtone meisjes spelen of hangen net zo vaak buiten als allochtone jongens doen. De andere groep allochtone kinderen lijkt nauwelijks of in ieder geval minder dan Nederlandse kinderen beperkingen te kennen ten aanzien van de bewegingsvrijheid. De hier besproken persoonsgebonden kenmerken hebben weliswaar invloed op de bewegingsvrijheid van kinderen, maar de verschillen die er zijn moeten veelal door andere factoren worden verklaard.

Zo is de gebouwde omgeving en de afstand tot het stadscentrum ook van invloed op het gebruik van voorzieningen in de wijk. Scholieren uit Kanaleneiland gaan met groter gemak richting het stadscentrum van Utrecht dan leeftijdsgenootjes uit Leidsche Rijn. Ook is het gebruik van maatschappelijke en culturele voorzieningen in Kanaleneiland veel meer wijkgericht dan in Leidsche Rijn het geval is. Kinderen en jongeren uit Leidsche Rijn gaan voor onder anderen culturele muziek en dansclubjes, de bibliotheek en taalles vaker naar andere buurt dan kinderen en jongeren uit Leidsche Rijn doen.

6. De vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren: Sociale contacten

6.1 Inleiding

Een belangrijk doel van deze scriptie is te onderzoeken of voorzieningengebruik en sociale contacten in relatie staan met de buurtbetrokkenheid van kinderen en jongeren. In het voorgaande hoofdstuk stond het voorzieningengebruik van verschillende groepen jeugdigen centraal. Onderzocht werd in welke mate kinderen en jongeren nog dagelijks gebruik maken van voorzieningen die zich specifiek in de eigen wijk bevinden en voor welke voorzieningen ze uitwijken naar andere delen van de stad. Uit de resultaten blijkt het sociale aspect van veel voorzieningen zoals speelplekken, sport en buuthuizen, al op jonge leeftijd erg belangrijk te zijn. Veel voorzieningen zijn niet alleen van praktisch nut, ze hebben ook een sterke sociale ontmoetingsfunctie in de wijk. Opvallend in het voorzieningengebruik van kinderen en jongeren was de rol van vrienden. Het bezoeken van bepaalde voorzieningen in andere buurten van de stad was daarmee sterk afhankelijk van de woonlocatie van vrienden en vriendinnen.

De vraag speelt dus in hoeverre kinderen en jongeren sociale contacten onderhouden in de eigen woonwijk. Groeien kinderen in de hedendaagse samenleving op in de eigen vertrouwde omgeving samen met buurtgenootjes? Aan de hand van de volgende deelvraag wordt het sociale belang van de wijk dieper uitgewerkt. De tweede onderzoeksvraag luidt dan ook:

In welke mate onderhouden kinderen en jongeren sociale contacten in de eigen wijk en daarbuiten? En vallen er verschillen op te merken tussen jeugdigen in Overvecht en jeugdigen in Leidsche Rijn?

De eerste paragraaf richt zich op de vraag in welke mate de sociale netwerken van verschillende groepen jeugdigen in Kanaleneiland en Leidsche Rijn buurtgebonden zijn. Dit wordt onderzocht aan de hand van drie indicatoren: het vriendennetwerk (6.1), het familienetwerk (6.2) en de ontmoetingen met buurtgenoten (6.3). Voor het bestuderen van de informele sociale contacten van jonge mensen wordt in dit hoofdstuk eerst de mate van interactie tussen jonge mensen en hun medebuurtbewoners in kaart gebracht. In het volgende hoofdstuk kan vervolgens worden gekeken naar de kwaliteit van deze relaties in de vorm van gevoelens van buurtbetrokkenheid.

6.2 Het sociaal netwerk van vrienden

Door verschillende stedelijke geografen is aangetoond dat fysieke nabijheid niet automatisch leidt tot meer sociale contacten en dat de buurt niet meer het schaalniveau is waarop sociale levens zich afspelen (Beckhoven en van Kempen, 2003; Van Marissing, Bolt en Van Kempen, 2006; Pinkster, 2009). De sociale positie wordt voor een belangrijk deel bepaald door de persoonlijke kenmerken van een individu en niet of nauwelijks door de buurt waarin men woont. Wat betreft de sociale contacten is de verwachting dat bewoners met veel sociale contacten in de eigen wijk ook meer gericht zijn op de eigen wijk omdat ze in hogere mate een gevoel van verbondenheid met de woonplek en buurtbewoners ervaren (Massey, 1991; Van Kempen, 2003).

6.2.1 Frequentieverschillen sociaal contact

De jeugdigen in het onderzoek is allereerst gevraagd hoe vaak ze bij vrienden en vriendinnen gaan spelen of op bezoek gaan. Wat betreft de sociale contacten in de vrije tijd voor volwassen stadsbewoners geldt dat alle etnische groepen uit de Utrechtse stadswijken even vaak contact met familie en vrienden hebben, maar dat Turken en Marokkanen vaker contact hebben met hun burens (Gemeente Utrecht, 2009). In een studie van Pinkster (2006) lijken er op het eerste gezicht nauwelijks verschillen te bestaan tussen bewoners in een arme en een gemengde buurt in de mate waarmee zij contacten onderhouden met vrienden en familieleden.

Uit een van de zeldzame Nederlandse publicaties naar de bewegingsvrijheid van kinderen in verschillende Nederlandse stadswijken blijkt iets meer dan 11 procent van de kinderen in de basisschoolleeftijd nooit bij vriendjes thuis te spelen (Van der Spek en Noyon, 1993). De leeftijd van kinderen heeft daar niet een duidelijke invloed op. Ook lijkt leeftijd niet van invloed op de frequentie waarmee bij vriendjes thuis wordt gespeeld, noch op de afstand tot de vriendjes. Dienstovereenkomstig kan gesteld worden dat de kinderen uit Leidsche Rijn niet ver van dit cijfer aflaggen terwijl de basisschoolleerlingen in Kanaleneiland wel vaker aangeven nooit bij vriendjes thuis te komen. In Leidsche Rijn gaat meer dan de helft van de VMBO-leerlingen maar liefst 3 tot 4 keer per week op bezoek bij vrienden. Daarentegen gaat de helft van de

basisschoolleerlingen uit Leidsche Rijn 1 tot 2 keer per week spelen bij vriendjes. In Kanaleneiland doen zich minder grote verschillen voor tussen de twee leeftijdsgroepen: de helft van zowel de basisschoolleerlingen als de VMBO-leerlingen in Kanaleneiland gaat 1 tot 2 keer per week bij vrienden op bezoek.

Het is vanuit de literatuur gezien lastig om op vergelijkbaar niveau uitspraken te doen over scholieren op het voortgezet onderwijs. In Leidsche Rijn geldt immers dat er significante verschillen schuilen in de frequentie waarmee vrienden worden bezocht tussen jonge kinderen op de basisschool en oudere jeugd op het VMBO. Wel bestaat er in de literatuur een duidelijk verband tussen leeftijd en het zelfstandig richting vriendjes gaan (Van der Spek en Noyon, 1993). Verder breiden de leefwerelden en daarmee de actieradius van oudere kinderen zich uit bij de overgang naar de middelbare school. Leeftijd is dan ook niet zozeer van invloed op de deelname aan activiteiten als wel op de zelfstandigheid die kinderen bij die activiteiten hebben.

Tabel 6.1: Hoe vaak ga je bij vrienden/vriendinnen thuis spelen of op bezoek?

	Kanaleneiland		Leidsche Rijn*	
	Basisschool (%) (N=76)	VMBO (%) (N=39)	Basisschool (%) (N=54)	VMBO (%) (N=51)
Nooit	27	11	7	0
1-2 dagen p/week	49	47	50	6
3-4 dagen p/week	14	28	22	55
5-6 dagen p/week	5	6	4	14
Iedere dag	5	8	17	25
Totaal (N=)	100	100	100	100

Bron: *Scholierenenquête 2010*.

*Significante P-waarde model: 0,00

Kolmogorov-Smirnov: 0,00

Wanneer onderscheid wordt gemaakt naar de nationaliteit van de ouders dan blijkt uit de literatuur dat allochtone jeugdigen niet alleen minder buitenspelen en sporten, ze spelen ook minder bij vriendjes (Van der Spek en Noyon, 1993). Kinderen uit beide wijken die aangeven nooit bij vriendjes te gaan spelen, hadden opvallend vaak een overig niet-westerse allochtone achtergrond in het onderzoek. Voor de groep Turkse en Marokkaanse kinderen vielen er geen verschillen te ontdekken.

6.2.2 Vrienden in of buiten de eigen wijk?

Zoals eerder viel terug te lezen voor het gebruik van bepaalde voorzieningen, wijkt de afstand volgens Van der Spek en Noyon voor vriendjes bezoeken en boodschappen halen niet af tussen allochtone en autochtone kinderen. Vanuit de volwassenen literatuur gezien zijn arme huishoudens met een lagere opleiding voor hun sociale netwerk meer op de eigen buurt gericht dan huishoudens met een groter budget en een hoger opleidingsniveau (Guest en Wierzbicki, 1999; Van Kempen, 2003). Lager opgeleiden en lagere inkomensgroepen hebben vaak meer contacten binnen de buurt dan degenen met een hogere opleiding en een hoger inkomen. De eerste groep lijkt uit financiële redenen niet snel te reizen naar andere delen van de stad.

Of dit ook het geval is voor jeugdigen in de leeftijd van 12 tot 16 jaar blijft wegens de zeer beperkte literatuur op dit vlak onduidelijk. Toch mag worden verwacht dat leeftijd, sekse en etniciteit ook hier bepalende factoren zijn voor de bewegingsvrijheid van kinderen. Kinderen uit armere huishoudens kunnen te maken krijgen met de beperkte mobiliteit van hun ouders. In overeenstemming met het eerdere werk van Van der Spek en Noyon (2006) blijkt hoofdzakelijk de leeftijd van kinderen van invloed te zijn op het aandeel vriendjes en vriendinnetjes dat buiten de buurt bezocht kan worden.

Tabel 6.2 geeft een overzicht van de woonlocaties van vrienden. Zo geven de cijfers in de tabel aan dat er voor de kenmerken leeftijd, school, vervoermiddel en buurt verschillen zijn in de woonlocatie van vrienden. Naarmate de leeftijd van kinderen toeneemt, worden vrienden en vriendinnen steeds meer buiten de wijk bezocht. Dit is in overeenstemming met de literatuur over de bewegingsvrijheid van kinderen en jongeren (Van der Spek en Noyon, 1993; Karsten, 1995; Oud e.a., 2000). De jeugdigen in de buurt Kanaleneiland (75 procent) hebben vaker vrienden binnen de eigen buurt wonen dan jeugdigen in Leidsche Rijn (65 procent). Op basis van etniciteit doen zich nauwelijks verschillen voor tussen niet-westerse allochtone jeugdigen en

autochtone jeugdigen. Voor beide groepen geldt dat circa 70 procent de meeste vrienden in eigen buurt heeft wonen. Alleen jeugdigen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond en jeugdigen uit de overige westerse landen hebben dikwijls vrienden uit andere buurten van de stad.

Ook de situering van de school ten opzichte van de eigen buurt bepaalt het vriendenbezoek. Kinderen waarvan de school in de eigen straat gelegen is, gaan in 92 procent van de gevallen ook meer bij vriendjes spelen in de eigen buurt. De kans dat de school in de zeer nabije omgeving gevestigd ligt, is groter voor een basisschoolkind dan voor een middelbare school leerling. Jeugdigen op het voortgezet onderwijs wonen dikwijls in andere buurten van de stad. In tabel 6.2 hebben scholieren van het VMBO meer vrienden buiten de buurt wonen dan basisschoolkinderen. Scholieren die in een andere stadsbuurt of buiten de stad naar school gaan hebben eveneens meer vrienden in andere buurten van de stad wonen. Dit staat in relatie met de bewegingsvrijheid van kinderen en jongeren. Het laagste percentage is te zien voor kinderen die lopend naar school gaan en voor de kinderen die worden gebracht en gehaald met de auto. Vaak wordt er vrijwel gelijk na schooltijd afgesproken met vriendjes en vriendinnetjes.

Tabel 6.2: Waar wonen de meeste van je beste vrienden en vriendinnen? Leidsche Rijn en Kanaleneiland, 2010 (N=220).

Locatie vrienden			
	eigen buurt (%)	andere buurten (%)	in als buiten de eigen buurt (%)
Kenmerken			
Jongen	69	19	12
Meisje	72	16	13
Leeftijd <12jaar	87	5	8
Leeftijd 12-14 jaar	61	25	15
Leeftijd >14 jaar	63	20	17
autochtoon	71	18	10
Turks	71	16	13
Marokkaans	74	14	12
Surinaams/Antilliaans	41	35	24
Overig niet-westers	77	15	8
Overig westers	57	29	14
Gezin beide ouders	70	18	12
Gezin alleen moeder	77	17	6
Gezin alleen vader	0	0	100
Gezin anders	33	0	67
School			
school in straat	92	4	4
school in buurt	70	16	14
School in andere buurt stad	67	26	7
School buiten de stad	25	38	38
Kind gaat naar basisschool	79	11	10
Jongere gaat naar VMBO	58	27	16
Vervoermiddel school auto	69	16	15
Vervoermiddel school lopend	76	13	11
Vervoermiddel school fietsend	69	20	12
Vervoermiddel school OV	52	29	19
Vervoermiddel school scooter	50	25	25
Buurt			
Kanaleneiland	75	14	12
Leidsche Rijn	65	21	14

Bron: Scholierenenquête, 2010

In de volgende stap wordt via logistische regressie onderzocht welke kenmerken van een kind het bezoeken van vrienden in en buiten de buurt verklaren. In de analyse is de waarde 1 de groep jeugdigen met meer vrienden buiten de eigen buurt en jeugdigen met evenveel vrienden in als buiten de eigen woonbuurt. Waarde 0 betreft de groep die meer in contact staat met vriendjes uit de eigen buurt.

Uit de literatuur valt te verwachten dat kinderen die in mindere mate mobiel en in sterke mate gericht zijn op de wijk meer vrienden en vriendinnen bezoeken in de eigen wijk dan daarbuiten. Tevens is dit gebaseerd op de veronderstelling dat jongere kinderen die in mindere mate mobiel zijn en in sterkere mate meer gericht zijn op de eigen woonbuurt ook meer vrienden hebben in de directe woonomgeving. Vooral de vriendschappen van basisschoolkinderen zijn naar verwachting sterk buurtgebonden (Sinnaeve e.a., 2004). Daarnaast is de school in de buurt een belangrijke plaats voor het ontstaan van vriendschappen.

De resultaten uit de analyse wijzen uit dat er voor een aantal kenmerken een significant verband bestaat (tabel 6.3). Het leeftijdskenmerk van jeugdigen blijkt van invloed te zijn op het bezoeken van vriendjes en vriendinnetjes buiten de buurt. De resultaten uit de tabel wijzen uit dat zowel leeftijdsgroepen in de leeftijd 12-14 jaar als boven de 14 jaar meer gericht zijn op vrienden buiten de buurt ten opzichte van de leeftijdsgroep jonger dan 12 jaar. Opmerkelijk in de tabel is het schijnverband voor kinderen ouder dan 14 jaar. Wanneer kenmerken voor onder anderen school, vrienden en de buurt aan het model worden toegevoegd blijkt de oudste leeftijdsgroep opeens niet meer van invloed te zijn op het bezoeken van vriendjes buiten de eigen buurt. Voor de leeftijdsgroep 12 tot 14-jarigen is dit niet het geval: zij blijven ook in model 2 en 3 een positieve samenhang houden met het hebben van vrienden buiten de woonbuurt. Gezien vanuit de literatuur is deze uitkomst enigszins opvallend. Voor oudere kinderen en jongeren wordt verwacht dat zij een grotere zelfstandige mobiliteit hebben dan jongere kinderen.

In de literatuur met betrekking tot volwassenen zien we vaak opleidingsniveau, sociale klassen en inkomen als bepalende determinanten voor de onderlinge sociale contacten in een buurt. In verhouding tot vroeger zijn buurtbewoners niet per slot van rekening afhankelijk van directe buurtcontacten. De sociale leefomgeving overschrijdt steeds vaker de eigen woonbuurt. Schnell en Yoav (2001) spreken in dit opzicht over het onderscheid tussen woonsegregatie en sociale segregatie: *“mensen die in dezelfde wijk wonen, hebben in het dagelijkse leven vaak weinig met elkaar te maken, omdat ze in verschillende sociale netwerken zitten”*. Voor basisschoolkinderen is dit minder het geval wanneer ze binnen de eigen buurt naar school gaan. Hun vriendennetwerk is sterk verbonden aan de vriendschappen die op school en in de buurt gevormd worden. Voor de jeugd op de middelbare school wordt een ander patroon verwacht omdat bij het verlaten van de basisschool ook het vriendennetwerk zich op geografische schaal uitbreidt (Hillmann, 1983). Meestal komen de scholieren uit een middelbare schoolklas uit meerdere omringende buurten van de stad of zelfs van buiten de stad. De verwachting bestaat dat sociale contacten tijdens de middelbare schooltijd sneller gelegd worden met leeftijdsgenoten van buiten de buurt. Maar of dit ook klopt voor de jeugdigen in dit onderzoek wordt niet ondersteund door de logistische regressiegegevens in tabel 6.3: Tegen de verwachting in verklaart het schoolniveau van een kind of jongere niet het bezoeken van vrienden in en buiten de buurt. Dit werd wel verwacht op basis van de grote verschillen tussen basisschool en middelbare school in tabel 6.2.

Daarnaast blijkt de locatie van de school van invloed te zijn op de woonlocatie van vrienden: indien scholieren verder van huis naar school gaan, is de kans groot dat zij ook meer vrienden van buiten de eigen buurt hebben. In overeenstemming met de literatuur is de school een belangrijke factor in het ontstaan van vriendschappen. Hoofdzakelijk zal deze aanname opgaan voor de VMBO-leerlingen in het voortgezet onderwijs die eerder geneigd zijn om verder te reizen voor hun schoolopleiding. Basisschoolkinderen blijken in overeenstemming met de literatuur sterk buurtgebonden te zijn in het onderhouden van vriendschappen.

Ten slotte bestaan er opvallend genoeg geen verbanden met woonbuurt. Op basis van de literatuur en tabel 6.2 zijn kinderen en jongeren uit Kanaleneiland in hun vriendschappen meer buurtgebonden dan leeftijdsgenoten uit Leidsche Rijn. Deze veronderstelling wordt echter niet ondersteund door de bevindingen in tabel 6.3. De woonbuurt blijkt in verhouding tot andere kenmerken wederom niet van invloed te zijn.

Tabel 6.2: Logistische regressie voor het de focus van vrienden meer in de of buiten de eigen buurt

	Model 1	Model 2	Model 3
	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Individuele kenmerken			
Sekse (jongen=1)	0,908	0,931	0,935
Leeftijd < 12 jaar (ref)			
Leeftijd 12-14 jaar	4,769**	4,230**	4,435**
Leeftijd > 14 jaar	4,034**	2,049	2,227
autochtoon (ref)			
Turks	0,891	0,925	0,928
Marokkaans	0,742	0,829	0,886
Surinaams/Antilliaans	3,294	3,054	3,012
overig niet-westers	0,647	0,497	0,537
overig westers	1,706	1,585	1,594
Gezinssituatie beide ouders (ref)			
Gezinssituatie alléén moeder	0,488	0,492	0,494
Gezinssituatie alléén vader	1,99E+12	9,99E+11	9,40E+11
Anders	6,62E+03	3,222	3,151
School en vrienden			
Basisschool (ref)			
Voortgezet Onderwijs VMBO		1,519	1,472
Locatie school in straat (ref)			
Locatie school in de buurt		3,755	3,696
Locatie school in andere buurten stad		2,018	1,973
Locatie school buiten stad		15,654*	15,628*
auto (ref)			
Lopend		1,018	1,009
Fietsend		0,811	0,761
openbaar vervoer		1,6370	1,586
brommer, scooter		4,948	4,574
meeste familieleden wonen in de buurt (ref)			
meeste familieleden wonen buiten de buurt		2,071	1,972
buiten stad		2,383	2,317
in het buitenland		2,243	2,208
Buurt			
Kanaleneiland (ref)			
Leidsche Rijn			1,190
Constante			
Constante	0,171	0,280	0,260
Nagelkerke R ² ²⁵	0,187	0,278	0,279
Significante waarde van het model	0,001	0,003	0,004
Totaal (N)= 220			
missing cases=	6	7	7

Significantie* = $p \leq 0,050$

Significantie** = $p \leq 0,010$

Bron: Scholierenenquête, 2010

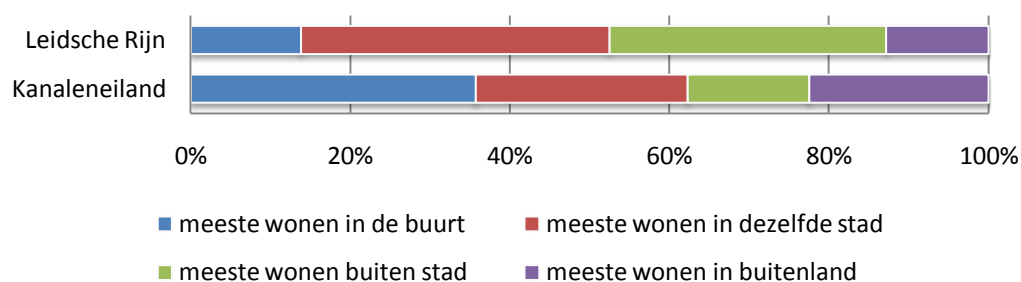
²⁵ De waarde Nagelkerke 0,279 geeft aan dat het totale model een goede verklaring geeft voor het gebruik van speelvoorzieningen in de eigen wijk of daarbuiten. Een waarde van 0,1 wordt als referentiepunt beschouwd.

6.3 Het familienetwerk

Een enorme toename in het verhuisgedrag van mensen heeft ervoor gezorgd dat minder gezinnen met kinderen in de directe nabijheid van hun familie wonen dan enkele decennia geleden. In 1940 woonde nog 50 procent van de mensen in dezelfde plaats als hun ouders. Enkele decennia later is dit percentage gedaald tot 35 procent (Liefbroer en Mulder, 2004). De daling valt grotendeels toe te schrijven aan de groei van het aantal hoogopgeleiden in Nederland (Karsten en De Stigter, 2006). Grotere afstanden moesten afgelegd worden voor het zoeken van een geschikte baan of opleiding. De ontwikkelingen in de mobiliteit maakten het anderzijds mogelijk om langere afstanden af te leggen.

Maar heden ten dag blijkt de geografische nabijheid van familieleden een zeer belangrijke rol te spelen bij het ontvangen en geven van hulp aan familieleden. Als familieleden verspreid wonen dan heeft dat directe gevolgen voor de mate van uitwisseling van steun door familieleden (Liefbroer en Mulder, 2004). In de literatuur vinden we de familie ook terug als medeopvoeder (Blokland, 2008). Door de toegenomen afstand kunnen kinderen ook minder eenvoudig bij ooms, tantes, opa's en oma's op bezoek gaan. Familieleden zijn geen natuurlijke en directe medeopvoeders meer. Dit zou mogelijk de geslotenheid, 'de cocooning', van moderne gezinnen in de hedendaagse samenleving in de hand werken (RMO, 2008). Jonge gezinnen in nieuwbouwwijken zouden in dat opzicht veel sneller op zichzelf aangewezen zijn en hebben een individualistische levensstijl. Vraag blijft of de individualisering van invloed is op de sociale cohesie in nieuwbouwwijken zoals Leidsche Rijn. Wel kunnen huishoudens in nieuwbouwwijken minder snel terugvallen op de steun van familieleden. Ook in figuur 6.4 blijkt dat jeugdigen in Leidsche Rijn maar betrekkelijk weinig familieleden in de nabije omgeving hebben wonen.

Figuur 6.4 Waar wonen de meeste familieleden?

Bron: Scholierenenquête, 2010

Het kunnen terugvallen op familieleden is voor kinderen en jongeren in Leidsche Rijn minder vanzelfsprekend dan voor jeugdigen in Kanaleneiland. De familiebanden in Kanaleneiland blijven deels intact binnen de eigen buurt (zie figuur 6.4). De meeste familieleden van veelal allochtone gezinnen in Kanaleneiland wonen in dezelfde buurt. In Leidsche Rijn woont een groot deel van de familieleden binnen wel Utrecht maar in een andere stadsbuurt. Daarnaast is het voor de groep jeugdigen in Leidsche Rijn ook veel gebruikelijker om familieleden buiten de stad te hebben, terwijl jeugdigen in Kanaleneiland juist vaker familieleden in het buitenland hebben wonen. Een groot deel van de veelal Marokkaanse en Turkse migrantenfamilies in Kanaleneiland heeft nog een groot deel van de familie in het land van herkomst wonen.

In allochtone kringen zijn familiebanden vaak hechter dan gebruikelijk is voor Nederlandse families (Liefbroer en Mulder, 2004). Vaak wordt aangenomen dat immigranten uit niet-westerse samenlevingen anders denken over familierelaties dan autochtone Nederlanders. Zo zouden allochtonen hechte familiebanden hebben en Nederlandse families zwakke. Dit beeld bestaat zowel bij allochtonen als bij autochtonen (Dykstra en Fokkema, 2007).

In de volgende paragraaf wordt het sociaal netwerk van kinderen en jongeren uitgebreid met de ontmoetingen met buurtgenoten, een belangrijke indicator voor sociale cohesie in een wijk. In het volgende hoofdstuk zal blijken of het hebben van sociale contacten in de buurt, zoals familieleden, ook leidt tot een sterkere betrokkenheid met de buurt. Bekeken wordt of ook op sociaal vlak de buurt voor bepaalde groepen jeugdigen van groter belang is. In dat opzicht zouden allochtone gezinnen veel belang hechten aan familieleden in de eigen buurt. De vraag blijft of dit ook een grotere buurtbetrokkenheid teweeg brengt onder kinderen en jongeren een allochtone achtergrond.

6.4 Ontmoetingen met buurtgenoten

Het onderlinge contact tussen bewoners in een wijk is in de afgelopen vijftig jaar minder vanzelfsprekend geworden. Bolt en Torrance (2005) stellen in hun artikel dat de buurt over het algemeen niet meer zo belangrijk is in het dagelijks leven van mensen, maar dat bewoners tegelijkertijd wel bepaalde verwachtingen hebben van hun burens en de andere buurtbewoners. In dat opzicht lijkt het beter de verwachtingen van burenrelaties bescheiden te houden (Van Engelsdorp Gastelaars, 2003). Mensen zijn doorgaans minder aangewezen op familie en burens en kiezen hun sociale netwerk steeds vrijer. Onderzoek heeft ook aangetoond dat de gemeenschapszin nog wel degelijk aanwezig is in de buurt. Burens passen nog steeds op elkaars kinderen (Karsten en De Stigter, 2006). In veel wijken met een lage status lijkt de mate van buurtbinding en de hoeveelheid sociale contacten juist beduidend hoger dan in rustige buitenwijken. Onderzoeken zijn op dit punt enigszins tegenstrijdig. Toch lijkt het erop dat mensen in achterstandswijken over hechtere netwerken beschikken, die bovendien minder uitgestrekt zijn (Lupi, 2005). Naar verwachting zijn de onderlinge contacten tussen jonge en volwassen buurtbewoners in Kanaleneiland hechter dan in Leidsche Rijn. Daarnaast zijn de buurtcontacten voor gezinnen met kinderen erg belangrijk. Uit de literatuur komt naar voren dat de basisschool een belangrijke sociale functie heeft in de wijk en dient als ontmoetingsplaats (Karsten e.a., 2001). De verwachting bestaat dat ouders met kinderen sterke sociale banden hebben met overige buurtbewoners. Sociale contacten in de wijk worden dan meestal via hun kinderen gelegd. Het is onduidelijk of kinderen hetzelfde patroon volgen als hun ouders en ook bij overige volwassen buurtbewoners op bezoek gaan.

Tabel 6.5: Als je buiten bent, heb je dan weleens contact met ouderen/volwassen mensen uit de buurt?

	Kanaleneiland (N=111) (%)	Leidsche Rijn (N=103) (%)
heel vaak	19	16
Vaak	25	37
af en toe	38	49
Nooit	18	9
* geen significantie P-waarde: 0,154		

Bron: Scholierenenquête 2010.

In tabel 6.5 valt op te merken dat de jeugdigen uit zowel Kanaleneiland als Leidsche Rijn in dezelfde mate contact onderhouden met volwassen buurtbewoners als ze buitenspelen of op straat zijn. Het houden van een praatje met een buurtbewoner en het toespelen van een bal behoren allen tot het ongedwongen en vluchtige contacten tussen jonge en oude buurtbewoners. In overeenstemming met dit beeld laat onderzoek zien dat relaties tussen buurtbewoners meestal te beschouwen zijn als zwakke verbanden (Henning en Lieberg, 1996). Burens maken een praatje of helpen elkaar met kleine dingen, zoals het bewaren van een huissleutel, het passen op elkaars kinderen en het verzorgen van planten en huisdieren tijdens vakanties (Völker, 1999; Lupi, 2005).

In het onderzoek is aan de jeugdige respondenten gevraagd of ze ook weleens op bezoek gaan bij volwassen mensen in de buurt waarmee ze geen familiale banden hebben. De verwachting is dat de sociale omgeving van kinderen uitdunt en dat contacten met overige buurtgenoten op marginale schaal plaatsvinden. Kinderen zelf bijvoorbeeld ervaren geen 'opvoedende energie' in hun buurt (Lupi, 2005). Naar verwachting zijn de contacten met overige buurtbewoners vluchtig en vindt burensbezoek maar weinig plaats.

Tabel 6.6: Ga je weleens op bezoek bij volwassen mensen (= geen familieleden) in de buurt (%)?

	Kanaleneiland (N=111) (%)	Leidsche Rijn (N=103) (%)
heel vaak	8	11
Vaak	14	14
af en toe	33	29
Nooit	45	47

Bron: Scholierenenquête 2010.

* Model bevat geen significantie. P-waarde= 0,871

Deze vraag werd door bijna 50 procent van de jeugdigen met 'nooit' beantwoord. Opvallend zijn de grote overeenkomsten tussen de twee onderzoekswijken op deze vraag. Tegen de verwachting in bestaan er geen

Invloed van de woonomgeving op het ruimtelijk gedrag van Utrechtse jeugdigen

verschillen tussen de multiculturele wijk Kanaleneiland en de nieuwbouwwijk Leidsche Rijn. Naar verwachting zouden de sociale banden in de nieuwbouwwijk Leidsche Rijn pril zijn en minder van betekenis. In het multiculturele Kanaleneiland zijn de banden, ondanks dat er relatief meer familieleden in de wijk wonen, niet sterker. Kinderen en jongeren gaan niet vaker op bezoek bij overige buurtgenoten. Dit wil echter niet zeggen dat burenelaties onbelangrijk zijn geworden. Ook hier verhouden de relaties tussen jonge en volwassen buurtbewoners zich tot vluchtig contact op straat. Een vaak genoemde sterke kant van zwakke verbanden is dat ze een verbinding vormen tussen verschillende clusters van sterke verbindingen, waarmee ze toegang bieden tot hulpbronnen die anders moeilijk te bereiken zouden zijn (Granovetter, 1983). In het geval van burenelaties biedt de zwakke relatievorm ook andere voordelen. Zo dragen zwakke verbindingen – zelfs de meest vluchtige contacten als ‘goedemorgen’ zeggen – bij aan het gevoel thuis te horen in de buurt en veilig te zijn (Lupi, 2005). In een onderzoek van Pinkster en Drooglever Fortuijn (2009) creëerden sommige ouders met een niet-westerse allochtone achtergrond ook opzettelijk een afstand met andere buurtbewoners uit dezelfde achterstandswijk om zich te onttrekken van bewoners met een verkeerde of negatieve invloed op hun kinderen.

Met behulp van een logistische regressie analyse wordt onderzocht in hoeverre kinderen en jongeren contact onderhouden met volwassen buurtbewoners in de wijk. Deze verwachting wordt onderzocht met de vraag of ze weleens op bezoek gaan bij volwassen buurtbewoners. Hierbij is waarde 1 de groep kinderen en jongeren met regelmatig buurtcontact. Deze groep geeft aan weleens bij buurtgenoten anders dan familieleden op bezoek te gaan. De groep met waarde 0 geeft aan nooit bij andere buurtbewoners op bezoek te gaan. Ook voor deze analyse wordt de logistische regressie in drie stappen uitgevoerd.

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 en eerder in deze subparagraaf, is de mate van contact tussen autochtonen en allochtonen afhankelijk van een aantal individuele en buurtkenmerken. Zo blijkt dat hoger opgeleiden, werkenden en jongeren van autochtone afkomst meer contact onderhouden met allochtonen dan lageropgeleiden, werklozen en ouderen (Gijsberts en Dagevos, 2005). De laatste groep blijkt voor hun sociale netwerk eerder aan de buurt gebonden te zijn (Völker, 2005). Deze verwachtingen gelden voor de literatuur omtrent volwassenen. Het is vrijwel onbekend in hoeverre kinderen en jongeren contact onderhouden met volwassen buurtbewoners. Naar verwachting doen zich op basis van individuele persoonskenmerken ook verschillen voor bij kinderen en jongeren. Uit de literatuur valt te verwachten dat kinderen die in sterke mate gericht zijn op de eigen wijk via hun ouders een sterke band opbouwen met overige buurtbewoners.

Tegen de verwachting in bepalen alleen etniciteit en schoolniveau het sociaal contact met volwassen buurtbewoners. Voor etniciteit wordt verwacht dat niet-westerse allochtonen meer op de wijk gericht zijn, zeker wat betreft hun sociale contacten. De resultaten in tabel 6.7 wijzen uit dat van alle etnische bevolkingsgroepen met name Antilliaanse en Surinaamse kinderen regelmatig bij burenelaties op bezoek gaan. Antilliaanse en Surinaamse kinderen zijn van positieve invloed op het contact met volwassen buurtgenoten. Voor Turkse en Marokkaanse kinderen was de verwachting tot burenelaties groot. Echter vertonen ze in tabel 6.7 een ondergeschikte rol ten opzichte van de Antilliaanse en Surinaamse kinderen.

Opvallend is het resultaat voor schoolniveau. Kinderen op het VMBO hebben een positieve invloed op het burenelatiesbezoek in de wijk. Het feit dat oudere kinderen op de middelbare school meer bewegingsvrijheid hebben vanwege hun leeftijd biedt een verklaring (O'Brien, 2000; Oud, 2000). Een andere verklaring is dat oudere kinderen vaak ook meer contacten opbouwen met volwassen buurtbewoners via werk of de sportvereniging. Het is onduidelijk of kinderen in de basisschoolleeftijd ook de onder begeleiding van hun ouders veel minder bij burenelaties op bezoek gaan.

Ten slotte, de verwachting dat burenelaties in Kanaleneiland hechter zijn dan in Leidsche Rijn komt niet naar voren uit de logistische regressie analyse. Wanneer er gecontroleerd wordt voor woonwijk blijkt er geen samenhang te bestaan. Zo draagt de multiculturele wijk Kanaleneiland niet bij aan meer sociale ontmoetingen tussen jong en oud in de wijk. Echter, voor Leidsche Rijn geldt dat de sociale banden in een Vinex-wijk nog pril zijn en tijd nodig hebben om te groeien. De sociale betekenis in een Vinex-wijk als Leidsche Rijn is dan ook eerder gebaseerd op een gemeenschappelijk identiteitsgevoel dan dat mensen zich lokaal gebonden voelen door werk en sociale contacten (Lupi, 2005). In het volgende hoofdstuk zal blijken of contacten met buurtgenoten een positieve invloed hebben op de mate van buurtbinding.

Tabel 6.7: Logistische regressie voor jeugdigen die aangeven op bezoek te gaan bij andere buurtbewoners voor de wijken Kanaleneiland en Leidsche Rijn, 2010

	Model 1	Model 2	Model 3
	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Individuele kenmerken			
Sekse (jongen=1)	1,107	1,208	1,178
Leeftijd < 12 jaar (ref)			
Leeftijd 12-14 jaar	1,099	0,924	0,847
Leeftijd > 14 jaar	1,010	0,659	0,553
autochtoon (ref)			
Turks	1,241	1,135	1,109
Marokkaans	1,410	1,262	1,089
Surinaams/Antilliaans	7,584**	9,701**	10,125**
overig niet-westers	1,052	,946	0,797
overig westers	2,265	2,431	2,434
Gezinssituatie beide ouders (ref)			
Gezinssituatie alléén moeder	1,265	1,293	1,297
Gezinssituatie alléén vader	2,93E+12	1,87E+12	2,15E+12
Anders	1,58E+03	1,276	1,377
School en vrienden			
Basisschool (ref)			
Voortgezet Onderwijs VMBO		2,579*	2,828*
Locatie school in straat (ref)			
Locatie school in de buurt		1,376	1,486
Locatie school in andere buurten stad		,898	0,975
Locatie school buiten stad		,447	0,440
auto (ref)			
Lopend		2,047	2,050
Fietsend		2,223	2,579
openbaar vervoer		1262,0000	1,284
brommer, scooter		2,961	3,454
meeste vrienden wonen in de buurt (ref)			
meeste vrienden wonen buiten de buurt		0,433	0,445
evenveel vrienden in als buiten buurt		0,600	0,600
Buurt			
Kanaleneiland (ref)			
Leidsche Rijn			,654
Constante	0,501	0,214	0,263
Nagelkerke R ²⁶	0,087	0,155	0,163
Significante waarde van het model	0,214	0,159	0,188
Totaal (N)= 220	214	214	213
missing cases=	6	6	7

Bron: Scholierenenquête, 2010

²⁶ De waarde Nagelkerke 0,163 geeft aan dat het totale model een goede verklaring geeft voor het gebruik van speelvoorzieningen in de eigen wijk of daarbuiten. Een waarde van 0,1 wordt als referentiepunt beschouwd.

6.5 Conclusie

In hoofdstuk 6 is antwoord gegeven op de tweede onderzoeksvraag van deze thesis:

In welke mate onderhouden kinderen en jongeren sociale contacten in de eigen wijk en daarbuiten? En vallen er verschillen op te merken tussen jongeren in Kanaleneiland en jongeren in Leidsche Rijn?

Tot de sociale contacten in dit hoofdstuk behoorden het dagelijks contact met vrienden, familieleden en overige buurtgenoten. Voor het contact met vrienden waren een aantal zaken opvallend. Zo waren zowel kinderen als jongeren uit de wijken Leidsche Rijn en Kanaleneiland sterk gefocust op hun eigen buurt als het om hun vrienden en vriendinnennetwerk ging. Het merendeel gaf aan meer vrienden in de eigen wijk te hebben dan buiten de wijk. Vrienden werden dan ook hoofdzakelijk via school gevonden. Toch kwam uit de analyses naar voren dat leeftijd van belang is bij vriendennetwerken. Naarmate kinderen de leeftijd bereiken waarop ze de basisschool verlaten en richting het voortgezet onderwijs gaan, wordt de kans groter dat ze vrienden ontmoeten die buiten hun eigen wijk wonen. Naast leeftijd bleek ook de schoollocatie ten opzichte van de woonlocatie van kinderen van invloed te zijn. Kinderen die buiten hun buurt naar school gaan, hebben relatief gezien ook meer vrienden en vriendinnen wonen in een andere buurt. Dit versterkt het effect van scholen in het ontstaan van vriendschappen. De twee wijken speelden voor wat betreft de buurtfocus van vrienden nauwelijks een rol. Wel hadden kinderen en jongeren in Kanaleneiland aanzienlijk meer familieleden in de eigen wijk wonen. Voor de Vinex-wijk Leidsche Rijn was dit aandeel veel kleiner. Gezinnen kunnen daarbij veel minder terugvallen op familiale banden in de wijk.

Als bewoners elkaar kennen en zich met elkaar verbonden voelen, zullen ze meer bereid en beter in staat zijn om voor elkaar en hun woonomgeving te zorgen. Voor kinderen is het buitenspelen op straat of pleintjes een belangrijke manier om in contact te komen met volwassen mensen uit de buurt. Voorwaarde is wel dat de jeugd dan buiten op straat komt. Belangrijk zijn daarbij de kleinschalige ontmoetingen, waarin mensen dagelijks met elkaar omgaan. Dit dagelijks contact op straat is voor kinderen en jongeren uit Kanaleneiland en Leidsche Rijn ongeveer gelijk. Beide groepen geven aan zo af en toe contact te hebben met volwassen buurtbewoners op straat.

Uit de analyse voor regelmatig burenb bezoeken komt naar voren dat vooral etniciteit en schoolniveau van belang zijn. In tegenstelling tot wat wordt verwacht, zijn het niet de kinderen uit Turkse en Marokkaanse gezinnen die veel contact onderhouden met overige buurtbewoners, maar de kinderen met een Antilliaanse en/of Surinaamse achtergrond. Effecten voor familie en overige buurtbewoners zijn daarom niet hetzelfde. Andere onafhankelijke kenmerken zoals leeftijd, sekse en woonwijk lijken niet samen te hangen met burenb bezoeken. Opmerkelijk hier is juist dat leeftijd een negatief verband heeft met het burenb bezoeken in de wijk. De jongere kinderen in het onderzoek blijken regelmatig bij volwassen buurtbewoners op bezoek te gaan.

7. De hele dag op stap en betrokken bij de eigen woonbuurt?

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt onderzocht of er een relatie bestaat tussen het vrijetijdsgedrag van jeugdigen en hun betrokkenheid bij de buurt. Hoe zetten jeugdigen zich in om de buurt te verbeteren? En dragen ze verantwoordelijkheid voor de buurt?. De laatste onderzoeksvraag luidt dan ook dan ook:

In hoeverre bestaat er een relatie tussen de activiteiten van kinderen en jongeren en de buurtbetrokkenheid?

Uit de theorie voor volwassen buurtbewoners blijkt dat zaken rondom buurtbetrokkenheid, buurtbinding en zich verbonden voelen met de buurt in sterke mate een graadmeter zijn voor sociale cohesie. Sommige groepen in de hedendaagse samenleving hechten nog steeds veel waarde aan de buurt als plaats van ontmoeting (Blokland- Potter, 1998). Bewoners voelen zich dus nog steeds verbonden met de buurt waarin ze wonen, of dat nu sociaal, ruimtelijk of mentaal is (Bolt en Torrance, 2005). Vooral leeftijd, sekse, opleidingsniveau, etniciteit, sociale klasse en inkomen lijken van invloed te zijn op de manier waarop bewoners hun buurt ervaren (Van Beckhoven en van Kempen, 2002). Zo zouden bewoners met een lage opleiding, een laag inkomen, een hoge leeftijd en huishoudens met jonge kinderen het sterkst gericht zijn op de eigen woonbuurt. Een sterke buurtbinding hoeft echter niet samen te gaan met veel sociale contacten en participatie in de buurt (Van der Horst e.a., 2001; Van Beckhoven en Van Kempen, 2002).

Welzijnsorganisaties en gemeente proberen de buurtbetrokkenheid van kinderen en jongeren te vergroten door ze te activeren in de eigen wijk. Deels gebeurt dit om verveling onder jongeren tegen te gaan, deels is het een poging om de binding met instanties en overige bewoners te vergroten. Zo staat de eigen bijdrage van de burger centraal in de kabinetsplannen voor de transformatie van 'probleemwijken' naar 'prachtwijken' (Van Marissing, 2009). Uit een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (2004) blijkt dat mensen vooral bereid zijn om te participeren wanneer het de directe woonomgeving betreft. Bij buurtparticipatie worden de activiteiten van buurtbewoners globaal ingedeeld in formele en informele vormen van participatie. Bij informele participatie gaat het om activiteiten die te maken hebben met de vrijetijdsbesteding in de eigen buurt. Gezinnen met opgroeiende kinderen en gepensioneerde bewoners zijn het meest actief in de eigen wijk wat betreft het bezoeken van laagdrempelige activiteiten zoals buurtfeesten en het wijkpark. Voor dergelijke activiteiten hoeven bewoners zich niet aan langlopende projecten te binden of vergaderingen bij te wonen (Van Beckhoven en Van Kempen, 2002 als weergegeven in Van Marissing, 2009). Formele vormen van participatie zoals de deelname aan wijkraden en het bijwonen van informatiebijeenkomsten zijn veel minder vanzelfsprekend in een buurt.

Een onderzoek naar de buurtbetrokkenheid van jeugdigen in relatie tot alledaagse vrijetijdsactiviteiten is om verschillende redenen interessant. Wanneer bepaalde vrijetijdsactiviteiten zoals buitenspelen, sport en cultuur ervoor zorgen dat bepaalde groepen kinderen en jongeren minder of juist meer op de eigen buurt gericht zijn, kan dat een waardevolle bijdrage zijn voor bepaalde voorzieningen in een wijk. Het kan een bron aan informatie zijn voor gemeentelijke beleidsmakers en jeugdwerkers. Welke voorzieningen zijn noodzakelijk in kinderrijke woonbuurten? Hetzelfde geldt voor het bewerkstelligen van sociale cohesie in wijken door middel van buurtparticiperende activiteiten. Welke groepen jeugdigen profiteren van deze activiteiten en voelen zich betrokken bij de eigen woonbuurt? Het tegenovergestelde kan ook gebeuren indien uit de resultaten van de analyse blijkt dat veel vriendjes en vriendinnetjes uit de eigen buurt geen graadmeter zijn voor buurtbetrokkenheid. Voordat er wordt overgegaan op de analyses zal eerst de variabele buurtbetrokkenheid worden toegelicht.

7.2 Formulering buurtbetrokkenheid

Buurtbetrokkenheid is de mate waarin mensen zich verbonden voelen met de buurt waarin ze wonen. Buurtbetrokkenheid kan een onderdeel van sociale cohesie zijn, maar sociale cohesie heeft ook dimensies van sociale interacties, solidariteit, sociale controle en gemeenschappelijke waarden en normen (Forrest en Kearns, 2001; Van Marissing e.a., 2008). Het begrip buurtbetrokkenheid wordt in menig 'volwassenen onderzoek' geoperationaliseerd door naar de informele en formele participatie in de wijk te kijken. Er worden bijvoorbeeld vragen gesteld over het bestaan van een wijkraad, wijkkrant en sociale wijkactiviteiten. In dit onderzoek met kinderen en jongeren in de hoofdrol zijn de vragen afgestemd op de leefwereld van kinderen en jongeren. De betrokkenheid van jeugdigen vertaalt zich het beste door te kijken naar de actieve deelname aan conformerende sociale activiteiten zoals een voetbaltoernooi of zomeractiviteiten in de buurt.

Invloed van de woonomgeving op het ruimtelijk gedrag van Utrechtse jeugdigen

Voor dit onderzoek is voor de mate van buurtbetrokkenheid gebruik gemaakt van vijf vragen uit de scholierenenquête. De vragen meten het wel (score 1) of niet (score 0) vertonen van de dimensie 'buurtbetrokkenheid'. De dimensie 'buurtbetrokkenheid' wordt gezien als de mate waarin jeugdige buurtbewoners op informele wijze deelnemen aan buurtparticiperende activiteiten:

- Heb je het afgelopen jaar iets gedaan om de buurt te verbeteren (bijvoorbeeld zwerfvuil opruimen)?
- Heb je vorig jaar meegedaan aan zomeractiviteiten in de buurt?
- Let je tijdens het buitenspelen weleens op de jongere kinderen in de buurt?
- Help je weleens mee op een buurtfeest?
- Zou je betrokken willen worden bij nieuwe plannen voor de buurt?

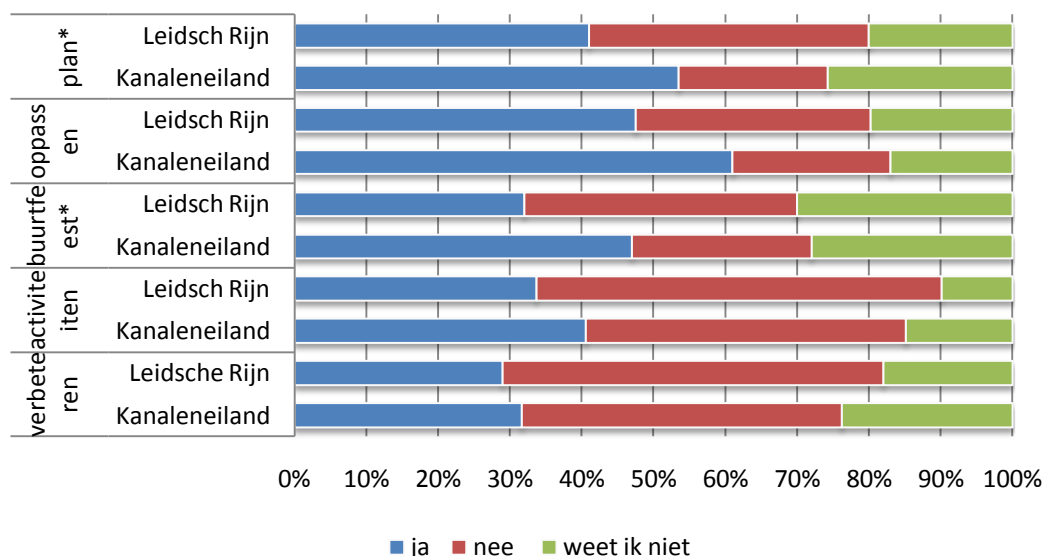
De vijf vragen zijn samengesteld tot de variabele 'buurtbetrokkenheid' en vormen samen een schaal met een betrouwbaarheid uitgedrukt in een Cronbach's alpha van 0,690²⁷. De antwoorden zijn zo gecodeerd dat elke vorm van buurtbetrokkenheid score 1 heeft gekregen en het ontbreken van buurtbetrokkenheid (antwoordmogelijkheden 'nee' of 'weet ik niet') score 0. Per jeugdige is het gemiddelde van deze vijf scores berekend. De mate van buurtbetrokkenheid is het gemiddelde van de individuele scores per onderzoekswijk en ligt tussen 0 (geen enkele vorm van buurtbetrokkenheid) en 5 (alle vormen van buurtbetrokkenheid zijn in de onderzoekswijk aanwezig).

7.3 In hoeverre participeren jeugdigen in de eigen buurt?

Buurtbetrokkenheid wordt in deze scriptie geoperationaleerd door naar de wijkparticiperende activiteiten van kinderen en jongeren te kijken.

Hoewel jeugdigen uit Kanaleneiland op alle vijf de punten iets vaker aangeven deze activiteiten weleens te ondernemen of van plan zijn in de toekomst te ondernemen, verschillen de twee wijken wat betreft de wijkparticipatie niet significant van elkaar. Positief staan jeugdigen tegenover het dragen van verantwoordelijkheid in de buurt. Voor Kanaleneiland geldt dat meer dan 60 procent van de jeugdigen omkijkt naar jongere buurtgenootjes. Mogelijk is hier de ouderlijke rol die allochtone jongens en meiden over hun jongere broertjes en zusjes vervullen van invloed op. Op straat blijken allochtone jongens en meiden vaker te letten op hun jongere buurtgenootjes dan autochtone kinderen (Van der Spek en Noyon, 1993).

Tabel 7.1: Mate van wijkparticipatie op een vijftal punten (indicatoren), Leidsche Rijn en Kanaleneiland, 2010

Bron: Scholierenenquête, 2010

*P-waarde < 0,05

²⁷ Vooralnog worden de stellingen met betrekking tot de buurtparticipatie samengevoegd tot de waarde *buurtparticipatie* die als Likertschaal wordt geïnterpreteerd. De waarden worden verkregen door ze als uitkomsten van een intervalratio-variabele te beschouwen. Vervolgens worden de vragen voor buurtbetrokkenheid uit de scholierenenquête gecontroleerd op hun interne inconsistentie (Cronbachs alpha) Als vuistregel wordt vaak gehanteerd dat een test of onderzoeksvragenlijst kan worden gebruikt bij een Cronbachs α van 0,60 of hoger.

Significante verschillen tussen Leidsche Rijn en Kanaleneiland bestaan er voor de punten 'Buurtfeest' en 'Planbetrokkenheid'. Naar verwachting en uit onderzoek van jongerendenktank U-shake zouden jongeren uit Leidsche Rijn eerder betrokken willen zijn bij de planvorming in de wijk.

In 2008 is in opdracht van wijkwelzijnsorganisatie Doenja Dienstverlening en gemeente Utrecht een onderzoek gedaan naar de behoeften van jongeren op het gebied van vrijetijdsbesteding in Leidsche Rijn. Jongeren uit Leidsche Rijn zijn best tevreden over hun eigen wijk, maar missen desondanks ook wel wat dingen (Belt en Mbarki, 2008). Voor jongeren is vooral een plek om bij elkaar te komen erg belangrijk. Uit onvrede zou dus een grotere zeggenschap of betrokkenheid bij plannen worden verwacht. Menige Vinex-wijk wordt door jongeren betiteld als saai en eentonig (Karsten e.a., 2001). Aan de andere kant kunnen er enkele kanttekeningen geplaatst worden bij de participatie van jeugdigen in buurtprojecten. Wanneer er veel projecten in de wijk lopen is dit een teken dat de buurt kampt met enkele achterstandproblemen. Basisschoolkinderen uit Kanaleneiland doen vaker dan kinderen in Leidsche Rijn mee aan participatieprojecten. Voorbeeldprojecten zijn onder anderen zomeractiviteiten, sportmiddagen en de buurtradio. Buurtparticipatie kan hier als preventieve maatregel gezien worden om achterstanden te voorkomen (Bolt en Ter Maat, 2005).

7.4 Relatie tussen activiteiten van kinderen en jongeren en buurtbetrokkenheid

In deze paragraaf wordt onderzocht of er samenhang is tussen het gebruik van voorzieningen en sociale contacten aan de ene kant en buurtbetrokkenheid aan de andere kant. In de eerste vergelijking wordt onderzocht of buurtbetrokkenheid verklaard kan worden door voorzieningengebruik, door persoonsgebonden kenmerken en de buurt waarin de jeugdige woont. In de tweede vergelijking blijft buurtbetrokkenheid de afhankelijke variabele, maar wordt deze naast persoonsgebonden- en buurtkenmerken verklaard door onafhankelijke variabelen op het gebied van sociale contacten.

De afhankelijke variabele buurtbetrokkenheid²⁸ zoals samengesteld in de vorige paragraaf wordt in deze deelvraag getest met een multi-pele regressievergelijking. De resultaten van beide regressievergelijkingen staan schematisch weergegeven in tabel 7.2 voor het voorzieningengebruik en in tabel 7.3 voor de sociale contacten. De onafhankelijke variabelen worden steeds via de stapsgewijze methode toegevoegd aan het model.

7.4.1 Voorzieningengebruik in relatie tot buurtbetrokkenheid

Uit de literatuur blijkt dat het gebruik van voorzieningen met een socialiserende functie bijdraagt aan de mentale, sociale en fysieke binding met de wijk (Torrance en Bolt, 2005). Daarnaast zijn voorzieningen met een ontmoetingsfunctie, zoals buurthuizen en sportvoorzieningen bevorderlijk voor de buurtparticipatie. Naar verwachting vinden buurtparticiperende projecten in verhouding meer in probleemwijken plaats. De maatschappelijke participatie van kinderen uit lagere milieus is naar verwachting laag (Verwey-Jonker Instituut).

Voor jeugdigen wordt onderwijs als het belangrijkste middel van participatie gezien (Karsten e.a., 2001). De voorziening scholen vormen de spil in wijken en versterken naar verwachting de band met de wijk. In tegenstelling tot schoollocatie en leeftijd blijkt echter alleen schoolniveau een bijdrage te leveren aan buurtbetrokkenheid. Leerlingen op het VMBO voelen zich minder betrokken bij de buurt dan leerlingen van de basisschool. De statistische analyse toont aan dat de locatie van de school geen effect blijkt te hebben op buurtbetrokkenheid terwijl de verwachting bestaat dat kinderen meer binding met de buurt hebben als ze in dezelfde buurt naar school gaan. Opvallend daarbij is dat de deelnemende basisscholen vrijwel allemaal brede scholen zijn. De brede school wordt doorgaans gedefinieerd als een netwerk van voorzieningen met de school als spil in de buurt. Het brede schoolconcept zou in dat opzicht inderdaad een verklarende factor kunnen zijn voor buurtbetrokkenheid. Echter zijn er geen reguliere basisscholen opgenomen in het onderzoek waardoor het lastig blijft om algemene uitspraken te doen.

De activiteiten van de samenwerkingspartners in een brede school zijn afhankelijk van de behoeften in de wijk. In dat kader vinden er in Kanaleneiland, meer dan in Leidsche Rijn, activiteiten plaats voor leerlingen uit

²⁸ De afhankelijke variabele 'buurtbetrokkenheid' wordt gemeten als een interval/ratio variabele met waarden die kunnen lopen tussen 1 en 10 punten. Het hoogst haalbaar aantal punten geeft een buurtbetrokkenheid weer op alle activiteiten.

gezinnen met sociaaleconomische problemen zoals: voor- en vroegschoolse educatie, opvoedingsondersteuning, inloopavonden, maatschappelijke stages en naschoolse activiteiten in buurthuizen.

Tabel 7.2: Multiële regressie analyse voorzieningengebruik in relatie tot buurtbetrokkenheid.

	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	Beta	B	Beta	B	Beta
Individuele kenmerken						
Geslacht (jongen=1)	0,431*	0,147*	0,428*	0,147*	0,428*	0,146*
Leeftijd	0,056	0,026	0,055	0,025	0,051	0,024
Etniciteit	-0,085	-0,076	-0,085	-0,076	-0,068	-0,060
Gezinsituatie	0,101	0,035	0,101	0,035	0,105	0,037
Basisschool (ref)						
Voortgezet Onderwijs VMBO	-0,649*	-0,219*	-0,648*	-0,218*	-0,665*	-0,224*
Locatie van de school	0,129	0,059	0,129	0,059	0,166	0,076
Vervoersmiddel naar school	0,081	0,047	0,082	0,047	0,082	0,047
Kanaleneiland (ref)						
Leidsche Rijn			-0,395	-0,135	-0,358	-0,122
Voorzieningen						
Gebruik speelvoorzieningen					-0,120	-0,035
Gebruik sportvoorzieningen					0,128*	0,142*
Bezoek moskee of kerk					0,558*	0,156*
Gebruik winkelvoorzieningen					-0,148	-0,050
Gebruik van culturele activiteiten					0,313	0,087
Gebruik van bibliotheek					0,043	0,014
Bezoek aan buurthuis					-0,045	-0,015
Bezoek aan uitgaansgelegenheid					-0,502	-0,097
Constante	2,427**		2,439**		2,114**	
Nagelkerke R ²⁹	0,081		0,100		0,121	
Significante waarde van het model	0,035		0,013		0,004	
Totaal (N)= 220		214		213		213
Missing cases=		6		7		7

Significantie* = $p \leq 0,050$

Significantie** = $p \leq 0,010$

Bron: Scholierenenquête 2010.

Toch blijkt dit geen effect te hebben op de buurtbetrokkenheid van jeugdigen. Hetzelfde geldt voor andere wijkvoorzieningen zoals het buurthuis, de bibliotheek en de culturele activiteiten in een wijkcentrum: geen van allen leveren volgens deze analyse een bijdrage aan de buurtbinding. Tegen de verwachting in blijkt ook het gebruik van speelvoorzieningen geen bijdrage te leveren aan buurtbetrokkenheid. Verwacht wordt dat kinderen en jongeren die veel gebruik maken van speelplekken in de buurt ook een groter gevoel van verbondenheid voelen met de buurt. De speelplek is bij voorbaat een plek voor ontmoeting en sociale participatie. Daarnaast worden veel van de recreatieve buurtactiviteiten op speelvelden en voetbalkooien in de wijk georganiseerd. Het participeren vermogen van kinderen zou daardoor toenemen (Karsten e.a., 2001).

Sport en daarmee samenhangende het gebruik van sportvoorzieningen in een wijk leveren wel een bijdrage aan de buurtbetrokkenheid. Sport bindt niet alleen kinderen en jongeren uit verschillende sociale lagen van de samenleving, het bindt jeugdigen ook aan de buurt. Sportvoorzieningen hebben in verhouding tot de andere voorzieningen in de analyse van positieve invloed op de buurtbetrokkenheid. Naast sportvoorzieningen leveren ook religieuze voorzieningen een positieve bijdrage aan buurtbetrokkenheid. Hierbij is het verband tussen het bezoek aan religieuze voorzieningen en buurtbetrokkenheid sterker dan het verband tussen

²⁹ De waarde Nagelkerke 0,121 geeft aan dat het totale model een goede verklaring geeft voor het gebruik van speelvoorzieningen in de eigen wijk of daarbuiten. Een waarde van 0,1 wordt als referentiepunt beschouwd.

sportvoorzieningen en buurtbetrokkenheid. Het gebruik van een religieuze voorziening lag bij autochtone scholieren beduidend lager dan bij Turkse of Marokkaanse scholieren. Naar verwachting bezoeken met name niet-westerse allochtone jongeren de moskee in hun wijk³⁰. De moskee dient niet alleen als gebedshuis. Het is ook een gemeenschapscentrum voor moslims in de wijk waar bestaande netwerken van solidariteit bij elkaar komen en waar maatschappelijke activering plaatsvindt. Het thema participatie ligt daarmee in het verlengde van activiteiten die vanuit de moskee worden georganiseerd. De moskee kan een maatschappelijke functie hebben voor de jongeren in de wijk. Als jongeren meer bij de moskee worden betrokken kunnen ze meer begeleiding krijgen en dat voorkomt dat ze in een isolement raken. Daardoor zouden jonge moslims zich minder snel afkeren van de samenleving (Akkus, 2004).

Opvallend zijn de resultaten voor voorzieningen met een uitgaanskarakter. Bioscopen, discotheken en poolcentra liggen doorgaans in het centrum van de stad en hebben een grote aantrekkingskracht op vooral de oudere jeugd in het onderzoek. Dergelijke ontmoetingsplekken buiten de eigen buurt hebben echter tegen de verwachting in geen invloed op de buurtbetrokkenheid. Met andere woorden, het ondernemen van recreatieve activiteiten buiten de buurt zal de binding van jeugdigen met de buurt niet beïnvloeden.

Op basis van de literatuur uit hoofdstuk 2 nemen kinderen in allochtone buurten zoals Kanaleneiland weinig deel aan sport- en culturele activiteiten met een sterk participerende waarde (Karsten e.a., 2001). Op basis van etniciteit kan in tabel 7.2 echter geen verband aangetoond worden. Dit onderstreept de aanname van Karsten e.a. dat allochtone jeugdigen niet meer op de eigen buurt gericht zijn dan autochtone leeftijdsgenoten als er wordt gecontroleerd voor overige kenmerken. Uit de multi-pele regressie analyse blijkt dat kinderen en jongeren uit Kanaleneiland niet meer betrokken zijn bij de buurt waarin ze wonen dan leeftijdsgenoten uit Leidsche Rijn. In die zin bestaat er geen samenhang tussen de wijken en buurtbetrokkenheid.

7.4.2 Sociale contacten in relatie tot buurtbetrokkenheid

In deze paragraaf worden de resultaten van de multi-pele regressie analyse besproken voor gevoelens van buurtbetrokkenheid. Onderzocht wordt of buurtbetrokkenheid verklaard kan worden door sociale contacten en door individuele -, school -, en buurtkenmerken.

Net zoals voor voorzieningengebruik blijken sociale contacten bij te dragen aan een gevoel van betrokkenheid in de wijk. Bepaalde voorzieningen hebben bijvoorbeeld een duidelijke ontmoetingsfunctie (Healey, 1997). Naar verwachting gaat achter het primaire doel van participeren veelal ook een secundair doel schuil, namelijk het versterken van de onderlinge binding en de betrokkenheid van buurtbewoners. Maar heeft het versterken van de onderlinge banden in een buurt ook effect op de buurtbetrokkenheid van jeugdige buurtbewoners? Door individualisering van de samenleving zijn steeds minder huishoudens betrokken bij hun woonomgeving (Lupi, 2005, Blokland-Potters, 2004). Karsten (e.a., 2001) stelt dat jeugdigen zich in de jaren zestig waarschijnlijk meer verbonden voelden met hun woonbuurt dan tegenwoordig.

De resultaten in tabel 7.3 wijzen uit dat het contact met overige volwassen buurtbewoners bijdragen aan gevoelens van buurtbetrokkenheid. Jeugdigen die aangeven bij buurtgenoten op bezoek te gaan en op straat een praatje te maken met volwassen buurtbewoners vertonen een grotere band met de buurt dan jeugdigen die weinig contact onderhouden met buurtbewoners. Dit kleinschalige karakter van ontmoetingen geldt vooral voor leerlingen in het basisonderwijs. Uit de resultaten van de regressie analyse blijkt schoolniveau van invloed te zijn op gevoelens van buurtbetrokkenheid. Voor de groep scholieren van het VMBO bestaat er een klein negatief verband met het gevoel van verbondenheid met de wijk. Deze groep speelt vaker dan de oudere groep scholieren op speelplekken dichtbij huis (Ackermans, 1970; Mulderij en Bleeker, 1982; Van Andel, 1995; Karsten, 2001). De kans om op straat in contact te komen met andere buurtbewoners is voor de basisschoolleerlingen daarmee groter. Echter dragen speelvoorzieningen niet bij aan gevoelens van verbondenheid. Daarnaast kan het contact tussen jongeren en oudere buurtbewoners in de openbare ruimte verstoord zijn wanneer jongeren voor overlast zorgen in de buurt. Jongeren kunnen in het laatste geval een negatieve buurtbetrokkenheid ervaren.

³⁰ Zoals uit hoofdstuk 5 voor overige wijkvoorzieningen bleek, wijken jeugdigen in Leidsche Rijn uit naar moskeeën in andere buurten van de stad Utrecht.

Tabel 7.3: Meerdere regressie analyse sociale contacten in relatie tot buurtbetrokkenheid.

	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	Beta	B	Beta	B	Beta
Individuele kenmerken						
Geslacht (jongen=1)	-0,041	-0,006	-0,088	-0,014	-0,094*	-0,015*
Leeftijd	0,229	0,069	0,221	0,052	0,203	0,048
Etniciteit	-0,075	-0,066	-0,075	-0,056	-0,078	-0,050
Gezinssituatie	0,342	0,065	0,289	0,055	0,255	0,046
Basisschool (ref)						
Voortgezet Onderwijs VMBO	-0,771*	0,212*	-0,778*	-0,216*	-0,803*	-0,222*
Locatie van de school	0,122	0,052	0,122	0,052	0,166	0,076
Vervoersmiddel naar school	0,081	0,047	0,082	0,047	0,082	0,047
Kanaleneiland (ref)						
Leidsche Rijn			0,116*	0,09*	0,110*	0,08*
Sociale Contacten						
Vrienden in buurt					0,177	0,056
Familie in buurt					-0,083	-0,061
Contact met buurtgenoten (zwak)					-0,471**	-0,303**
Constante						
Constante	2,726**		2,752**		2,788**	
Nagelkerke R²³¹						
Nagelkerke R ²³¹	0,221		0,222		0,253	
Significante waarde van het model						
Significante waarde van het model	0,00		0,013		0,00	
Totaal (N)= 220						
Totaal (N)= 220		214		213		213
Missing cases=						
Missing cases=		6		7		7

Significantie* = $p \leq 0,050$

Significantie** = $p \leq 0,010$

Bron: Scholierenenquête 2010.

Jongeren verlaten ook veel vaker de buurt voor sociale ontmoetingen met vrienden en vriendinnen. In tabel 7.3 hebben de jongeren van het VMBO als er wordt gecontroleerd voor de sociale contacten in de buurt een negatieve invloed op de buurtbetrokkenheid. Niet alleen heeft het voorzieningengebruik van deze groep een negatieve uitwerking op de buurtbetrokkenheid, ook hun sociale netwerk zorgt ervoor dat jongeren minder binding met de buurt ervaren. Leeftijd, etniciteit en gezinssituatie hebben hier geen invloed op. Wel blijft bij toevoeging van de sociale variabelen sekse een bepalende factor voor buurtbetrokkenheid. Dit komt overeen met de verwachting in de literatuur dat meiden een grotere emotionele en ruimtelijke band met de buurt ervaren dan jongens (Dieleman, 2000). Uit een in de jaren zestig verricht Amsterdams onderzoek (Heinemijer en De Sitter, 1964) oordeelden jongeren afhankelijk van hun leeftijd positief of negatief over hun buurt. De 15 tot 16-jarigen bleken zich het meest betrokken te voelen bij hun woonbuurt omdat ze daar hun meeste contacten hadden. In die zin is de sociale leefwereld van jongeren op de middelbare school tegenwoordig inderdaad beweeglijker, groter en heterogener geworden (Dieleman, 2000).

Voor beide onderzoeksbuurten is de verwachting dat bewoners een lage betrokkenheid met de buurt vertonen. Daarnaast bestaat de vrees dat jeugdigen in Kanaleneiland vooral veel 'bonding' contacten hebben met de eigen groep in plaats van 'bridging' contacten (Putnam, 1966; Lupi e.a., 2007). In dat opzicht is de verwachting dat allochtone jeugdigen in Kanaleneiland zich eerder betrokken voelen bij de eigen etnische achterban in de wijk. Daarnaast is de aanwezigheid van familie in de buurt ook een belangrijke factor in de sociale binding die bewoners hebben (Lupi e.a., 2007). Zoals uit tabel 7.3 blijkt hebben jeugdigen uit Kanaleneiland een sterkere buurtbetrokkenheid dan jeugdigen uit Leidsche Rijn wanneer rekening wordt gehouden met de sociale contacten. Vooral bij toevoeging van de variabele 'contact met buurtgenoten' wordt het effect van de buurt voor Kanaleneiland groter.

³¹ De waarde Nagelkerke 0,273 geeft aan dat het totale model een goede verklaring geeft voor het gebruik van speelvoorzieningen in de eigen wijk of daarbuiten. Een waarde van 0,1 wordt als referentiepunt beschouwd.

7.5 Conclusie

In hoofdstuk 7 is antwoord gegeven op de derde en laatste onderzoeksvraag van deze thesis:

In hoeverre bestaat er een relatie tussen de activiteiten van kinderen en jongeren en de betrokkenheid met de buurt?

Tussen de activiteiten van kinderen en jongeren en hun verbondenheid met de buurt bestaan er enkele relaties. Van de fysieke vrijetijdsactiviteiten dragen het gebruik van sportvoorzieningen en het gebruik van religieuze voorzieningen in de eigen wijk bij aan gevoelens van buurtbetrokkenheid. Deze twee voorzieningen zijn het belangrijkste voor de banden die kinderen en jongeren onderhouden met de wijk waarin ze wonen. Vooral het gebruik van sportvoorzieningen heeft een positieve uitwerking op de banden in de buurt. Dit onderstreept de sociale meerwaarde van sport als middel om contacten tussen jong en oud te overbruggen (Putnam, 1966; Bottenberg, 2000). Juist de contacten die kinderen opdoen tijdens het sporten beïnvloeden hun verbondenheid met de buurt.

Uit beide analyses komt naar voren dat individuele kenmerken zoals schoolniveau en sekse van belang zijn bij gevoelens van buurtbetrokkenheid. Jongeren op het VMBO hebben in die zin een negatief verband met de verbondenheid in de wijk. Dit sluit deels aan op de theorie. Jongeren op het voortgezet onderwijs hebben een grotere leefwereld dan kinderen op de basisschool. Zoals blijkt uit het voorzieningengebruik van jongeren, speelt deze leefwereld zich minder af binnen de eigen woonwijk. Andere activiteiten zoals winkelen en uitgaan gaan ten koste van het buiten spelen. Buitenspelen draagt bij aan het terloopse contact met overige buurtgenoten. Zwakke sociale banden met volwassen buurtgenoten hadden een negatief effect op de buurtbetrokkenheid. Kinderen en jongeren die regelmatig contact onderhouden of op bezoek gaan bij volwassen buurtbewoners voelen zich sterker bij de buurt betrokken dan leeftijdsgenoten met weinig sociaal contact. In tegenstelling tot het contact met buurtgenoten, hadden sterke sociale contacten met familieleden en vrienden geen invloed op de binding met de buurt.

8. Conclusies en aanbevelingen

8.1 Inleiding

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar het ruimtegebruik van diverse groepen kinderen en jongeren in twee Utrechtse woonwijken: de multiculturele wijk Kanaleneiland en de Vinex-wijk Leidsche Rijn. Beide wijken zijn zeer kinderrijk en een derde van de totale bevolkingsomvang is jonger dan 18 jaar. Het onderzoek is uitgevoerd op individueel niveau en belicht het ruimtelijk gedrag van kinderen en jongeren buitenshuis. Naar verwachting ondernemen diverse groepen kinderen en jongeren zeer verschillende activiteiten in hun vrije tijd. De vraag bestaat in hoeverre kinderen en jongeren uitwijken naar andere delen van de stad voor het gebruik van bijvoorbeeld sport, - speel- en andere vrijetijdsvoorzieningen. Sommige kinderen hechten veel belang aan de eigen woonbuurt in het gebruik van voorzieningen: ze spelen veel op straat, gaan richting een buurthuis of voetballen bij een lokale club in de buurt. Naast het gebruik van vrijetijdsvoorzieningen worden ook de sociale contacten van kinderen en jongeren onderzocht in deze scriptie. Vriendennetwerken spelen een centrale rol in het leven van jongeren en kunnen zowel buurtgebonden als schoolgebonden zijn. Tot slot is onderzocht of vrijetijdsactiviteiten en sociale contacten de betrokkenheid met de buurt beïnvloeden.

Op basis van de volgende probleemstelling is in deze thesis onderzoek gedaan:

In hoeverre is de woonomgeving van invloed op het ruimtelijk gedrag van kinderen en jongeren in Utrechtse woonwijken?

Deze probleemstelling werd aan de hand van de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- 1. In welke mate maken kinderen en jongeren gebruik van voorzieningen die zich specifiek in de eigen wijk bevinden en voor welke voorzieningen wijken ze uit naar andere delen van de stad? En in hoeverre vallen er verschillen op te merken in het gebruik van voorzieningen tussen jongeren in Kanaleneiland en jongeren in Leidsche Rijn?*
- 2. In welke mate onderhouden kinderen en jongeren sociale contacten in de eigen wijk en daarbuiten? En vallen er verschillen op te merken tussen jongeren in Kanaleneiland en jongeren in Leidsche Rijn?*
- 3. In hoeverre bestaat er een relatie tussen de activiteiten van kinderen en jongeren en de buurtbetrokkenheid?*

8.2 Conclusie theoretisch kader

In hoofdstuk 2 is naar voren gekomen dat kinderen en jongeren pas sinds enkele jaren deel uitmaken van het geografisch onderzoeksveld. Children's Geographies is een vrije nieuwe onderzoekdiscipline binnen de geografie en baseert zich op het idee dat kinderen en jongeren onder verschillende omstandigheden opgroeien. Verschillen in buurt, opleiding, leeftijd en etniciteit hebben invloed op de leefwereld van kinderen en jongeren en zijn bepalend voor hun ontwikkeling. Te verwachten is dat kinderen en jongeren onder verschillende omstandigheden opgroeien en dat diverse persoonlijke- en buurt gerelateerde kenmerken van invloed zijn op hun ruimtelijk gedrag.

Allereerst kan de buurt van invloed zijn op de ruimtelijke ontwikkeling van kinderen. Leefwerelden van kinderen bevinden zich op verschillende schaalniveaus. Het gezin is het eerste opvoedingsdomein waar een kind mee te maken krijgt. Het kind ontvangt er liefde en bescherming en leert er vaardigheden, normen en waarden en sociale en culturele regels. Op school, het tweede opvoedingsdomein leert het kind nieuwe sociale en cognitieve vaardigheden. Met deze kennis worden ze sociaal volwassen en economisch zelfstandig. Het derde opvoedingsdomein zijn de vrienden. Samen met hun vrienden kunnen jongeren zich onttrekken aan het gezag van de ouders en experimenteren met ander gedrag wat belangrijk is voor de ontwikkeling van hun identiteit. De wijk is het vierde opvoedingsdomein. Kinderen groeien op in de wijk, gaan er naar school en leren er hun vrienden kennen. De wijk geeft jongeren het gevoel ergens bij te horen en draagt bij aan de vorming van hun identiteit (Ince e.a., 2004).

Een jong kind wordt vooral beïnvloed door het gezin en de basisschool. Naarmate het kind ouder wordt, zijn ook andere invloedssferen zoals de wijk, sport en vrienden van belang. In de eerste levensjaren speelt de ontwikkeling van een kind zich vooral af binnen de muren van het ouderlijk huis. School en vrienden krijgen steeds meer invloed wanneer het kind het ouderlijk huis verlaat. Jongeren gaan als ze de middelbare

Invloed van de woonomgeving op het ruimtelijk gedrag van Utrechtse jeugdigen

schoolleeftijd hebben bereikt, zich steeds meer zelfstandig door de wijk verplaatsen waarmee ze ook onder directe invloed van de wijk komen.

De deelname aan activiteiten die los van de locatie plaatsvinden buiten schooluren, zouden een positieve bijdrage leveren aan de ontwikkeling van jeugdigen (Eccles en Gootman, 2002). Niet alleen dragen buitenschoolse programma's bij aan een positieve ontwikkeling op fysiek of mentaal niveau door bijvoorbeeld het aanleren van specifieke vaardigheden, ze zijn ook bevorderlijk voor de sociale relaties van een kind en de mogelijkheid om tot een groep te behoren. Verder kan de buitenschoolse activiteit van een kind ook de integratie van het totale gezin stimuleren wanneer het contact tussen vereniging en ouders nauw verloopt door bijvoorbeeld de inzet van vrijwilligers of andere vormen van maatschappelijke participatie. Naar verwachting bevorderen vrijetijdsactiviteiten de sociale contacten in de wijk en bevorderen ze de buurtbinding voor kinderen en jongeren.

Daartegenover wordt de tijd die doorgebracht wordt in ongecontroleerde activiteiten dikwijls in verband gebracht met antisociaal gedrag zoals 'rondhangen' en 'jeugd vandalisme'. Het organiseren van activiteiten in een buurthuis heeft voornamelijk een positief effect op het gedrag van allochtone jongeren (Eccles en Gootman, 2002). Deze groep heeft dus baat bij voldoende aanbod van activiteiten in de eigen wijk omdat ze thuis minder snel de beschikking hebben tot ruimten om zich terug te trekken met leeftijdsgenoten. Autochtone jongeren hebben bijvoorbeeld veel vaker een eigen slaapkamer dan allochtone kinderen (Karsten e.a., 2001). Daarnaast zijn allochtone kinderen veel minder lid van een sport of culturele vereniging in verhouding tot autochtone leeftijdsgenoten. Zij maken de buurt tot speeldomein en hechten naar verwachting veel belang aan speelplekken en voetbalkooien in de eigen woonwijk.

Lia Karsten (1995) maakte in haar onderzoek onderscheid tussen 'binnenkinderen', 'buitenkinderen' en 'achterbankkinderen'. 'Binnenkinderen' maken nauwelijks gebruik van hun buurt, 'buitenkinderen' maken daarentegen juist actief gebruik van hun omgeving, terwijl 'achterbankkinderen' weinig gebruik maken van hun directe omgeving en worden vervoerd van de ene naar de andere georganiseerde activiteit door hun ouders (Karsten, 1995). Deze patronen waren afhankelijk naargelang de leeftijd, etniciteit en sociaaleconomische klasse van een kind. Degreef (2004) kwam tot soortgelijke conclusies in een analyse naar het Nederlandse speelklimaat van kinderen. Kinderen en jongeren uit suburbane wijken speelden in verhouding tot kinderen uit stadswijken verder weg van het ouderlijk huis, omdat speelvoorzieningen veelal op grotere schaal worden aangelegd. Naar verwachting kan de woonbuurt in grote lijnen bepalend zijn voor de mate en de locatie waarin kinderen buitenspelen.

8.3 Onderzoekopzet

In tegenstelling tot het meest gangbare onderzoek binnen de geografie, bestaat de onderzoeksgroep ditmaal uit ruimtegebruikers die nog niet tot de beroeps en- of- woonmarkt zijn doorgedrongen en waarvan het gedrag in grote lijnen wordt bepaald door het gezag van volwassenen. Toch mogen zij niet tot een inactieve groep ruimtegebruikers gerekend worden, omdat kinderen en jongeren wel degelijk een tijdruimtepatroon vertonen dat, hoewel verschillend van volwassenen, in de meeste gevallen zeer actief is. Kinderen in de leeftijd van 10 tot 12 jaar en 13 tot 16 jaar hebben aan het onderzoek meegedaan. Naar verwachting spelen deze leeftijdsgroepen veel buiten en maken ze regelmatig gebruik van vrijetijdsactiviteiten. Allen waren afkomstig van basisscholen en middelbare scholen in Kanaleneiland en Leidsche Rijn.

Uit eerder onderzoek blijkt het onder meer veel uit te maken of kinderen en jongeren opgroeien in suburbane middenklasse wijken of in stedelijke aandachtswijken. Hoewel er blijkbaar sprake is van een verschil, is nog niet bekend of dit onderscheid veroorzaakt wordt door kenmerken die een onderdeel vormen met de buurt of losstaan van de buurt. In dergelijke gevallen zou het voor de ontwikkelingsmogelijkheden van een kind veel uitmaken in welke buurt het opgroeit. En als de buurt van sterke betekenis blijkt te zijn op het leven van een kind, is het ook interessant om te weten in welke mate jongeren zich op oudere leeftijd betrokken voelen met de wijk waarin ze zijn opgegroeid. Gegeven het feit dat jongeren meer mobiel zijn en meer keuzevrijheid hebben dan kinderen kunnen ze de wijk ook op een bepaalde manier 'ontvluchten' of 'omzeilen' door bijvoorbeeld buiten de eigen wijk naar school te gaan of vrienden te maken.

In deze masterthesis wordt onderzoek gedaan met behulp van kwantitatieve data. Er is op het moment vrij weinig data beschikbaar over het specifiek ruimtegebruik van jongeren in Nederlandse wijken. Daarentegen is wel de laatste jaren veel sociologisch onderzoek verricht naar de oorzakelijke verbanden tussen jeugdcriminaliteit en probleemgezinnen in achterstandswijken. De activiteiten van 'gewone' kinderen zijn

maar mondjesmaat onderzocht (Karsten e.a., 2001). Dit onderzoek richt zich dan ook op de activiteiten die kinderen en jongeren ondernemen in hun eigen wijk en daarbuiten. Om dit te onderzoeken zijn de gegevens verzameld van ruim 220 kinderen en jongeren uit Leidsche Rijn en Kanaleneiland. De groep respondenten werd via school benaderd. Zodoende kon een brede groep scholieren worden samengesteld.

8.4 Niet alle kinderen hebben een breed activiteitenpatroon

In hoofdstuk vijf is het voorzieningengebruik door kinderen en jongeren onderzocht op basis van de volgende onderzoeksvraag:

In welke mate maken kinderen en jongeren gebruik van voorzieningen die zich specifiek in de eigen wijk bevinden en voor welke voorzieningen kijken ze uit naar andere delen van de stad? En in hoeverre vallen er verschillen op te merken in het gebruik van voorzieningen tussen jongeren in Kanaleneiland en jongeren in Leidsche Rijn?

Om deze deelvraag te beantwoorden is specifiek gekeken naar het gebruik van speel- en sportvoorzieningen en overige buurtvoorzieningen, zoals culturele voorzieningen en maatschappelijke voorzieningen. Deze voorzieningen staan dicht bij de leefwereld van kinderen en jongeren en worden met regelmaat bezocht.

De jongeren van de middelbare school besteden relatief veel vrije tijd buiten de wijk. De resultaten wijzen uit dat bijna 70 procent van de leerlingen op de middelbare school gebruik maakt van speelvoorzieningen in andere wijken. Basisschoolleerlingen maken iets minder vaak gebruik van speelplekken en grasveldjes in andere wijken van de stad. Hier geeft 60 procent aan weleens op een speelplek buiten de wijk te komen. Overigens maken oudere kinderen meer gebruik van skateparken en hangplekken als ze naar andere buurten gaan. Naast speelvoorzieningen wordt ook veel belang gehecht aan sportvoorzieningen in een wijk. Bijna de helft van alle leerlingen is lid van een sportvereniging en de kinderen zonder lidmaatschap sporten regelmatig in een sportschool of op een plein. Het gebruik van sportvoorzieningen beperkt zich in tegenstelling tot speelvoorzieningen in veel gevallen tot de eigen woonwijk. Meer dan 70 procent van alle leerlingen bezoekt enkel sportvoorzieningen in de eigen woonwijk of evenveel buiten de wijk als in de wijk. Voor de overige culturele en maatschappelijke voorzieningen komt naar voren dat het gebruik laag is en zich hoofdzakelijk binnen de woonwijk afspeelt. Uitzondering vormt het bioscoopbezoek. Dit geeft aan dat voorzieningen in de wijk belangrijk zijn voor kinderen en jongeren en dat niet alle kinderen en jongeren reizen voor vrijetijdsvoorzieningen.

De resultaten voor het gebruik van vrijetijdsvoorzieningen van verschillende groepen kinderen en jongeren komen grotendeels overeen met de verwachtingen uit de literatuur (Bleeker en Mulderij, 1978; Noyon en Van der Spek, 1993; Karsten e.a., 2001; Van Beckhoven en Van Kempen, 2002). Als we kijken naar de indeling van de beschikbare vrije tijd en het gebruik van voorzieningen, is er ten eerste een onderscheid te maken op basis van leeftijd. De jongere groep leerlingen besteedt de meeste tijd binnen de grenzen van de wijk en maakt weinig gebruik van voorzieningen, terwijl de oudere groep in het onderzoek zich door de hele stad beweegt en ook meer gebruik maakt van jongerenvoorzieningen elders. Dit ruimtelijk gedrag geldt zowel voor kinderen en jongeren uit Leidsche Rijn als voor hun leeftijdsgenoten uit Kanaleneiland. Activiteiten als buiten spelen, rondhangen en sporten gebeuren hoofdzakelijk binnen de eigen wijk. Leidsche Rijn en Kanaleneiland zijn bij uitstek geschikt om rond te hangen. Jongeren zijn in hun vrije tijd te vinden in de wijk en op de verschillende pleinen of voetbalkooien. De jongere kinderen in het onderzoek hebben in verhouding tot de leeftijdsklasse 12 tot 14 jaar veel vrienden in de wijk wonen, bovendien worden ze door hun ouders in hun bewegingsvrijheid beperkt. De ouders vinden het onverantwoord dat hun kinderen zonder begeleiding buiten hun woonwijk komen. Kinderen die fietsend of lopend naar school gaan hebben ondernemen ook relatief veel activiteiten dicht bij huis. Kinderen die veel met de auto worden gehaald en gebracht besteden in verhouding veel vrije tijd in andere wijken van de stad. Dit resultaat komt overeen met wat wordt verwacht op basis van de 'achterbankgeneratie' (Karsten, 1995).

Echter, kenmerken van de achterbankgeneratie doen zich ook deels voor bij de groep allochtone kinderen. Zij worden in dezelfde mate door ouders begeleidt als ze richting school of het stadscentrum gaan. Toch bezoeken de Turkse en Marokkaanse kinderen in het onderzoek veel vaker sportclubs en andere vrijetijdclubs binnen de eigen wijk. Dit geldt ook wanneer er gecontroleerd wordt voor woonwijk. Ethniciteit is dus zeker van invloed op het sportvoorzieningengebruik in de eigen wijk of daarbuiten.

De oudere jongeren in het onderzoek bewegen zich in groepjes door de hele wijk. De gezelligheid staat daarbij voorop. Ze lopen samen door de buurt, voetballen op pleintjes of hangen op verschillende plekken in de wijk. Ze maken niet veel gebruik van de bestaande jongerenvoorzieningen. Het gebruik van maatschappelijke en culturele voorzieningen ligt voor kinderen en jongeren uit Kanaleneiland veel hoger. De bibliotheek bezoeken kinderen en jongeren in Leidsche Rijn bijvoorbeeld veel minder dan in Kanaleneiland. Dit gebruik is bij de laatste groep ook veel minder buurtgebonden. Vooral de niet-westerse allochtone jongeren met een islamitische achtergrond uit Leidsche Rijn maken relatief veel gebruik van taallessen en de moskee in een andere stadswijk van Utrecht. Deze twee culturele en etnische voorzieningen zijn aan elkaar gerelateerd. Een aantal jongeren bezoekt een zwembad, maar weet niet zeker of deze binnen de grenzen van Leidsche Rijn staat. Andere jongeren geven aan liever gebruik te maken van andere zwembaden die meer aan hun eisen voldoen, zoals zwembad de Kwakel. Deze valt echter buiten de grenzen van Leidsche Rijn. Toch zouden ook zij het prettig vinden als er meer was te doen was in hun eigen wijk. Zij hebben, aanvullend op hun vriendengroep in de wijk, veel vrienden van hun werk en opleiding die buiten de wijk wonen. De oudere jongeren maken daarbij gebruik van veel voorzieningen zoals de bioscoop, winkelcentra, sportcentra, eet- en uitgaansgelegenheden. Deze voorzieningen zijn voor de jongeren en hun vrienden bereikbaar omdat zij veel bewegingsvrijheid en eigen inkomsten hebben. Waar ze uiteindelijk heengaan, hangt af van waar hun vrienden heengaan.

Ten slotte, opvallend aan de resultaten voor het gebruik van vrijetijdsvoorzieningen is dat zowel individuele persoonskenmerken als kenmerken van vrienden en school bepalend zijn voor het gebruik in de eigen woonwijk of daarbuiten. Verschillen tussen Kanaleneiland en Leidsche Rijn doen zich in veel gevallen nergens voor. De buurt kan daarmee geen bepalende factor zijn. En dat is opvallend, omdat de middenklasse groep uit Leidsche Rijn wordt verwacht veel gebruik te maken van voorzieningen buiten de wijk. Vooral de locatie van vrienden en school hadden in verhouding tot andere kenmerken veel invloed op het voorzieningengebruik van leerlingen. Naarmate kinderen en jongeren veel vrienden in andere wijken bezoeken en ook verderweg van huis naar school gaan, neemt het gebruik in andere wijken toe.

8.5 Sociale leefwereld speelt zich vooral in de wijk af

In hoofdstuk zes werd antwoord gegeven op de onderzoeksvraag omtrent het sociale netwerk van jeugdigen:

In welke mate onderhouden kinderen en jongeren sociale contacten in de eigen wijk en daarbuiten? En vallen er verschillen op te merken tussen jeugdigen in Overvecht en jeugdigen in Leidsche Rijn?

Sociale contacten zijn belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren in een buurt. Toch valt uit de resultaten op dat niet alle groepen jeugdigen in dezelfde mate bij vriendjes en vriendinnetjes gaan spelen. Leeftijd en etniciteit hebben meer invloed op de sociale contacten van kinderen dan sekse. Dit gaat tegen de verwachting in van andere publicaties op dit onderzoeksterrein (Karsten e.a., 2001). Volgens onderzoek zou ook sekse van invloed zijn op de mate waarin jongens en meiden afspreken met vrienden en vriendinnen. Meiden zouden veel minder dan jongens buiten op straat afspreken en komen relatief veel bij vriendinnen thuis. Het zijn vooral kinderen onder de 12 jaar met een Turkse of Marokkaanse achtergrond die beduidend vaker aangeven nooit bij een vriendje thuis te gaan spelen. In Kanaleneiland geeft 27 procent van de basisschoolleerlingen aan nooit bij een vriendje thuis te komen. Voor de leeftijdsgenootjes uit Leidsche Rijn was dit veel minder het geval: zij gaan gemiddeld 2 keer per week bij een vriendje thuis spelen. Veel allochtone kinderen hebben naar verwachting broertjes en zusjes als speelpartner. Ook kan het uit culturele overwegingen minder gebruikelijk zijn voor de allochtone groep kinderen om vriendjes thuis uit te nodigen. Als laatste spelen vooral allochtone jongens veel buiten op straat en komen ze minder bij elkaar over de vloer.

Ten tweede bestonden er verschillen in de buurtfocus van vrienden tussen verschillende groepen kinderen en jongeren op basis van leeftijd, etniciteit, sekse en locatie school. De wijk speelt een belangrijke factor in het ontstaan van vriendschappen. Vriendschappen kunnen daarmee zowel buurtgebonden als schoolgebonden zijn. In veel gevallen overlappen ze elkaar, omdat buurtkinderen bij elkaar op school zitten. Voor leerlingen op de middelbare school is dit veel minder het geval. Op het voortgezet onderwijs ontmoeten ze relatief veel jongens en meiden uit andere buurten van de stad. Vriendschappen kunnen naar verwachting ook via school gesloten worden. Uit onderzoek blijkt dit vooral op te gaan voor basisschoolleerlingen en leerlingen met een hoger opleidingsniveau (Sinnaeve, 2002). Leerlingen van het VMBO en vooral jongens hebben naar verwachting buurtgebonden vriendschappen. In het onderzoek hadden meiden in verhouding tot jongens relatief veel vriendinnen binnen de eigen buurt wonen. Daarnaast gaven meiden en jongens met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond aan meer vrienden in andere buurten te hebben wonen dan in de

eigen wijk. Voor de autochtone, Turkse en Marokkaanse kinderen was dit veel minder het geval. Ten slotte was het resultaat voor leeftijd opvallend. Naar verwachting hebben vooral oudere jongeren meer vrienden buiten de buurt wonen. Toch had de groep 12 tot 14- jarigen relatief meer vrienden buiten de buurt wonen dan de groep boven 14 jaar wanneer er gecorrigeerd werd voor kenmerken uit school, vrienden en buurt.

Naast het bezoeken van vrienden en vriendinnen werd ook het sociaal contact onderzocht met volwassen buurtbewoners die geen familie zijn van het kind. Naar verwachting hechten vooral kinderen en jongeren uit allochtone gezinnen veel waarde aan het contact met overige buurtgenoten. Naar verwachting loopt dit contact via de ouders en bezoeken zij met regelmaat volwassen buurtbewoners uit dezelfde etnische groep. Deze verwachting blijkt uit de resultaten van het onderzoek alleen op te gaan voor de groep Turkse kinderen en jongeren. Deze groep bezoekt in verhouding tot Marokkaanse en autochtone leeftijdsgenoten veel vaker volwassen buurtbewoners. De sociale banden binnen de Turkse gemeenschap blijken ook met betrekking tot kinderen en jongeren hecht te zijn.

8.6 Zowel voorzieningen als contacten kunnen de buurtbetrokkenheid beïnvloeden

Verschillende groepen jeugdigen leven een druk bestaan. School, vrienden en de deelname aan allerlei vrijetijdsvoorzieningen, zoals sport, uitgaan, cultuur en winkelen dragen bij aan een actief activiteitenpatroon, dat zich dikwijls uitstrekt over andere delen van de stad. De verwachting bestaat dat jeugdigen zich steeds minder betrokken voelen bij de eigen woonbuurt: de buurt is als fysieke speel- en ontmoetingsruimte een steeds kleinere rol gaan spelen. De leefwerelden van jongeren zijn daarmee steeds minder buurtgebonden. Aan de andere kant is de directe (woon)omgeving voor jeugdigen ook in de huidige postmoderne tijd van groot belang blijft: "Ondanks de grotere mobiliteit en het toegenomen individualisme hechten jongeren wel degelijk aan hun eigen omgeving, of in ieder geval aan hun eigen 'groep'." (Karsten e.a., 2001).

In hoofdstuk zeven werd antwoord gegeven op de derde en laatste onderzoeksvraag van deze scriptie:

In hoeverre bestaat er een relatie tussen de activiteiten van kinderen en jongeren en de buurtbetrokkenheid?

De activiteiten die jeugdigen dagelijks ondernemen in en buiten de eigen buurt zijn van invloed op de buurtbetrokkenheid van jeugdigen. Zowel onderdelen uit het voorzieningengebruik als de mate waarin sociale contacten plaatsvinden in de buurt dragen bij aan deze binding, die gebaseerd is op de mate waarin jeugdigen aangeven te participeren in de eigen wijk (Van Marissing, 2009). Het bezoeken van sportvoorzieningen en religieuze voorzieningen dragen bij aan deze informele vormen van buurtbetrokkenheid. Dit geeft aan dat bepaalde voorzieningen een positiever effect hebben op de mate van buurtbetrokkenheid dan andere voorzieningen. Zodoende is het waardevol om bij het versterken van de onderlinge buurtbanden rekening te houden met voorzieningen die een positieve invloed hebben op dit proces. Zeker wanneer het stimuleren van ontmoetingen tussen jeugdigen met verschillende etnisch- culturele of sociaal- economische achtergronden in toenemende mate wordt gezien als middel om sociale segregatie een halt toe te roepen. Voor jeugdigen in probleemwijken wordt met buurtgerichte participatie tevens getracht sociale achterstanden te verhelpen (Kullberg, 2006). Opvallend is bijvoorbeeld dat het gebruik van buurthuizen en speelplekken niet van belang zijn bij het betrekken van de jeugd in de buurt. In dat kader verliest het buurthuis zijn maatschappelijke functie. Ook door het bezoeken van uitgaansgelegenheden in andere buurten van de stad verliezen jeugdigen niet het contact met de buurt.

Voor de sociale contacten werd na de analyse duidelijk dat vooral de mate waarin jeugdigen dagelijks contact onderhouden met buurtgenoten van invloed is op de buurtbetrokkenheid. Veel vrienden of familieleden in of juist buiten de eigen buurt hadden hier geen invloed op. De gedachte is juist dat jeugdigen de band met de buurt verliezen als ze ouder en mobieler worden. Leeftijd speelt dan niet zozeer een rol als wel het schoolniveau van de scholieren: Uit beide analyses komt verder naar voren dat persoonlijke kenmerken van de jeugd, zoals sekse en schoolniveau van belang zijn bij de binding met de buurt. Jongeren die op de middelbare school vertonen in dat opzicht een mindere binding met de buurt dan basisschoolkinderen. Deels sluit dit aan op de literatuur waarin staat beschreven dat de leefwereld van jongeren steeds mobieler, heterogener en complexer is geworden (Dieleman, 2000). Aan de andere kant bestaat het besef dat ondanks de grotere mobiliteit en het toegenomen individualisme jongeren nog wel degelijk hechten aan hun eigen omgeving, of in ieder geval aan hun eigen groep in de buurt (Karsten e.a., 2001; Katz, 2000). Wat betreft het effect van voorzieningen op de buurtbetrokkenheid verschillen jeugdigen in Leidsche Rijn en Kanaleneiland niet van

elkaar. Daarentegen vertonen kinderen en jongeren in Kanaleneiland een grotere betrokkenheid met de buurt als er rekening wordt gehouden met de sociale contacten in de buurt. Voor Leidsche Rijn kunnen toevallige ontmoetingen op openbare plekken de buurtbetrokkenheid

8.7 Aanbevelingen voor beleid

Op basis van de resultaten kunnen enkele aanbevelingen voor beleid worden geformuleerd. Het jeugdbeleid heeft de laatste jaren veel aandacht. Uit publicaties met betrekking tot deze scriptie blijkt dat binnen het jeugdbeleid de meeste aandacht uitgaat naar kinderen en jongeren boven de 12 jaar met een achterstandspositie (Verweij-Jonker Instituut, 2010). De relatief grote aandacht voor de jeugd boven de 12 jaar is mede een gevolg van de bezorgdheid over de gelijke kansen. Binnen integraal jeugdbeleid wordt geprobeerd om het vrijetijdsbeleid voor jongeren af te stemmen op andere beleidsterreinen als onderwijs, gezondheidszorg, veiligheid, arbeid teneinde een optimale situatie voor jongeren te kunnen creëren (Karsten e.a., 2001). Jeugdhulpverleners en gemeenten worstelen soms met de vraag hoe jongeren bereikbaar zijn en voor welke doeleinden ze betrokken willen zijn bij de woonbuurt.

Aan de hand van deze schets in combinatie met de onderzoeksresultaten is een aantal aanbevelingen te formuleren ten aanzien van jeugdbeleid en de openbare ruimte in de wijk.

- **Houd rekening met diversiteit in bewoners en leeftijden.**

In de wijkactieplannen van de veertig aandachtswijken komen de termen 'wijkbewoners', 'ouders' en 'jeugd' veel voor. Verschillen tussen de bewoners komen vaak niet aan de orde. De plannen zijn simpelweg gericht op alle bewoners. In werkelijkheid hebben niet alle bewoners dezelfde posities en behoeften. Er doen zich bijvoorbeeld verschillen voor tussen sekse, leeftijd en etniciteit. Als daaraan geen aandacht wordt besteed, kan het gebeuren dat het aanbod van vrijetijdsactiviteiten bepaalde groepen onbedoeld niet bereikt. Zo sluiten verwachtingen over buurtbelang bij volwassenen in grote lijnen niet aan op kinderen en jongeren. Sportvoorzieningen worden door zowel basisschoolleerlingen als middelbare scholieren voornamelijk in de eigen wijk bezocht. Volwassenen hechten minder belang aan sportlocaties in de eigen woonwijk. Vanuit dit oogpunt kan het belangrijk zijn dat sportvoorzieningen voor kinderen in woonwijken worden aangelegd en niet zoals nu vaak gebeurt aan de randen van woonwijken.

Gezien de grote diversiteit onder jeugdigen is het belangrijk om de verschillende behoeften van verschillende groepen goed in kaart te brengen alvorens voorzieningen te creëren. De speelvoorzieningen worden bijvoorbeeld onbedoeld vooral op de wensen van jongens afgestemd. Voetbalkooien, skateparken en basketbalvelden worden bijvoorbeeld veel minder door meiden gebruikt. Het is dus altijd belangrijk stil te staan bij de samenstelling van de doelgroep en de verschillen tussen jongens en meiden van diverse etnische achtergronden. De meiden in het onderzoek met een niet-westerse allochtone achtergrond gaven vaker aan niet te sporten in de eigen wijk omdat er bijvoorbeeld geen gepaste dansschool in de wijk te vinden was.

- **Houd rekening met verschillen tussen jongens en meiden.**

Veel gemeenten willen meer speelgelegenheid creëren bijvoorbeeld via de realisatie van een 'Cruiff-court'. Maar in de praktijk zie je toch vaak alleen jongens op straat voetballen: meisjes worden hiermee dus onbedoeld buitengesloten. Voor jongeren valt er dikwijls weinig te beleven in buurten en wijken. Vooral de meisjes zijn onderbedeeld.

"Speelplekken zijn alleen leuk voor jongens, voor ons is er niets te doen (Zeyneb, 10 jaar) "

Het advies voor een speelplek voor zowel jongens als meisjes van alle leeftijden, kan het contact tussen verschillende groepen verstevigen.

Verschillen tussen jongens en meiden doen zich ook voor bij de activiteiten in buurthuizen. Er is nog veel terrein te winnen op het gebied van jeugdwerk en het aanbieden van buurthuisactiviteiten in Leidsche Rijn. De meiden in de wijk Leidsche Rijn geven met 81 procent aan veel minder vaak in een buurthuis te komen dan mannelijke leeftijdsgenoten (66 procent). In een kwalitatief onderzoek naar de behoeften van jongeren op het gebied van vrijetijdsbesteding in Leidsche Rijn, benadrukten de jongeren vooral het gebrek aan een degelijk en goed georganiseerd jongerencentrum in Leidsche Rijn. Zowel de oudere als de jongere jongeren hebben behoefte aan meer en andere activiteiten in de wijk, evenals plekken waar ze met andere jongeren uit de

Invloed van de woonomgeving op het ruimtelijk gedrag van Utrechtse jeugdigen

buurt kunnen samenkomen. Jongeren willen graag samenkomen, dit is in Leidsche Rijn helaas niet altijd mogelijk. Ook al zijn er een aantal jongerencentra, niet alle jongeren gaan erheen. Veel jongeren voelen zich er niet thuis of mogen er van hun ouders niet heen. Vooral veel meiden ervaren een grotere drempel om naar een jongerencentrum te gaan (Belt en Mbarki, 2008). Argumenten van meiden hebben betrekking op de onveiligheid en drukte in een buurtcentrum. Ook kiezen zij eerder voor culturele activiteiten, zoals muziek en dans, en dezen worden nauwelijks aangeboden in de buurthuizen.

- **Creëer ook gepaste voorzieningen in Leidsche Rijn.**

Leidsche Rijn zal de komende jaren niet alleen verjongen, ook steeds meer allochtone bevolkingsgroepen zullen een woning in Leidsche Rijn vinden. Dit zal gepaste voorzieningen voor integratie en participatie met zich meebrengen. Het project voor de vrouwen in Leidsche Rijn is bijvoorbeeld bedoeld voor vrouwen die moeite hebben met de Nederlandse taal. Veel van hen zijn verhuisd van Overvecht of Kanaleneiland naar Leidsche Rijn om hun situatie te verbeteren, maar lopen weer tegen taalbarrières aan. Bovendien zijn de voorzieningen moeilijker bereikbaar voor hen. Ze moeten verder reizen en er zijn minder laagdrempelige opleidingsmogelijkheden voor vrouwen dan in de wijken waar ze vandaan kwamen. Ook is er geen of minder kinderopvang voor werkende en alleenstaande moeders.

De oudere jeugd in wijken verveelt zich echter en jongerenoverlast neemt de laatste jaren toe (Gemeente Utrecht, 2010). In sommige gevallen vreest men dat problemen omtrent jongeren en kleine criminaliteit vanuit de achterstandswijk naar de Vinex-wijk zullen trekken. Het is onduidelijk of de problemen omtrent jongerenoverlast zijn toe te schrijven aan de zwakke gezinnen in de buurt, maar dergelijke kinderen hebben wel minder toegang tot relatief dure vrijetijdsbestedingen. Daarnaast moet ervoor gewaakt worden dat er een tweedeling ontstaat tussen 'straatjongeren' die geen gebruik kunnen maken van voorzieningen waarvoor betaald moet worden en die ongedwongen weinig variatie in hun tijdsbesteding kennen, en de overige groep jongeren die financieel draagkrachtig zijn.

- **Indien er rekening moet worden gehouden met de onderlinge verbondenheid in de wijk, creëer dan voorzieningen met een meerwaarde voor de sociale cohesie in de wijk.**

In overeenstemming met de literatuur hadden de moskee en sportvoorzieningen een positief effect op gevoelens van verbondenheid in de wijk. Voorzieningen die een ontmoetingsfunctie hebben kunnen bijdragen aan sociale cohesie. Wanneer dit in ogenschouw wordt genomen, zijn voorzieningen met overbruggende contacten positief voor de banden die kinderen en jongeren onderhouden met de woonwijk en overige buurtbewoners. Moskeeën en sportverenigingen zijn bij uitstek plekken waar overbruggend contact plaatsvindt tussen oude en jonge bewoners in een wijk. Veel meer dan bijvoorbeeld op school of op speelplekken. Relatief goede banden tussen de jongeren en de gemeenschap in de buurt versterken het onderling begrip in de buurt en beperken naar verwachting jongerenoverlast.

8. 8 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Dit onderzoek heeft het ruimtelijk gedrag van kinderen en jongeren in de wijken onderzocht. Het blijkt dat het beeld over het gebruik en de betekenis van de openbare ruimte verre van compleet is. In het belang van het onderzoek worden in deze paragraaf enkele aanbevelingen gedaan. Verder kan vervolgonderzoek ook indirect bijdragen aan preventief beleid gericht op jongeren. Waar ontstaan problemen bij jeugd en hoe zou daar vanuit sociaal-ruimtelijk beleid wat aan kunnen worden verbeterd?

1. Mobiliteit en beperkingen ouders.

Wat zijn de grenzen die kinderen en jongeren ervaren als ze op pad gaan? In dit onderzoek hebben we kinderen en jongeren zelf aan het woord gelaten. Het onderzoek belicht uitsluitend de gevoelens en ruimtelijke patronen zoals kinderen en jongeren die ervaren. Om een breder beeld te scheppen over het werkelijk gebruik van voorzieningen in of buiten de wijk, is het aan te bevelen om ook de inbreng van de ouders te onderzoeken. In hoeverre leggen ouders bijvoorbeeld beperkingen op aan het gebruik van bepaalde voorzieningen en in hoeverre bepalen ouders de actieradius van hun kinderen? Er kunnen zich naar verwachting grote verschillen voordoen tussen ouders op basis van etniciteit en sociaaleconomische klasse. De inbreng van ouders in jeugdonderzoek kan ook om andere redenen wenselijk zijn. Het is voor het onderzoek bijvoorbeeld bevorderlijk om dieper in te gaan op de financiële achtergronden tussen ouders. Niet alle

gezinnen hebben de beschikking tot relatief dure vrijetijdsbestedingen, maar het is onduidelijk in hoeverre het budget van de ouders bepalend is voor de voorzieningen die jongeren op oudere leeftijd bezoeken.

2. Gevoelens van veiligheid.

Het is onduidelijk in het onderzoek of gevoelens van onveiligheid het gebruik van voorzieningen in of buiten de wijk kunnen beïnvloeden. Zoeken kinderen en jongeren in een onveilige buurt elkaar ook op straat op of zoeken ze hun vertier elders? Zijn jongeren mobieler in een veilige wijk of juist in een onveilige wijk? Daarnaast is het ook een aanbeveling om gevoelens van onveiligheid op de bewegingsvrijheid van kinderen en jongeren te onderzoeken.

3. Kinderen buiten de stad.

Het Nedelands onderzoek is bijna geheel gericht op stedelijke gebieden. Over het platteland bestaan enerzijds idyllische beelden, terwijl anderzijds bekend is dat vergrijzing, schaalvergroting en het opheffen van voorzieningen vooral op het platteland spelen. Naar verwachting maken kinderen en jongeren uit dorpen op veel grotere schaal gebruik van voorzieningen en speelt de leefomgeving en de wijk een andere rol in hun leven.

9. Bronvermelding

- Aitkin, S.C. (2001). *Geographies of young people: The morally contested spaces of identity*. Londen: Routledge.
- Aitkin, S.C., R. Lund en A.T. Kj rholt (2007). *Why Children? Why Now?* In: *Children's Geographies*, Volume 5, Nummers 1-2, p. 3-14.
- Ansell, Nicola (2009). *Childhood and the politics of scale: Descaling children's geographies?* *Progress in Human Geography* 33 (2) p. 190-209.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Cape.
- Baarda, B en M. De Goede (2006). *Basisboek Methoden en Technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Amsterdam: Stenfert Kroese.
- Bakker, N., Noordman, J. en M. Rietveld-Van Wingerden (2006). *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland: Idee en praktijk, 1500-2000*. Assen: Uitgeverij van Gorcum.
- Baldassare, M. (1983). *Cities and Urban Living*. New York: Columbia University Press.
- Barker, J. en S. Weller (2003). *Is it fun? Developing children centred research methods*. *International Journal of Sociology and Social Policy* 23: p. 1-2.
- Bauder, H. (2002). *Work on the west side: urban neighborhoods and the cultural exclusion of youths*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Beckhoven, E. Van en R. Van Kempen (2002). *Het belang van de buurt: de invloed van herstructurering op activiteiten van blijvers en nieuwkomers in een Amsterdamse en Utrechtse buurt*.
- Beke, B.M.W.A., H.B. Ferwerda en J.D. van der Ploeg (1999). *Laat de tijd niet door de vingers glijpen. Een analyse van huidige en toekomstige risicogroepen onder de jeugd*. Stichting Jeuginformatie Nederland/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/Middelburg.
- Belt, J. en S. Mbarki (2008). *Wat vinden jongeren van Leidsche Rijn? Verslag van een kwalitatief onderzoek*. Utrecht: U-Shake.
- Biesta, T. en E. Hoeffnagel (2005). *Speelruimte: een publicatie als afronding van het project 'Kwaliteit Peuterspeelzaalwerk'*. Arnhem: Landelijk Platform Peuterspeelzalen.
- Blaut, M. en G. F. McCleary (1970). *Environmental mapping in young children*. Clark University.
- Blaut, J.M. en D. Stea (1969). *Place Learning*. Clark University, Graduate School of Geography.
- Bleeker, H. en K. Mulderij (1978). *Kinderen buiten spel: op zoek naar een vriendelijke woonomgeving voor kinderen*. Amsterdam: Boom Uitgeverij.
- Blokland- Potters, T. (1998). *Wat stadsbewoners bindt, sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok Agora.
- Blokland, T. (2008). *Oog voor elkaar: Veiligheidsbeleving en sociale controle in achterstandsbuurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bolt, G. en M. Torrance (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. Den Haag/Utrecht: DGW/NETHUR.
- Bolt, G. en R. Ter Maat (2005). *Participatie in de buurt*. In: *Tijdschrift voor de volkshuisvesting*, (6), p. 56-62.
- Bolt, G. en R. Van Kempen (2000). *Concentratie en segregatie in Nederlandse steden*. In: R. Van Kempen, P. Hooimeijer, G. Bolt, J. Burgers, S. Musterd, W. Ostendorf en E. Snel, *Segregatie en concentratie in Nederlandse steden: Mogelijke effecten en mogelijk beleid*. Assen: Van Gorcum en Comp. B.V.
- Bolt, G. en R. van Kempen (2003). *Escaping poverty neighbourhoods in the Netherlands*. *Housing, Theory and Society*, 20(4), p. 209-222.
- Botman, S. en R. van Kempen (2001). *Spatial Dimensions of Urban Social Exclusion and Integration: The case of Rotterdam, The Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam study centre for the Metropolitan Environment.
- Bottenburg, M., van en K. Schuyt (1996). *De maatschappelijke betekenis van sport*. Arnhem: NOS-NSCF.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press.
- Bouw, C. en L. Karsten (2004). *Stadskinderen. Verschillende generaties over de dagelijkse strijd om ruimte*. Amsterdam: Aksant.
- Brannen, J. en M. O'Brien (1995). *Children in families: research and policy*. Londen: Routledge
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making Human Beings Human: bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Bunge, W. en R. Bordessa (1975). *The Canadian alternative: survival, expeditions and urban change*. York University, Atkinson College
- Burgers, J. (2008). *Kiezen voor de stad. Kwalitatief onderzoek naar de vestigingsmotieven van de allochtone middenklasse*. Den Haag: VROM.
- Burton, L. en T. Price- Spratlen (1999). *Through the eyes of children: An ethnographic perspective on neighbourhoods and child development*. Cambridge University Press.
- Bunge, W. en Bordessa R. (1975). *The Canadian Alternative-Survival: Expeditions and urban change*. York University: Ontario
- Castells, M. (2002). *Local and Global: Cities in the network society*. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 95 (5), p. 548-558.
- CBS (2010). *Landelijke Jeugdmonitor: Trendrapport 2010*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Christensen, P.M en M. O'Brien (2005). *Children in the city: home, neighborhood and community*. New York: RoutledgeFalmer.
- Corsaro, W.A. (2005). *The sociology of childhood*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Cresswell, T. (2004). *Place: a short introduction*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Cunningham, H. (1995). *Children and childhood in western society since 1500*. London/New York: Longman.
- Dagevos, L. (red.)(2003). *Rapportage minderheden 2003: Onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie*. Den-Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, K en G. Bolt (2005). *Social cohesion in post-war estates in the Netherlands: differences between socioeconomic and ethnic groups*. Urban Studies, 41 (13), p.2247-2470.
- Dieleman, A. (2000). *Als de toekomst wacht: over individualisering, vertrouwen en de sociale integratie van jongeren in West- Europa*. Assen: Van Gorcum en Comp. B.V.
- Dykstra, P.A. en T. Fokkema (2007). *Persoonlijke zorgnormen: bereidheid te geven én te ontvangen*. In: Boer, A. de (red.). *Toekomstverkenning informele zorg*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- DiMaggio, P. (1982). *Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of U.S. high school students*. American Sociological Review, 47, p.189-201.
- Doorn, J.A.A. van (1955). *Wijk en stad: reële integratie kaders?* In: Sj. Groenman en H. de Jager (red.), *Staalkaart van de Nederlandse Sociologie*. Assen: Van Gorcum, p. 231-253.
- Effers, H. en W. de Jong (2004) 'Nee, ik voel me nooit onveilig. Determinanten van onveiligheidsgevoelens.' Bijlage 5 bij RMO. Den Haag: RMO.
- Egten, C. van (2008): *Gezinnen van de toekomst. Opvoeding en opvoedingsondersteuning*. Den Haag: Equality.
- Elling, A. en J. Klerken (2002). *Sport en het bevorderen van een gezonde leefstijl onder (kansarme) jongeren*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Engbersen, R., M. Lodewijks e.a. (2004). *De zeven uitdagingen: van bewonersparticipatie in herstructureringsoperaties*. Den Haag: Ministerie van VROM/VWS.
- Emmelkamp, R. (2004). *Een veilig avontuur: alledaagse plaatsen en vrijetijdsbesteding in de verhalen van jongeren en ouders*. Amsterdam: UvA.
- Fauth, R.C., Roth, J. en J. Brooks-Gunn (2007). *Does the neighborhood context alter the link between youth's after-school time activities and developmental outcomes? A multilevel analysis*. In: *Developmental Psychology*, Vol 43(3), p. 760-777.
- Forrest, R en A. Kearns (2001). *Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood*. Urban Studies, 38 (12), p. 2125-2143.
- Frelier, M. en J. Jansen (2007). *Wat beweegt kinderen? Een onderzoek naar het sport- en beweeggedrag van kinderen*. Den Haag: NICIS Instituut.
- Furstenberg, F.F. (1999). *Managing to make it: urban families and adolescent success*. The University of Chicago Press.
- Ganzeboom, H.B.G. (2001). *Cultural participation among ethnic minority and native majority adolescents and their parents in the Netherlands*. Paper gepresenteerd op het symposium Kunst tussen culturen, Utrecht, 16 november.
- Gemeente Amsterdam (2010). *Vrijetijdsbesteding jongeren Amsterdam*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek.
- Gemeente Utrecht (2007). *Wijkactieplan Kanaleiland Leert!* Utrecht.
- Gemeente Utrecht (2009). *Onderzoeksflits januari 2009: 300.000 Utrechters*. Utrecht.
- Gemeente Utrecht (2010). *Wijkwijzer 2010*. Utrecht.

- Gerris, J.R.M. (2006). *Het belang van school, ouders, vrienden en buurt*. Assen: Van Gorcum.
- Goedseels, E., Vettenburg, N. en Walgrave, L. (2000). Vrienden en vrije tijd. In H. De Witte, J. Hooge en L. Walgrave (Eds.), *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld. 12- tot 18- jarigen over hun leefwereld en toekomst*. Leuven: Universitaire Pers, p.149-184.
- Gould, P.R. en R.R. White (1968). *Mental Maps*. Londen: Routledge.
- Granovetter, M. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. In: *Sociological Theory* Blackwell 1, p. 201–233.
- Guest, A.M. en S.K. Wierzbicki (1999). Social ties at the neighbourhood level: two decades of GGS evidence. *Urban Affairs Review*, 35 (1), p. 92-111.
- Gugten, M. van der, M. Koekoek, B. Lammers, G. de Poorter en M. Rietveld (2000). *Voorzieningen op Vinex-uitleglocaties*. Amsterdam: Van Dijk, Van Someren en partners.
- Habermas, J. (vertaald door: Thomas Burger) (1991). *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of Bourgeois society*. Massachusetts: MIT Press.
- Hart, R. (1979). *Children's experiences of place*. New York: Irvington.
- Hawkins, J.D. en R.F. Catalano (1992). *Communities that care: action for drug abuse prevention*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Hazekamp, J. (1985). *Rondhangen als tijdverdrijf*. Amsterdam: VU Uitgeverij.
- Hendry, L.B., J. Sucksmith, J.G. Love en A. Glendenning (1993). *Young people's leisure and lifestyles*. Londen: Routledge.
- Hillman, M. (1997). Children, transport and the quality of urban life. In: R. Camstra (ed.) *Growing up in a changing urban landscape*. Assen: Van Gorcum.
- Holloway, S. en G. Valentine (2000a). *Children's Geographies: Playing, Living, Learning*. Londen: Routledge.
- Holloway, S. en G. Valentine (2000b). Spatiality and the new social studies of childhood. *Sociology*, 34(4): p. 763-783.
- Holloway, S. en S. Mulherin (2004). The Effect of Adolescent Neighborhood Poverty on Adult Employment. *Journal of Urban Affairs* 26(4). Holt, L. en S.L. Holloway (2006). Theorising other childhoods in a globalised world. In: *Children's Geographies* 4, p. 135-142.
- Hooghiemstra, E. en M. Niphuis-Nell (1995). *Sociale atlas van de vrouw. Deel 3: allochtone vrouwen*. Den Haag: SCP.
- Hopkins, P.E. (2007). Young people, masculinities, religion and race: new social geographies. Department of Geography; Lancaster University. In: *Progress in Human Geography* 31 (2), p. 163- 117.
- Ingoldsby, E., en Shaw, D.S. (2002). Neighborhood contextual factors and the onset and progression of early-starting antisocial pathways. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5, p. 21-55.
- Iperen, W. (2003). *Verschillen in cultuurdeelname tussen allochtone en autochtone jongeren: Een vergelijking van de culturele betrokkenheid van allochtone en autochtone jongeren op basis van het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1999 en het CKV1-Volgproject*. Universiteit Utrecht: Vakgroep Sociologie/Onderzoekschool ICS
- James, A.L., en A. Prout (1997). *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. Washington: Falmer Press
- James, A., Jenks, C. en A. Prout (1998). *Theorizing childhood*. New York: Teachers College Press.
- James, J. en A.L. James (2004). *Constructing childhood: theory, policy, and social practice*. New York: Palgrave Macmillan
- Jehoel-Gijsbers, G. (2009). *Kunnen alle kinderen meedoen?* Den Haag: Sociaal En Cultureel Planbureau.
- Jencks, C. en S.E. Mayer (1990). The Social Consequences of Growing up in a Poor Neighbourhood. In: Laurence E. Lynn en Michael G. H. McGeary (red.), *Inner-city poverty in the United States*, Washington, DC: National Academy Press, p.111-186.
- Junger-Tas, J., M. Steketee en M. Moll (2008). *'Achtergronden van jeugdgedelinqentie en -middelengebruik'*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Jonkman, H., Boers, R., Dijk, B. van en Rietveld, M. (2006). *Wijken gewogen: gedrag van jongeren in kaart gebracht*. Amsterdam: SWP uitgevers.
- Kearns, A. en R. Forrest (2000). Social cohesion and multilevel urban governance. *Urban Studies*, 37 (5- 6), p. 995-1017.
- Karsten, L. (1995). Het kind in de stad. Van achterbankgeneratie en pleiners. In: *Geografie*, vol. 4, no. 5, p. 36-40.
- Karsten, L. (1998) Growing up in Amsterdam: differentiation and segregation in children's daily lives. *Urban Studies* (3), p. 565-582.
- Karsten, L. en E. van Kempen (2001). Middenklasse gezinnen in herstructureringswijken. *Tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij (B en M)*, vol. 28, no. , p. 18-29.

- Karsten, L. (2001). Children's Geographies: Playing, Living, Learning. In: S. Holloway en G. Valentine (eds.) London: Routledge (boekbespreking) in TESG, vol. 92, no. 2, p. 248-249.
- Karsten, L., E. Kuiper en Reubsaet (2001). Van de straat? De relatie jeugd en Openbare ruimte onderzocht. Assen: Van Gorcum.
- Karsten, L. (2003). Children's use of public space: the gendered world of the playground. *Childhood*, 10 (4), p. 457-473.
- Karsten, L. en M. Kroese (2003). Kinderen en de openbare ruimte als sociaal oefenterrein. Amsterdam: Essain opdracht van de RMNO.
- Karsten, L. en M. de Stigter (2006). Vinex-wijken: de professionele kritiek en de dagelijkse woonpraktijk – een essay. Utrecht: VROM/NETHUR.
- Karsten, L., Reijndorp, A. en J. van der Zwaard (2006). Stadsmensen: levenswijze en woonambities van stedelijke middengroepen. Apeldoorn/Antwerpen: Het Spinhuis.
- Katz, C. (2004). *Growing Up Global: Economic Restructuring and Children's Everyday Lives*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Kempen, R. van (2003). Stad, buurt en beleid. Over verdeelde steden en gedeelde buurten. Utrecht: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.
- Klaauw, B. van der en J.C. van Ours (2003). From welfare to work: does the neighborhood matter? *Journal of Public Economics* 87, p. 957-985.
- Kleinhaus R.J., Veldboer, L. en J.W. Duyvendak (2000). Integratie door differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen. Ministerie VROM, Den Haag.
- Laan Bouma-Doff, W. van der (2005) De buurt als belemmering? Assen: Van Gorcum.
- De Lange, D., Agneessens, F., Waage, H. 2004. Asking social network questions: A quality assessment of different measures. In: *Developments in Social Network Analysis, Metodološki Zvezki* (red.). 1: p. 351-378.
- Laub, J.H. en R.J. Sampson (2003). *Shared beginnings, divergent lives: delinquent boys to age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Leventhal, T en J. Brooks-Gunn (2000). The neighbourhoods they live in: the effects of neighbourhood residence on child and adolescents outcomes. *Psychological Bulletin* 126 (2), p. 309-337.
- Liefbroer, A. en C. Mulder (2004). Op je familie kun je rekenen; opvattingen over familiesolidariteit onder autochtonen en allochtonen. *Demos, bulletin over bevolking en samenleving* 20 (10), p. 87-88.
- Linden, F.J. van der en T.A. Dijkman (1989). Jong zijn en volwassen worden in Nederland. Een onderzoek naar het psychosociaal functioneren in alledaagse situaties van de Nederlandse jongeren tussen 12 en 21 jaar. Nijmegen: Hoogveld Instituut.
- Lynch, K. (1977). *Growing up in cities: studies of the spatial environment of adolescence in Cracow, Melbourne, Mexico City, Salta, Toluca, and Warszawa*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lupi, T. (2005). Buurtbinding. Van veenkolonie tot VINEX-wijk. Amsterdam: Aksant.
- Marcuse, P en R. van Kempen (red.) (2002). *Globalizing Cities: A New Spatial Order?* Oxford: Blackwell.
- Marissing, E. Van, Bolt, G. en R. Van Kempen (2004). Stedelijk Beleid en Sociale Cohesie in twee herstructureringswijken: Nieuw-Hoograven (Utrecht) en Bouwlust (Den Haag). Gouda: Habiforum.
- Marissing, E. Van (2007). Buurtparticipatie als uiting van ontevredenheid. In: *City Journal* 3 (9), p. 22- 25.
- Marissing, E. van (2008). Buurten bij beleidsmakers. Stedelijke beleidsprocessen, bewonersparticipatie en sociale cohesie in vroeg-naoorlogse stadswijken in Nederland. Utrecht: Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht.
- Massey, D. en L. McDowell (1984). A Woman's Place? In: *Geography matters: A reader*, ed. D. Massey en J. Allen. Cambridge: Cambridge University Press, p. 128-147.
- Matthews, H. en M. Limb (1999). Defining an agenda for the geography of children: review and prospect. In: *Progress Human Geography*, Vol. 23, No. 1, p. 61-90.
- Matthews, H., M. Limb en M. Taylor (2000). The 'street as thirdspace'. In: S. Holloway en G. Valentine (eds.), *Children's Geographies: playing, living, learning*. Londen: Routledge.
- Matthijssen, M.A.J.M. (1979). *Klasse- onderwijs*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Ministerie Jeugd en Gezin (2009). Centra voor jeugd en gezin en regierol gemeente. Den Haag: Programmaministerie Jeugd en Gezin.
- Ministerie van VWS (2006). Het kind en de rekening: Eindrapportage van de werkgroep IBO financiering jeugdbeleid. Den Haag: Ministerie van VWS
- Mullahey, R.K., Susskind, Y. en Checkoway, B. (1999). Youth participation in community planning. *American Planning Association*.
- Mulderij, K en H. Bleeker (1978). *Kinderen buiten spel*. Meppel: Boom.

- Musterd, S., R. Deurloo en W. Ostendorf (1999). Het omgevingseffect, de problematiek van het vaststellen van "getto-effecten", in: S. Musterd en A. Goethals (red.), *De invloed van de buurt*, Amsterdam: SISWO, p. 14-25.
- Musterd, S., W. Ostendorf en S. de Vos (2003). Neighbourhood Effects and Social Mobility: A Longitudinal Analysis. *Housing Studies* 18 (6), p. 877-892.
- Musterd, S. en W. Ostendorf (2008). *Integrated Urban Renewal in The Netherlands: A Critical Appraisal*. Urban Research and Practice. Vol 1 (1), p. 78-92.
- Naber, P. (1985). *Vriendinnen. Een explorerend onderzoek naar de betekenis van vriendinnen voor meisjes van veertien tot achttien jaar*. Amsterdam: VU Uitgeverij.
- O'Brien, M (2000). Children's independent spatial mobility in the urban public realm. *Childhood* 7 (3).
- Oogst, L. en C.L.M. Spinnewijn (1999). *Ooghoogte op 1 meter*. Wageningen: DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek.
- Oud, W., P. Koopman en A. Veen (2000). *Jongeren in Bos en Lommer en hun tijdsbesteding*. SCO-Kohnstamm Instituut, SCOrapport 595. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Pater, B. de en H. van der Wusten (1996). *Het geografisch huis: de opbouw van een wetenschap*. Bussum: Coutinho.
- Pearce, J. (2006). Urban youth cultures: gender and spatial forms. *Youth and Policy*, 52, p. 1-11.
- Permentier, M. en G. Bolt (2006). *Woonwensen van allochtonen*. Den Haag/Utrecht: DGW/NETHUR Partnership.
- Ploeg, J.D. van der (2005). *Behandeling van gedragsproblemen, initiatieven en inzichten*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Pinkster, F.M. en J. Droogleever Fortuyn (2009). Ouderlijke regimes in een achterstandswijk, in: S. Musterd en W. Ostendorff, *Problemen in wijken of probleemwijken?* Assen: Van Gorcum, p. 49-58.
- Pinkster, F. M. (2008). *De sociale betekenis van de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse of and Rivival of American Community*. New York: Simon en Schuster.
- RMO (2008a). *Tussen flaneren en schofferen: Een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren*. Den Haag: RMO
- RMO (2008b). *Versterken van de village. Preadvies over gezinnen en hun sociale omgeving*. Den Haag: RMO
- Reijndorp, A. (2004). *Stadswijk: Stedenbouw en dagelijks leven*. Rotterdam: NAI Uitgevers.
- Rovers, G. B. (1997). *De buurt een broeinest? Een onderzoek naar de invloed van woonomgeving op jeugdcriminaliteit*. Ars Aequi Libri: Proefschrift.
- Sameroff, A.J. (2009). *The transactional model of development: how children and contexts shape each other*. American Psychological Association.
- Sampson, R.J. en Laub, J. (1993). *Crime in the Making – Pathways and Turning Points through Life*. Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press.
- Scheerder, J. en G. Pauwels (2002). *Vlaanderen sportief gepeild! Resultaten van de APS-survey 1999*. KU Leuven.
- Schnell, I. en B. Yoav (2001) The sociospatial isolation of agents in everyday life spaces as an aspect of segregation. *Annals of the Association of American Geographers* 91:4, p. 622-636.
- SCP (2000). *Armoedemonitor 2000*. Den Haag: SCP.
- SCP (2004). *Individualisering en sociale integratie*. Den Haag: SCP
- SCP (2010a). *Maakt de buurt verschil?* Den Haag: SCP.
- SCP (2010b). *De Landelijke Jeugdmonitor 2010*. Den Haag: SCP.
- Sibley, D (1995). *Geographies of Exclusion*. Londen: Routledge
- Sinnaeve, I., Van Nuffel, K. en Schillemans, L. (2004). *Jeugd en vrije tijd. Thuis tv-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging?* In D. Burssens, S. De Groof, H. Huysmans, I. Sinnaeve, F. Stevens, K. Van Nuffel, N. Vettenburg, M. Elchardus, L. Walgrave en M. De Bie (eds.), *Jeugdonderzoek belicht*. K.U.Leuven, VUB en UGent, p.59-80.
- Skelton, T. en G. Valentine (1998) *Cool places: geographies of youth cultures*. Londen: Routledge.
- Skelton, T. (2000). 'Nothing to do, nowhere to go?' Teenage girls and 'public' space in the Rhondda Valleys, South Wales. In: S. Holloway en G. Valentine (eds.), *Children's Geographies: playing, living, learning*. Londen: Routledge.
- Snel, E. en J. Burgers (2000). The comfort of strangers: etnische enclaves in de grote steden. In: R. van Kempen, P. Hooimeijer, G. Bolt, J. Burgers, S. Musterd, W. Ostendorf en E. Snel (red.), *Segregatie en concentratie in Nederlandse steden: mogelijk effecten en mogelijk beleid*, p. 49-62. Assen: Van Gorcum.

- Smith, D. (1987). Some patterns of reported leisure behavior of young people: a longitudinal study. In: *Youth and Society*, 18, p.255-281.
- Smits, W. (2004). *Maatschappelijke participatie van jongeren. Bewegen in de sociale, vrijetijds- en culturele ruimte*. Brussel: VUB - Onderzoeksgroep TOR.
- Spek, M. van der en R. Noyon (1993). *Uitgeknikkerd, opgehoepeld*. Amsterdam: Regioplan/Kinderen Voorrang.
- Spierts, M. en P. van Vliet (2008). Goed jongerenwerk. Aansprekend en assertief. In: *Goed werk. Verkenningen van normatieve professionalisering*. Amsterdam, Humanistics University
- Summeren, C. van en L. d'Haenens, (2002). Determinanten voor bezit en gebruik van nieuwe media door allochtone jongeren in Nederland, *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap* 30 (2): 38-55.
- Sykes, B. en H. Kuyper (2009). Neighbourhood effects on youth educational achievement in the Netherlands: Can effects be identified and do they vary by student background characteristics? *Environment and Planning*, vol.1, p. 2417 – 2436.
- Thomas, N. en C. O'Kane (2003). The ethics of participatory research with children. *Children en Society*, 12, p.336-348
- Uunk, W. en S. Dominguez Martinez (2002). *Wijken in beweging: migratie in en uit concentratiewijken*. Assen: Koninklijke van Gorcum BV.
- Valentine, G., Butler, R. en Skelton, T. (2001). The ethical and methodological complexities of doing research with 'vulnerable' young people. *Ethics, Place and Environment*, 4, p. 119-125.
- Valentine, G. (2003). Boundary crossings: transitions from childhood to adulthood. *Children's Geographies*, 1: p. 37-52.
- Valentine, G. (2004). *Public space and the culture of childhood*. Londen: Ashgate Publishing.
- Vanderstede, W. (2009). 'Chillen', 'shoppen' en 'hoppen' in het 'tienerweefsel', *Onderzoek naar het gebruik en de beleving van publieke ruimte bij tieners: Casestudy in de centrumstad Mechelen*. Meise: Onderzoekscentrum Kind en Samenleving vzw – ruimtecel.
- Veenbaas, R. en J. Noorda (2000). *Hangplekken een nieuwe rage? Handleiding voor jongerenontmoetingsplaatsen en jeugdbeleid*. Den Haag: Van Stockum Uitgeverij.
- Verhulst, F.C., Verheij F. en Ferdinand R.F. (2007). *Kinder- en jeugdpsychiatrie*. Assen: Van Gorcum.
- Verwey- Jonker Instituut (2010). *Kinderen in Tel Databoek 2010- Kinderrechten als basis voor lokaal jeugdbeleid*. Eindhoven: Greven Offset.
- Visser, F. (1991). *Buiten spelen binnen bereik?* Amsterdam: PDI.
- Völker, B. en R. Verhoeff (1999). Buren en buurten, een inleiding in dit boek. In: Völker, B. (red.), *Buren en buurten. Nederlands onderzoek op het snijvlak van sociologie en sociale geografie*, p. 5-11. Amsterdam: SISWO.
- Völker, B. (2005). Sociaal kapitaal, gemeenschap en burgerschap: bij wijze van inleiding. In: B. Völker (red.), *Burgers in de buurt. Samenleven in school, wijk en vereniging*, p. 7-25. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vries, I.S. de (2005). *TNO-rapport Kinderen in prioriteitswijken: lichamelijke (in)activiteit en overgewicht*.
- VROM (2007). *Actieplan Krachtwijken: Van Aandachtswijk naar Krachtwijk*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Ward, C. (1979). *The Child in the City*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Wartofsky, M. (1983). The Child's Construction of the World and the World's construction of the Child: From Historical Epistemology to Historical Psychology. In: *The Child and Other Cultural Inventions*, Kessel, F. en A. Siegel (red.), New York: Praeger, p. 188-215.
- Wassenberg, F.A.G. en Blokland, T.V. (2008). Functiemenging en veiligheid. In: A.L. Ouwehand, R. van Kempen, R.J. Kleinhans en H.J. Visscher (Eds.), *Van wijken weten. Beleid en praktijk in de stedelijke vernieuwing*. Amsterdam: IOS Press, p. 56-67.
- Watt, P. en K. Stenson (1998). The street: 'It's a bit dodgy around here'. Safety, danger, ethnicity and young people's use of public space. In: T. Skelton en G. Valentine (eds.), *Cool places. Geographies of youth cultures*. Londen/New York: Routledge.
- Wellman, B. (1999). *Networks in the global village: life in contemporary communities*. Boulder, CO: Westview Press.
- Wilson, W.J. (1987). *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass and Public Policy*. Chicago: Chicago University Press.
- Winter, M. de en M. Kroneman (1998). *Het effect van buiten spelen*. Utrecht: NUSO.
- Wijs- Mulkens, E. de (1999). *Wonen op stand: lifestyles en landschappen van de culturele en economische elite*. Amsterdam: Het Spinhuis.

- WRR (2005). Vertrouwen in de buurt. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Zeijl, E. (2000). The Leisure of Young Adolescents. A cross- cultural and cross-sectional study into the leisure of Dutch and German 10- 15 year-olds. Leiden: Universiteit Leiden.
- Zelizer, V. en A. Rotman (1985). Pricing the priceless child: The changing social value of children. New York: Basic Books.
- Zinnecker, J. (1995). The cultural modernization of childhood. In: L. Chisholm (eds.), Growing up in Europe, Berlin: Walter de Gruyter, p. 85-94.

Internet:

Beeldbank Leidsche Rijn (2010). Schaatsende ouders en kinderen. [geciteerd op 11 februari 2011]: <<http://beeldbank.leidscherijn.nl>>

KEI (2008). Utrecht, Kanaleneiland. [geciteerd op 10 september 2010]: <<http://www.kei-centrum.nl>>

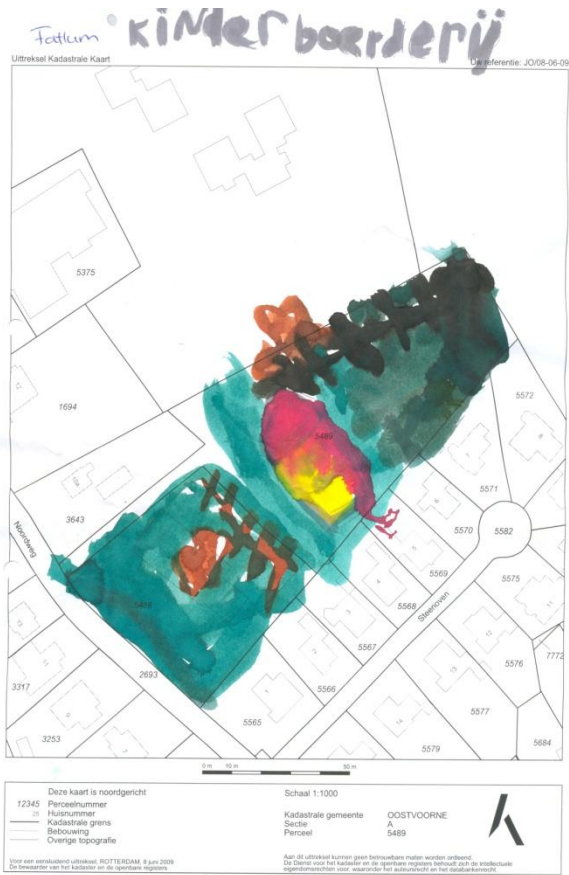
Unicef (2009). Verdrag Rechten van het Kind. Beschikbaar op het World Wide Web [geciteerd op 16 juli 2010]: <http://www.unicef.org/magic/resources/CRC_dutch_language_version.pdf>

VVJ (2002). Vereniging Vlaamse Jeugddiensten: Vlaams Netwerk Kindvriendelijke steden [geciteerd op 10 juli 2010]: <<http://www.vvj.be/content/kindvriendelijkesteden>>

WistUData (2010). Utrecht Buurtmonitor. [geciteerd op 10 september 2010]: <<http://www.utrecht.buurtmonitor.nl>>

Bijlage 1: Tekeningen

Bijlage 2: Scholierenenquête

Enquêtenummer:
Datum:
School/locatie:
Dit hoeft je niet in te vullen

Enquête: 'De leefomgeving van kinderen en jongeren'

De volgende vragenlijst gaat over jouw eigen leefomgeving, Met leefomgeving bedoelen we de plekken die je dagelijks bezoekt om activiteiten te ondernemen, Voor veel activiteiten, zoals buitenspelen, sporten en winkelen, is het interessant om te weten waar ze plaatsvinden,

***Belangrijk:** Bij de volgende vragen zet je steeds een kruisje in het hokje van jouw eigen antwoord, Als er meerdere antwoorden op de vraag mogelijk zijn, staat dit aangegeven bij de vraag,*

*Veel succes met het invullen!
Je mag altijd vragen stellen!
En onthoud goed: Er bestaan geen foute antwoorden!*

Algemene gegevens

Vraag 1: *Ik ben een:*

- jongen
- meisje

Vraag 2: *Wat is je leeftijd?*

- 11 jaar
- 12 jaar
- 13 jaar
- 14 jaar
- 15 jaar
- 16 jaar

Vraag 3: *In welk land ben je geboren?*

- Nederland
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Antillen
- een ander land,
namelijk:.....,

Vraag 4: *In welk land is je moeder geboren?*

- Nederland
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Antillen
- een ander land,
namelijk:.....,

Vraag 5: *In welk land is je vader geboren?*

- Nederland
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Antillen
- een ander land,
namelijk:.....,

Invloed van de woonomgeving op het ruimtelijk gedrag van Utrechtse jeugdigen

Vraag 6: Ik woon in een huis samen met:

- mijn beide ouders
- alléén mijn moeder
- alléén mijn vader
- anders,
namelijk:.....,

Vraag 7: Welke taal wordt er thuis meestal gesproken?

- Nederlands
- Turks
- Marokkaans
- Engels
- Duits
- Frans
- Spaans
- anders,
namelijk:.....,

De school

Vraag 8: Ik zit op de volgende school:

- basisschool
- voortgezet onderwijs VMBO
- voortgezet onderwijs HAVO
- voortgezet onderwijs VWO

Vraag 2: Hoe ver ligt de school van je huis? De school ligt:

- in de straat
- in de buurt
- in een andere buurt van de stad
- buiten de stad

Vraag 10: Zou je liever in een andere buurt naar school willen gaan?

- ja > ga verder met vraag 11
- nee
- weet ik niet

Vraag 10B: Om welke reden zou je liever naar een school in een andere buurt willen gaan?

Ik zou liever in een andere buurt naar school gaan, omdat:

.....
.....

Vraag 11: Hoe ga je meestal naar school?

- auto
- lopend
- fietsend
- openbaar vervoer
- brommer, scooter

Vraag 12: Met wie reis je meestal samen naar school?

- alleen
- ouder(s) of oppas
- broers/zussen
- schoolvrienden

Buiten en binnen spelen

Vraag 13: *Hoe vaak speel je binnen of doe je leuke dingen in huis?*

- bijna nooit
- elke dag minder dan 2 uur
- elke dag méér dan 2 uur
- om de dag
- alléén bij slecht weer

Vraag 14: *Wat doe je het meest van allemaal als je binnen speelt?*

- computeren, 'msn', 'hyves'
 - televisie kijken
 - games op spelcomputer
 - spelletjes spelen
 - lezen
 - knutselen
 - andere dingen,
namelijk:
-

Vraag 15: *Hoe vaak speel je buiten of ben je op straat?*

- bijna nooit
- elke dag minder dan 2 uur
- elke dag méér dan 2 uur
- om de dag
- alléén bij mooi weer

Vraag 16: *Wat doe je het meest van allemaal als je buiten speelt of op straat bent?*

- voetballen
 - basketballen
 - spelletjes op straat/pleintje (= zoals verstopperkje en tikkertje)
 - speeltuin
 - steppen, skateboarden, skeeleren en fietsen
 - beetje 'rondhangen'/'chillen' met vrienden
 - andere dingen,
namelijk:
-

Vraag 17: *Met wie speel je het meeste buiten?*

- vrienden/vriendinnen van school
- vrienden/vriendinnen uit de eigen buurt
- vrienden/vriendinnen uit een andere buurt
- vrienden/vriendinnen van sportvereniging of club
- familieleden, zoals broers/zussen

Vraag 18: *Op welke van de volgende speelplekken in de buurt van je huis kom je weleens? (meerdere antwoorden mogelijk)*

- grasveldje
- voetbalkooi
- basketbalveld
- pleintje
- speeltuin
- skatepark (half-pipes)
- hangplek

Vraag 12: Ben je het afgelopen halfjaar ook op speelplekken in andere woonbuurten van de stad geweest?

- nee > ga verder met vraag 21
- ja, in ander buurten van de stad kom ik weleens op (meerdere antwoorden mogelijk):
 - grasveldje
 - voetbalkooi
 - basketbalveld
 - pleintje
 - speeltuin
 - skatepark (half-pipe)
 - hangplek

Vraag 20: Wanneer je op speelplekken komt in andere buurten van de stad, met wie ga je dan het meeste om?

- vrienden/vriendinnen van school
- vrienden/vriendinnen uit de eigen buurt
- vrienden/vriendinnen uit een andere buurt
- vrienden/vriendinnen van sportvereniging of club
- familieleden, zoals broers/zussen

Vraag 21: Zijn er speelvoorzieningen die je mist in de buurt voor kinderen en jongeren van jouw leeftijd?

- nee
- ja, ik mis namelijk het volgende:.....

Sporten

Vraag 22: Doe je aan sport in je vrije tijd? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ja, ik ben lid van een sportvereniging
- ja, ik ben lid van meer dan één sportvereniging
- ja, ik ben lid van een sportschool
- ja, ik sport regelmatig op straat (denk bijvoorbeeld aan skaten, straatvoetbal)
- nee, ik sport eigenlijk nooit > ga verder met vraag 24

Vraag 23: Op welke plekken in of buiten de stad ga je weleens sporten/trainen? Je mag meerdere plekken aankruisen,

In de eigen buurt:	In andere buurten van de stad:	Buiten de stad:
☐ zwembad ☐ sportschool ☐ sporthal ☐ voetbalveld ☐ atletiekbaan ☐ tennisbaan ☐ straat ☐ nergens	☐ zwembad ☐ sportschool ☐ sporthal ☐ voetbalveld ☐ atletiekbaan ☐ tennisbaan ☐ straat ☐ nergens	☐ zwembad ☐ sportschool ☐ sporthal ☐ voetbalveld ☐ atletiekbaan ☐ tennisbaan ☐ straat ☐ nergens

Vraag 24: Zijn er sportvoorzieningen die je mist in de buurt voor kinderen en jongeren van jouw leeftijd?

- nee
- ja, ik mis namelijk het volgende:.....

Andere dingen om te doen in mijn vrije tijd

Vraag 25: Welke van de onderstaande activiteiten onderneem je zeker 1 keer per maand? (meerdere antwoorden zijn mogelijk),

Kruis vervolgens in de grijze kolommen de plek van de activiteit aan in de stad,

Activiteit	In de eigen buurt	In andere buurten	In centrum van stad	Buiten de stad
☐ culturele activiteit; dansles, muziekles of tekenles	☐	☐	☐	☐
☐ taalles (Arabisch, Turks, andere taal)	☐	☐	☐	☐
☐ scouting	☐	☐	☐	☐
☐ bijeenkomsten in de kerk of moskee	☐	☐	☐	☐
☐ boeken lenen/activiteiten in bibliotheek	☐	☐	☐	☐
☐ activiteiten (spellenmiddag/filmavond) in buurthuis	☐	☐	☐	☐
☐ naschoolse opvang	☐	☐	☐	☐
☐ huiswerkbegeleiding	☐	☐	☐	☐
☐ vrijwilligerswerk	☐	☐	☐	☐
☐ theatervoorstelling	☐	☐	☐	☐
☐ museum	☐	☐	☐	☐
☐ bioscoop	☐	☐	☐	☐
☐ café	☐	☐	☐	☐
☐ discotheek	☐	☐	☐	☐
☐ poolcentrum	☐	☐	☐	☐
☐ kinderkookcafé	☐	☐	☐	☐
☐ internetcafé	☐	☐	☐	☐
☐ een andere activiteit, namelijk.....	☐	☐	☐	☐

Vraag 26: Waar valt volgens jou het meeste te beleven voor kinderen en jongeren van jouw leeftijd?

in mijn eigen buurt

in andere buurten van de stad,

In de volgende buurt(en) van de stad valt meer te

beleven:.....

buiten de stad

Vraag 27: Waarom valt daar het meeste te beleven voor kinderen en jongeren van jouw leeftijd?

mijn vrienden/vriendinnen zijn daar

er is meer aanbod van winkels en uitgaan

er is meer groen en ruimte om te spelen/voetballen

er hangt een leuke sfeer met veel jonge mensen

er wordt daar niet op me gelet

anders,

namelijk:.....,

Vraag 28: Zijn er dingen die je mist in de buurt voor kinderen en jongeren van jouw leeftijd?

ik mis geen dingen in de buurt

ik zou graag het volgende willen verbeteren:

.....

.....

.....

.....

Vraag 22: Hoeveel keer per maand ga je naar het stadscentrum?

- nooit> ga verder met vraag 32
- 1 tot 2 keer per maand
- 3 tot 4 keer per maand
- meer dan 4 keer per maand

Vraag 30: Welke activiteiten onderneem je dan in het stadscentrum? Ik ga meestal naar:
(Meerdere antwoorden mogelijk)

☐ winkels en/of winkelcentrum	☐ bowling	☐ café
☐ bioscoop	☐ skatepark	☐ restaurant
☐ bibliotheek	☐ poolcentrum	☐ park
☐ discotheek/muziekcentrum	☐ theater	☐ anders,
namelijk:.....
		...

Vraag 31: Hoe ga je meestal naar het stadscentrum?

- auto
- lopend
- fietsend
- openbaar vervoer
- brommer, scooter

Vraag 32: Stel je voor: Binnenkort is er een verjaardagsfeestje van een familielid of een goede vriend(in), Je gaat op zoek naar een leuk cadeautje voor hem/haar, Waar ga je winkelen?

- ik bestel iets op internet
- in het stadscentrum
- in een winkelcentrum in de buurt
- in een winkelcentrum in een andere buurt van de stad,
namelijk:.....
- ik koop snel iets in de supermarkt om de hoek van de straat

Vraag 33: Waar ga je doorgaans naar de kapper?

- thuis
- in de eigen buurt
- in een andere buurt van de stad,
namelijk:.....,,
- in het stadscentrum
- buiten de stad

Vraag 34: Voor je gezondheid is het soms nodig een bezoekje af te leggen bij een dokter, Waar ga je bijvoorbeeld naar de huisarts?

- in de eigen buurt
- in een andere buurt van de stad,
namelijk:.....,,
- in het stadscentrum
- buiten de stad
- ik ga nooit naar een huisarts

Vraag 35: En waar ga je dan naar de tandarts?

- in de eigen buurt
- in een andere buurt van de stad,
namelijk:.....,,
- in het stadscentrum
- buiten de stad
- ik ga nooit naar een tandarts

Sociale contacten

Vraag 36: *Hoe vaak ga je bij vrienden/vriendinnen thuis spelen of op bezoek?*

- Iedere dag
- 5-6 dagen per week
- 3-4 dagen per week
- 1-2 dagen per week
- Nooit

Vraag 37: *Waar wonen de meeste van je beste vrienden/vriendinnen?*

- meeste wonen in de buurt
- meeste wonen buiten de buurt
- buiten de buurt wonen ongeveer evenveel vrienden/vriendinnen als in de buurt

Vraag 38: *Waar wonen de meeste familieleden (ooms/tantes, grootouders, neven/nichten)?*

- meeste wonen in de buurt
- meeste wonen buiten de buurt, maar in dezelfde stad
- meeste wonen buiten de stad
- meeste wonen in het buitenland

Vraag 32: *als je buiten bent, heb je dan wel eens contact met ouderen/volwassen mensen uit de buurt?*

- heel vaak
- vaak
- af en toe
- nooit

Vraag 40: *Ga je wel eens op bezoek bij volwassen mensen in de buurt? We bedoelen hier geen familieleden zoals ooms, tantes en grootouders,*

- heel vaak
- vaak
- af en toe
- nooit

Buurtbetrokkenheid

Vraag 41: *Heb jij het afgelopen jaar iets gedaan om de buurt te verbeteren (bijvoorbeeld straatafval opruimen)?*

- ja
- nee
- weet ik niet

Vraag 42: *Heb je vorig jaar meegedaan aan zomeractiviteiten in de buurt (sport in de buurt, kindervakantieweek)?*

- ja
- nee
- weet ik niet

Vraag 43: *Help je weleens mee op een buurtfeest?*

- ja
- nee
- weet ik niet

Vraag 44: *Let je weleens op de jongere kinderen in de buurt (bijvoorbeeld helpen met oversteken)?*

- ja
- nee
- weet ik niet

Vraag 45: Bij het maken van nieuwe plannen voor een buurt worden bewoners meestal gevraagd om mee te denken en hun mening te geven, Zou jij betrokken willen worden bij nieuwe plannen voor de buurt?

- ja
 nee
 weet ik niet

Vraag 46: Hieronder volgen als laatste een aantal meningen over de buurt, Geef aan in welke mate je het met deze meningen eens of oneens bent? (omcirkel het antwoord)

	<i>zeer mee oneens</i>	<i>mee oneens</i>	<i>neu traal</i>	<i>mee eens</i>	<i>meer mee eens</i>
Het is leuk om in mijn buurt te wonen	1	2	3	4	5
Ik ken veel mensen in mijn buurt	1	2	3	4	5
Mijn ouders kennen veel mensen in mijn buurt	1	2	3	4	5
Er wonen aardige mensen in mijn buurt	1	2	3	4	5
De meeste mensen in mijn buurt leven een prettig leven	1	2	3	4	5
Ik voel me thuis in deze buurt	1	2	3	4	5
Ik kan mijn talent (sport/muziek/leren) goed kwijt in deze buurt	1	2	3	4	5
Mijn buurt is goed voor mijn toekomst	1	2	3	4	5
Ik heb veel vrienden in mijn buurt	1	2	3	4	5
Bij mij in de buurt gaan jong en oud goed met elkaar om	1	2	3	4	5
Ik vind het leuk om met mijn vrienden rond te hangen in de buurt	1	2	3	4	5
Ik word vaak weggestuurd op plekken in mijn buurt	1	2	3	4	5
Bij mij in de buurt is veel jongerenoverlast	1	2	3	4	5
Als ik zou moeten verhuizen zou ik de buurt erg missen	1	2	3	4	5
Als ik later volwassen ben, wil ik graag in mijn buurt blijven wonen	1	2	3	4	5

Dit was de laatste vraag van de enquête!

Wil je over de enquête verder praten of heb je nog een dringende vraag naar aanleiding van de enquête?

.....
 ,.....

*Je mag ook een email sturen naar:
 r,m,c,wijntjens@students.uu.nl*

Van harte bedankt voor het invullen!

